

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2023 • VIII. ÉVFOLYAM, 4. SZÁM

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2023 • VIII. ÉVFOLYAM, 4. SZÁM

Alapító: Legfőbb Ügyészség

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet

Főszerkesztő:

Prof. Dr. Barabás A. Tünde CSc OKRI igazgató, főtanácsos,
tanszékvezető egyetemi tanár (NKE)

Felelős szerkesztő:

Dr. Kiss Anna PhD tudományos főmunkatárs (OKRI),
egyetemi oktató (PPKE)

A szerkesztőbizottság elnöke:

Prof. Dr. Belovics Ervin PhD főtítkár (Legfőbb Ügyészség),
tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE), egyetemi magántanár (ELTE)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Prof. Dr. Polt Péter PhD legfőbb ügyész,
tanszékvezető egyetemi tanár (NKE), c. egyetemi tanár (PPKE)

Dr. Lajtár István PhD legfőbb ügyész helyettes,
c. egyetemi tanár (KRE)

Dr. Fejes Péter PhD Vas vármegyei főügyész helyettes,
egyetemi docens (ELTE)

Dr. Békés Ádám PhD ügyvéd, egyetemi docens (PPKE)

Prof. Dr. Domokos Andrea PhD intézetvezető egyetemi tanár (KRE)

Prof. Dr. Gellér Balázs József PhD ügyvéd,
tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Prof. em. Dr. Görgényi Ilona CSc (Miskolci Egyetem)

Szerkesztőbizottsági titkár:

Dr. Sárík Eszter PhD tudományos főmunkatárs (OKRI)

Tördelő: Szabados Attila

Szöveggondozó: Giricz Anna

Webdizájn: Promotheus Agency

TANULMÁNYOK

- 4** Rimóczy István
Mérlegelés, meggyőződés, felülbírálat – I. rész
- 22** Németh Zoltán György
A jogellenes hulladékelhelyezés elleni fellépés és annak büntetőjogi szegmense – I. rész
- 40** Bérces Viktor – Kiss Anna
A konszenzuális elemek szerepe a büntetőeljárásban

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

- 56** Bakonyi Mária
Útjelentés a 2023. szeptember 20. és 23. napja között Valjevóban (Szerbia) „Károkozás, kártérítés, biztosítás” témakörben megtartott XXVI. nemzetközi konferenciáról

HÍREK

- 66** A legfőbb ügyész 2024. évi tudományos pályázati felhívása
- 70** Sárik Eszter
„Semmi más... csak függetlenséget!”
Interjú egy bajor büntetés-végrehajtási intézetben

NEMZETKÖZI FIGYELŐ

- 80** Udvarhelyi Bence
Az Európai Ügyészség szerepe és jelentősége az uniós pénzügyi érdekeket sértő deliktumok elleni küzdelemben

KÖNYVAJÁNLÓ

Könyvismertető

- 97** Vági Kata Franciska
Bertaló András: Fiatalkorú terheltek a büntetőeljárásban
- 106** *Válogatás a szakirodalomból*

RIMÓCZY ISTVÁN*

MÉRLEGELÉS, MEGGYŐZŐDÉS, FELÜLBÍRÁLAT

I. RÉSZ

„A bizonyítékok szabad értékelésének elvét, a bizonyítási rendszer egyik alapelvét [...] nem lehet úgy értelmezni, hogy a bíró – egyébként bármilyen erős – szubjektív egyéni meglátás, benyomások, intuíció, »megérzés« alapján, a bizonyító adattól teljesen függetlenül dönt. A »szabad« jelző itt csak a bizonyítás során felmerült alternatívák, lehetőségek, az ott észlelt adatok keretében biztosítja – az ésszerűség határain belül – a meggyőződés szerinti, törvényi szabállyal nem kötött kiválasztás lehetőségét.”¹

„Az értelmezési gyakorlat a bizonyítékok szabad értékelését a bírói meggyőződés függvényévé tette, holott a törvény szövege szerint a folyamat éppen az ellenkező lenne: a szabad mérlegelés eredményeként kell kialakulnia a bírói meggyőződésnek.”²

„Ugyanazon bíró másképp ítél, ha az utolsó, és másképp, ha az utolsó előtti szó az övé.”³

„[A] jogalkalmazót terhelő indokolási kötelezettsége ellenére a bizonyítékok összességének tulajdonított bizonyító erő értékelése jelenleg – különösen egymásnak ellentmondó bizonyító tények esetében – alapvetően ösztönös kritériumok alapján történik.”⁴

* RIMÓCZY István, főügyészségi ügyész, Fővárosi Főügyészség, Büntetőbírószági Ügyek Osztálya

¹ NAGY Lajos: *Ítélet a büntetőperben. A büntetőbírói döntési tevékenység problémái.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 235.

² BENCZE Máttyás: A bírói mérlegelésre vonatkozó szabályok értelmezésének sajátosságai. *Jogesetek Magyarázata*, 2011/2., 82–89., 87.

³ BAUMGARTEN Izidor: Fellebbvitel ténykérdésben. *Jogtudományi Közlöny*, 1898/46., 327.

⁴ KATONA Géza: *Valós vagy valótlan? Értékelés a büntetőperbeli bizonyításban.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990, 95.

BEVEZETÉS

A tanulmány tárgyát annak a felismerésnek a bizonyítása és következményeinek elemzése képezi, hogy a büntetőeljárás gyakorlatban a *mérlegelés* szó és ezzel összefüggésben a *felülmérlegelési tilalom* indokolatlanul *kiterjesztett értelemben (is) használatos*.

Mint látni fogjuk, a kérdés sokkal jelentősebb, mint amit pusztán a terminológiai tisztaság igénye indokolna. Ilyen igénnyel nem is lehet fellépni, minthogy a bizonyítással foglalkozó irodalom, továbbá a hatóságok döntéseinek tanulmányozása alapján kijelenthető: *a bizonyítással kapcsolatos terminológia nem egységes*, ezen a területen zűrzavar uralkodik, így elkerülhetetlennek látszik a „terminológiai pluralizmus” elfogadása.⁵ Meg kellett ezért elégednem a mérlegelés olyan megfogalmazásával, ami ha más szempontból nem is elég pontos, de a bizonyítékok felülmérlegelésére vonatkozó törvényi szabállyal összhangba hozható.

A hangsúlyt tehát nem a fogalmakra, sokkal inkább a kiterjesztő értelmezés hátrányos következményeire helyeztem. Az összefüggések megvilágítása érdekében mondandómat két részre osztottam. Az első részben a törvény és a tudományos megállapítások tükrében mutatom be a mérlegelési tevékenység kapcsolatát a tény- és tényállásmegállapítással, a felülmérlegelési tilalom sokat idézett – de sokszor félreértett – elvével, a meggyőződéssel és a bírói függetlenséggel, valamint a döntések indokolásával. Végkövetkeztetésem az, hogy a mérlegelési folyamat szinte teljes mértékben racionális, ezért kívülről is áttekinthető és észszerű kritika alá vonható. A mérlegelés szó jelentése ezért nem terjeszthető ki annyira, hogy irracionális elemeket is magába foglaljon, és a büntetőeljárás résztvevőit arra kötelezze, hogy ennek kritikájától tartózkodjanak.

A tanulmány második részében a mérlegelés kiterjesztő értelmezésének hátrányos következményeit mutatom be.

MÉRLEGELÉS ÉS BIZONYÍTÉK-ÉRTÉKELÉS

A jogalkalmazásban a „mérlegelés” szó legáltalánosabb értelemben a bíróság (vagy a nyomozó hatóság, illetve az ügyész) *fontolgotó, latolgotó tevékenységét* jelenti.⁶ Ebben a széles értelemben véve a mérlegelés nem köthető kizárólagosan a bizonyításhoz, hanem a jogalkalmazási folyamat más szakaszaiban is szerephez jut, így különösen a jogszabályok értelmezésében.⁷

⁵ KATONA G.: i. m. 22–23.

⁶ MÓRA Mihály: A bizonyítás fogalma, tárgya és a bizonyítékok mérlegelése a büntető eljárásban. *Jogtudományi Közöny*, 1960/12., 662–670., 667.

⁷ Uo.

A büntető jogalkalmazásban például szolgálhat a büntetés kiszabási tényezők mérlegelése is, ami egyben megvilágítja a „mérlegelés” és az „értékelés” jelentéstartalmának kapcsolatát is. A bíróság kétségtelenül „fontolgat, latolgat”, vagyis több részletkérdés alapos tisztázása és a részletek súlyozása után dönt arról, hogy valamely büntetés kiszabási körülménynek mekkora nyomatékot tulajdonít. Másfelől ugyanakkor egy értékmérőhöz is viszonyít egyidejűleg (az adott körülmény általánosságban vett jelentőségét hasonlítja össze az adott ügyben megnyilvánuló jelentőségével), vagyis értékeli.⁸

A „mérlegelés” és az „értékelés” szakkifejezésként való használatában tehát – még a kifejezések általános értelmét kutatva is – indokolt lehetne a megkülönböztetés. A jogalkalmazói gyakorlat és az elmélet azonban előszeretettel használja a két fogalmat szinonimaként. A kérdés irodalmának egyik alapja, *Móra Mihály* műve például több helyen is „mérlegelés, értékelés” kifejezéssel jelzi, hogy a két fogalom között nem kíván különbséget tenni.⁹

Még inkább indokolt lehetne a megkülönböztetés a vizsgálat körét szűkítve, a *bizonyítékok* mérlegelése és értékelése tárgyában. Ez a tevékenység a klasszikus megfogalmazás szerint a következőt jelenti: „*A bizonyítékok mérlegelése, a bíróság fontolgotó, latolgotó tevékenysége a bizonyítékokra vonatkozóan, amelynek révén azok bizonyító erejét – képletesen szólva – »mérlegre teszi«, leméri, más szavakkal: a bizonyítékokat értékeli abból a szempontból, hogy azok mennyiben alkalmasak a valóságnak megfelelő tényállás megállapítására.*”¹⁰

Okkal vehető fel, hogy a definíció első és az (újrafogalmazott, a „más szavakkal” fordulattal bevezetett) második megfogalmazása valójában nem ekvivalens. Az első fogalom (a bizonyíték bizonyító erejének lemérése) szerint ugyanis a mérlegelés a *bizonyítékok hitelességének* megállapítására irányuló tevékenység, melynek eredménye a hiteles és hiteltelen bizonyítékok *szelektálása*: a bizonyíték nem hiteles, tehát nincs bizonyító ereje, vagy hiteles, tehát van. A második fogalomban azonban ennél többről van szó, mivel az, hogy egy bizonyíték mennyiben használható a valóságnak megfelelő tényállás megállapítására, nem csak a bizonyíték hitelességétől függ. *Pusztai László* ennek megfelelően a bizonyíték-értékelés körébe a következő kérdések megválaszolását sorolja:¹¹

⁸ NAGY L.: i. m. 234. Ezzel lényegében egyezően ír BÓCZ Endre: *Kriminálisztika a tárgyalóteremben*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 22.

⁹ MÓRA M.: i. m. 667.

¹⁰ Uo.

¹¹ PUSZTAI László: *A verziók alkalmazása a nyomozásban, a nyomozás tervezése*. In: ILLÁR Sándor (szerk.): *Krimináltaktika*. BM Könyvkiadó, Budapest, 1983, 305–336., 321. Ezzel lényegében azonosan foglal állást *Gödöny József*, aki ugyan a b) pontban említett jogi felhasználás

- a) a bizonyítékok az ügyre vonatkoznak-e? (relevancia);
- b) a bizonyíték megszerzése és dokumentálása az eljárási törvény formai követelményeinek megfelelően történt-e? (felhasználhatóság);
- c) a bizonyítékok tartalmilag igazak-e? (hiteltérdemlőség);
- d) a bizonyítékok elegendőek-e a tényállás tisztázásához? (teljesül-e a bizonyítás logikai követelménye, az elégséges alap elvének alkalmazása).

Mint láthatjuk, az, hogy a bizonyítékok alapján a valóságnak megfelelő tényállás megállapítható-e, hitelességükön felül függ azok relevanciájától, felhasználhatóságától és attól, hogy elégséges alapot képeznek-e a következtetések levonásához. A *mérlegelés* tehát ebben az értelemben a bizonyíték-értékelés egyik alelete: *a hiteltérdemlőség szempontjából történő bizonyíték-értékelés*.

Eljárási törvényünk és felsőbb bírósági gyakorlatunk – mint később látni fogjuk – ezt az értelmezést támogatja. Megtalálható ez a felfogás a szakirodalomban más szerzőknél is. Nagy Lajos például a mérlegelési folyamatot, melyet „a jogi kereteket meghatározó elemeken túlmenően elsősorban pszichikai-logikai elemekből álló *problémamegoldó gondolkodási műveletnek*”¹² tart, öt összetevőjével írja le:

- a) az összes bizonyító adatoknak,
- b) mindenoldalú ellenőrzése (amely tanúvallomás esetében például kiterjed a tanú tudomásszerzésére, annak megőrzésére és az erről tett kijelentésére ható objektív és szubjektív tényezők alapos vizsgálatára),
- c) továbbá az egyes adatok bizonyító erejének önmagukban történő analízisa és az összes többi adattal való, egymás közti összefüggésekre is kiterjedő szintetizálása,
- d) az ellentétes következtetésekre alapot adó bizonyítékok bizonyító erő szempontjából való összehasonlítása, súlyozása,
- e) döntés arról, hogy a hatóság az „egyetlen lehetséges, feltétlenül szükségeszerű és így ésszerű meggyőződést kiváltó adatot [...] *ténymegállapításának alapjául, bizonyítékként elfogadja*, illetőleg az [...] ellentétes minden más adatot a bizonyítékok köréből kizár”¹³.

nálhatóságot nem emeli ki, de egyértelművé teszi, hogy a bizonyíték hiteltérdemlőségének elbírálása során a törvénysértő módon vagy forrásból beszerzett bizonyítékot ő is kirekesztendőnek tartja, vagyis az eljárásjogi szabályok megtartását ő is az értékelés szempontjai között szerepelteti. Lásd GÖDÖNY József: *Bizonyítás a nyomozásban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968, 208. és 212.

¹² NAGY L.: i. m. 245. Kiemelés a szerzőtől.

¹³ Uo. 245–246. Kiemelés a szerzőtől.

Nagy Lajos tehát a bizonyítékok mérlegelését kizárólag a hiteltérdemlőség szempontjából történő értékelésre vonatkoztatja, egyben jelzi e folyamat végeredményét, illetve célját is: a hiteltérdemlő bizonyítékok elfogadását és a hiteltelen bizonyítékok kizárását. Valójában *Móra Mihály* is ebben a szűkebb értelemben (a bizonyíték elfogadására vagy kizárására irányuló folyamat) használta a mérlegelés szót: „*A bizonyító tényből a bizonyítandó tényre csak akkor vonható következtetés, ha előbb a bíróság az észlelt bizonyító tényt mérlegre helyezi s ennek eredményeként elfogadja azt.*”¹⁴

Tanulmányomban a fentieknek megfelelően a „bizonyítékok mérlegelésének” jelentése: *a bizonyítékok hiteltérdemlőség szempontjából történő értékelése, melynek célja a hiteles és nem hiteles bizonyítékok szelekciója, vagyis elfogadása vagy kizárása.* Hogy a fogalom szűk határait érzékeltessük, lássunk néhány negatív példát. Nem mérlegelés (hanem más szempontú értékelés) a bizonyítékok relevanciájának, jogi felhasználhatóságának és a tényállás megapozására való elegendőségük felmérése. Nem bizonyítékra vonatkozó mérlegelés a tényállás jogi szempontú értékelése és a jogkövetkezmények latolgatása. Nem mérlegelés a bizonyítékból a tényre és a tényekből további tényekre vonatkozó következtetés sem, akkor sem, ha a bizonyítékok ellentmondásosak. Nem a bizonyítékok mérlegelése a tényállás összeállítása a megállapított történeti tények alapján.

A valós bűnügyekben a hiteles és nem hiteles bizonyítékok *keverednek*, esetenként úgy, hogy a nem hiteles bizonyítékok kerülnek túlsúlyba (például az összebeszélő vádlottak vallomásai, felbérelt hamis tanúk, a bűncselekményt pénzért magukra vállaló „bukóemberek” stb.). A mérlegelési gyakorlat – vagyis a hiteles bizonyítékok helyes szelekciója – az igazságszolgáltatás hatékonyságának legfontosabb kérdései közé tartozik.

A BIZONYÍTÉK ÉS A BIZONYÍTANDÓ TÉNY VISZONYA

A bizonyíték nem tévesztendő össze a bizonyítandó ténnyel. A tanú vallomása például azért bizonyíték, mert a benne foglalt adat a bizonyítandó ténnyel összefüggésben áll, ezért megállapítására alkalmas. Ha az adat a bizonyítandó tényt magába foglalja, közvetlen bizonyítékról van szó. Ennek tipikus példája a szemtanú vallomása, ami magának az elkövetési magatartásnak a kifejtéséről szól. Ha az ilyen bizonyítékot a mérlegelő hitelesnek minősíti, akkor közvetlenül

¹⁴ MÓRA M.: i. m. 668.

meg tudja állapítani a bizonyítandó tény: az történt, amiről a tanú beszámolt. A közvetlen bizonyítékok köréből a vádlotti beismerés és a szem-, illetve fül-tanúk vallomása mellett a bűncselekményt rögzítő kamera- és hangfelvételek jelentősek a gyakorlatban.

A közvetett bizonyítékok ezzel szemben közbülső tényekre utalnak, ezért nem csupán hitelességüket kell megállapítani („*informatív értékelés*”), hanem azt is, hogy milyen összefüggésben vannak a bizonyítandó ténnyel („*ténybeli értékelés*”): „*A közvetlen bizonyíték esetében az »informatív irány« a főkérdés, és ha hitelesnek fogadjuk el a bizonyítékot, akkor a büntetőjogilag releváns tény megállapíthatóvá válik. Ezzel szemben a szóban forgó informatív irányú vizsgálat elvégzésével a közvetett bizonyíték esetében csak a közbenső tény, a kapcsolatos tény, elterjedt műszóval: az indicium válik megállapíthatóvá, s ezután szükséges tovább vizsgálni a »ténybeli irányban«, azaz keresni kell a tények közötti összefüggést, kapcsolatot, miközben az indiciumból kiinduló ténybeli következtetés a bizonyítandó tényre általában nem kategorikus, hanem csupán valószínűségi jellegű. A közvetett bizonyítékokból tehát fogalmi szükségszerűséggel mindig több szükséges, következtetésképpen (a viszonylag) önálló természetű közvetlen bizonyítékokkal szemben a közvetett bizonyítékok egyenként csak járulékos természetűek.*”¹⁵

A büntetőeljárások nagy részében főleg közvetett bizonyítékokra kell hagyatkozni, *a kizárólag közvetlen bizonyítékok alapján történő bizonyítás ritka.*¹⁶ A helyes gyakorlat szempontjából kulcsfontosságú ezért annak rögzítése, hogy *a mérlegelés kizárólag az informatív értékelésre vonatkozik, a ténybeli értékelés nem mérlegelés, hanem a bizonyíték és a bizonyítandó tény összefüggésének vizsgálata. Míg a mérlegelés kérdése a „valós vagy valótlan”, addig a ténybeli értékelése a „mit bizonyít ez”?* Ez a különbségtétel a közvetlen bizonyítékok esetében ugyan elhalványul, de a bűnügyek többségében használt közvetett bizonyítékok esetében (ujjnyomok, DNS, orvosi adatok, informatikai adatok, számviteli iratanyag stb.) alapvető jogi jelentősége van. Ennek oka az, hogy a bizonyítékok hitelességét a mérlegelés, míg bizonyítási jelentőségét a megalapozottság szabályai szerint kell megítélni.

A bizonyíték és a bizonyítandó tény kapcsolatát a fentiek alapján tehát az jellemzi, hogy a közvetlen bizonyítékból közvetlenül, míg a – rendszerint nagyobb számú, egynél mindenképpen több – közvetett bizonyítékból közbülső tényeken keresztül történő következtetés útján állapítható meg a bizonyítan-

¹⁵ TREMMEL Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 88.

¹⁶ KATONA G.: i. m. 28–29.

dó tény („többlepcsős bizonyítás”¹⁷). A következtetés ezért a bizonyítás egyik alapvető módszere.

Gyakorlati fontosságú az a megállapítás is, hogy a *büntetőeljárás bizonyításnak két típusa van*: az érzékelésen alapuló (*empirikus*) és a *racionális*. Az első esetben a bizonyítás folyamata a jogilag szabályozott módon történő bizonyítás felvételével történik (például tanú kihallgatása, szemletárgy felmutatása stb.), míg a második esetben gondolkodással: „*A valóságban történt események bonyolultsága, összetettsége következtében [...] lehetetlen a múltban lejátszódó releváns cselekmény minden részletét közvetlenül bizonyító adatok alapján rekonstruálni. A megismerés egyrészt a társadalmi élet általános tapasztalataiból, a tudományos törvényszerűségekből kiindulva, másrészt pedig az adott konkrét eset már felderített adatai alapján történik. [...] Ennek a megismerési módnak különös jelentősége van az ún. tudati tények (szándékosság, célzat, gondatlanság) és általában a bűncselekmény szubjektív oldalához tartozó tények megismerésében. Empirikus, közvetlen megismerés ugyanis csupán az ún. »külső« emberi tettek esetében lehetséges, az előbb említett, ügyretartozó tudati tényeket stb. csak a magatartásból levont következtetések alapján lehet megismerni.*”¹⁸

Csak látszólag igaz tehát, hogy a tények megismerése kizárólag empirikusan, tehát érzékeléssel történik, mivel az érzékelés és a gondolkodás elválaszthatatlanul összefonódik: amint a jogalkalmazó érzékel egyényt, rögtön azután gondolkodik is, így jön létre a ténymegállapítás. A tények megismerése tehát az alábbiak alapján lehetséges:

- empirikusan megismert bizonyítékból közvetlenül (például a szemtanú¹⁹ vallomásából),
- a társadalmi élet tapasztalataiból kiindulva (például abból, hogy a gazdálkodás célja a haszonszerzés),
- tudományos törvényszerűségekből kiindulva (például abból, hogy mindenki által tudottan a szívbe hatoló penge kioltja az életet),
- az ügyben már megállapított tényekből kiindulva következtetés útján.

Mindez ahhoz a felismeréshez vezet, hogy *az eredményes büntetőeljárásnak nem feltétlenül akadály, ha valamely bizonyítandó tényre nézve nincs empirikusan megismerhető, eljárásjogilag szabályozott módon rögzíthető közvetlen*

¹⁷ Uo. 28.

¹⁸ NAGY L.: i. m. 183–184.

¹⁹ A tanúvallomás közvetett bizonyíték is lehet, amennyiben nem közvetlenül a bizonyítandó tényre vonatkozik. A „szemtanú” viszont magáról az elkövetési magatartásról számol be, vallomása ezért közvetlen bizonyíték.

bizonyíték. A „nem nyert bizonyítást” és az „erre a tényre nézve nem merült fel bizonyíték” kijelentések eltérő tartalmúak.

Kérdés ezek után, hogy ha a tényeket nem csak (közvetlenül) bizonyítékból – vagyis empirikusan – lehet megismerni, akkor mit jelent az, hogy *a ténymegállapításoknak bizonyítékokon kell alapulniuk?*

„Az a követelmény, hogy a bíróság ítélete bizonyítékokra támaszkodjék, azt jelenti, hogy a bíróságnak az ítéletben közölt tényismereteit törvényes bizonyítási eszközökből – mint a tanú vagy a terhelt vallomása, a szakértő véleménye, tárgyi bizonyítékok – kell merítenie. E forrásokból szerzett ismereteivel, melyeket gondolatokká formál, gondolati, logikai műveleteket végezhet, a megismert tényekből további tényekre következtethet.”²⁰

A bizonyítékokra támaszkodó ténymegállapítás követelménye tehát a törvényes bizonyítási eszközök használatának elvárását jelenti, de azt már nem, hogy valamennyi ténymegállapítás közvetlenül ilyen bizonyítékból származzék. A bizonyíték és a bizonyítandó tény közötti kapcsolat nemcsak közvetlenül – intuitív módon – belátható lehet, hanem akár többszörös következtetések eredményeként megállapítható is. Ha a közvetlen és egyszerűen belátható kapcsolatot várnánk el, az a legegyszerűbb tények bizonyítását is végtelenül bonyolulttá tenné. Példa lehet erre annak a terhelti védekezésnek a megcáfolása, hogy amikor elengedte a kezéből a súlyt, az felfelé repült. Ez az állítás azért hiteltelen, mert ellentétben áll egy közismert tudományos tétellel, melyet azonban roppant valószínűen egyetlen ügyész sem tudna bebizonyítani. A tudományos tételek, a közismert tények, az evidenciák tehát *külön bizonyítás nélkül* is a bizonyítás anyagának részévé válnak, azokat figyelembe veszik a tények megállapításánál.²¹

Ez már csak azért is elkerülhetetlen, mert a „tény” szó maga is több jelentésréteget hordoz, melynek csak egy részét lehet empirikusan megállapítani (érzékelni), másik rétegét már a racionális feldolgozás során építi fel a bizonyítás alanya. A „tény” középpontjában az „egyszerű kijelentés” áll, ami rendszerint – de nem feltétlenül – empirikusan észlelhető, mint például: „A vádlott X kijelentést tett.”²² Ez a tény hallható volt azok számára, akik jelen voltak, és ha ezt tanúvallomásukban a hatóság elé tárják, annak megállapítása pusztán ezáltal meg is történik. Ha azonban a megállapítandó „tény” ez: „A vádlott ölte meg a sértettet”, az egyszerű kijelentés elérése igen hosszadalmas és bonyolult bizo-

²⁰ KIRÁLY TIBOR: *Büntetőítélet a jog határán. Tanulmány a perbeli igazságról és valószínűségről*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972, 87.

²¹ KIRÁLY T.: i. m. 87. és azt követő oldalak. A szerző egy egész fejezetet szentelt a témának „Van-e a büntetőeljárásban megismerés bizonyítás nélkül?” címmel.

²² Uo. 159.

nyítási művelet sor eredménye lehet, amelyben már nem csak az empirikus, de a racionális bizonyítás eredményei is egyesülnek. A kijelentés egyszerűsége nem jelenti egyúttal a bizonyítás egyszerűségét is.

A ténymegállapítás még a legegyszerűbb tények esetében sem redukálható az empirikus megismerés eredményére, mert *még a legegyszerűbb tények megállapításában is részt vesz az általános társadalmi tapasztalat, a tudományos ismeretek és a logika*. Az igazságnak – vagyis a valóságnak megfelelő ténymegállapításnak – ezért két feltétele van:

- a) az esemény hű leírása naturálisan („azt mondta”, „azt tette” stb.),
- b) a helyes értelmezés és a helyes általános fogalom alá rendelés.²³

Ez a művelet annál egyszerűbb, minél jobban dominál az eseményben a naturális jelleg, és annál nehezebb, minél nagyobb jelentőséghez jut az intellektuális tevékenység: *„Szükséges, hogy a bíróság helyes fogalmakat alkalmazzon az események értelmezésére [...] Nemcsak akkor tévedhet, ha a pusztá tényeket nem teljesen és nem jól ismeri meg, hanem akkor is, ha ezeket rosszul magyarázza, nem a megfelelő általánosabb fogalmak körébe sorolja (szubszumálja).”²⁴*

A bizonyítékok és a bizonyítandó tények összefüggéséről szóló gondolatokat összefoglalva a következőket állapíthatjuk meg. *A ténymegállapítás sokoldalú következtetésrendszer eredménye*, melyben a bizonyítékok szerepe a *következtetési alapok* biztosítása. A következtetéseknek más kiindulópontjai is lehetnek: az általános társadalmi tapasztalatok és a tudományos törvényszerűségek, és maga a bizonyítandó tény is sokszor csupán – a bizonyítékokból kiindulva megállapított – közbülső tényeken keresztül válik megállapíthatóvá. A bizonyítékokból empirikusan megállapítható adatok ritkán jelentkeznek közvetlenül a ténymegállapításban (főként a beismerő vallomások, illetve a szem- és fültanúk vallomásai), mivel az ilyen adatokat a legtöbb esetben racionálisan (általános fogalmak alá való szubszumálás útján) fel kell dolgozni ahhoz, hogy a bizonyítandó tényről való döntést megalapozhassák.

Mindez a mérlegelés szempontjából azért bír jelentőséggel, mert nyilvánvalóvá teszi: a bizonyítandó tények megállapítása nem kizárólag a bizonyítékok mérlegelésének függvénye (hanem részben logikai tevékenység eredménye). *Egy tény helytelen megállapítása ezért nem csak a bizonyítékok mérlegelésének támadásán keresztül kifogásolható*, de a logikai feldolgozás helytelenségének kimutatásával is.

²³ Uo. 177–178.

²⁴ Uo. 179–182.

A TÉNYÁLLÁS FELÉPÍTÉSE A BIZONYÍTÉKOK ALAPJÁN

A bizonyítás alanya a büntetőjogilag releváns tényállást az előbbiek figyelembevételével a következő modell szerint építi fel:

- 1) az egyes bizonyítékok hitelességének elbírálása (informatív értékelés, mérlegelés),
- 2) az egyes tények megállapítása (ritkábban a közvetlen bizonyítékok alapján közvetlenül, gyakrabban általános fogalmak alá vonással, továbbá közvetett bizonyítékok alapján megállapított indíciumokból történő következtetés útján – ténybeli értékelés),
- 3) a tényállás rekonstruálása a megállapított tényekből.²⁵

Hangsúlyozandó, hogy az egyes pontokban írtak csak a folyamat érzékeltetése és megértése céljából tett elméleti megkülönböztetések. A valóságban azonban a gondolkodás a bizonyítékok mérlegelését és a ténymegállapítást nem határolja el egymástól élesen. A büntetőeljárás megismerés-folyamat, melyben a bizonyítékok hitelességéről és bizonyító erejéről, illetve az egyes tényekről csak az eljárást befejező döntés meghozatalakor születik végleges döntés, amikor már az írásba foglalható indoklás is készen van.²⁶ *A bizonyítás alanya a bizonyítékokról és a tényekről összefüggően gondolkodik.* Ha például az empirikus bizonyíték ellenőrzését végzi el valamely már megállapított ténnyel történő összevetés során, akkor mérlegel, ha azonban ugyanazon bizonyíték más tény megállapítására való alkalmasságát vizsgálja, akkor a ténymegállapítás területén dolgozik.

Az az alcímben is jelzett sajátosság, hogy a bizonyítás alanya a tényállást *felépíti*, arra utal, hogy a tényállás nem a feltárt bizonyítékok közvetlen következményeként jön létre, hanem a bizonyítékokra támaszkodva, de racionális feldolgozás után. Ez már csak azért is így van, mert a tényállás a történések jogilag kiemelt és jelentőséggel felruházott része, ezért a jogalkalmazó nem is tehet mást, mint hogy elvégzi a törvényi tényállás elemeinek tényelemekkel való kitöltését.²⁷ *Az ítéleti,*

²⁵ *Cséka Ervin* ennek kapcsán jelzi, hogy a megismerési folyamat során a tényeket valójában komplexumokként tárják fel, vagyis olyan ténykapcsolatokként, melyek egy főtényhez fűződnek (főként az elkövető magatartásához). Megismerési szempontból tehát ténymegállapítás helyett tényállás-megállapításról lehet csak beszélni. A szerző ugyanakkor eljárásjogi szempontból egyetért az egyes tények és a tényállás megállapítása közti különbségtétellel, melynek kidolgozását Nagy Lajosnak tulajdonítja. Lásd Cséka Ervin: *A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968, 215–216.

²⁶ NAGY L.: i. m. 191.

²⁷ BÓCZ E.: i. m. 66.

illetve vádirati tényállás tehát jogalkalmazási konstrukció, a ténybeli és a jogi területek metszete, melynek lényege az egyes tényelemek megállapítása és kiválasztása az eseményekből – mégpedig a közöttük lévő kapcsolatok felhasználásával.

„A konkrét történeti tények megállapítása a faktikus, a ténybeli területhez, viszont az irányadó (vagyis a norma absztrakt tényállásához, annak kialakításához tartozó) tények kiválogatása, »szelektálása« a jogi területhez tartozik.”²⁸

A folyamat kezdetben a problémamegoldó gondolkodás módszereivel, plauzibilis okoskodással indul, melyet kevésbé jellemez a feszes logikai tevékenység. Különösen nagy jelentősége van ennek akkor, ha a nyomozás kezdő adatbázisa olyannyira csekély, hogy az adatok jogi jelentőség szempontjából alig értékelhetők (*inquisitio generalissima*, vagyis a legáltalánosabb mozzanatok feltárására irányuló nyomozás).²⁹ Ilyenkor a felmerülő verziók száma akkora lehet, hogy már csak az emberi agy feldolgozóképségének korlátai miatt sem lehetne formállogikai módszerekkel haladni az ismert adatokból az ismeretlenek feltárása felé. Nagy szerep jut ezért az intuíciónak is, de az igazán bonyolult és nagyon bizonyítékszegény ügyekben a szisztematikus felderítés lényege az elméletileg lehetséges bizonyítási okok számbavétele (*brainwork*) és annak sok munkával való megállapítása, hogy az elméleti lehetőségek közül melyik a reális (*footwork*).³⁰ Az alapvető tények tisztázása után a logika szerepe a *footwork* területére tartozó feladatok csökkenésével párhuzamosan növekszik. Ez a helyzet a büntetőeljárás bírói szakaszában, amikor az új tények felderítésének lehetősége már rendszerint csekély.

Más és más tehát a bizonyítás alanyainak jutó bizonyítási feladat összetétele, hiszen a nyomozó hatóságnak rendszerint több *footwork* jut osztályrészül, míg a vádképviselő ügyész és a bíróság feladatait inkább jellemzi a szigorú logika, mint a nyomozó hatóságokét. Mindannyiukban közös azonban, hogy egy múltbéli történés megismerésére törekednek, melynek megfelelő módja a megismerési folyamat elején ismeretlen (ezt a pszichológiában „problémának” nevezik), ezért az erre a célra irányuló „problémamegoldó gondolkodásnak”, a *kriminalisztikai gondolkodásnak* a módszereit alkalmazzák.³¹ A jogalkalmazá-

²⁸ MÓRA M.: i. m. 666.

²⁹ CSÉKA E.: i. m. 278.

³⁰ BÓCZ E.: i. m. 36.

³¹ BÓCZ E.: i. m. 39. A szerző a következőkben jelöli meg a kriminalisztikai gondolkodás jellemzőit: (1) rekonstruktív jelleg (következtetések alkalmazása az okozatból az okra, a részekből az egészre, a jelenségből a lényegre); (2) verziók alkalmazása; (3) logikai módszerek és eljárások alkalmazása; (4) intuíció, fantázia, empátia; (5) állandó önellenőrzés; (6) kreativitás. Ezek a gyakorlatban fejleszthető tulajdonságok.

si célú rekonstruktív ténymegállapítás ezért szakmának mondható,³² melynek szabályait el kell sajátítani és be kell gyakorolni.

Ehhez hozzátartozik a bizonyító és bizonyítandó tények közötti kapcsolatoknak, az ún. bizonyítási okoknak, vagyis a *tények közötti objektív kapcsolatoknak az ismerete* is. Ezek belátása különböző fokban okoz nehézséget. Katona Géza ebből a szempontból a bizonyítási okok három csoportját különbözteti meg.³³

- A hétköznapi gondolkodási folyamatban *ösztönösen belátható ténykapcsolatokat* az általános értelmi szinten álló és átlagosan művelt ember azonnal felismeri. Ez a sokszor evidensnek nevezett ténykapcsolati kör éppen az ösztönös belátás miatt „nem igényel bizonyítást” abban az értelemben, hogy a kapcsolat belátásához a bizonyítás alanyának nincs szüksége tudatos gondolkodásra, érvelésre. Nem kizárt, hogy az ösztönös belátás létezése miatt is hajlamosak sokan azt feltételezni, hogy a bizonyítottságot érezni kell és nem belátni. Ez azonban csak az egyszerű esetekben lehetséges.
- Az olyan következtetések levonása, melyek bizonyítási okának felismerése *különleges szakismeretet igényel*, csakis szakértő bevonásával lehetséges.
- Az ösztönösen belátható és a különleges szakismereteket igénylő ténykapcsolatok a bizonyítási okok nehézségi fokozatainak két végétét jelentik. Közöttük terül el a bizonyítás alanyának *szakmai ismeretei és tapasztalatai által felismerhető* kapcsolatok terrénuma. Valamely szakterületen (pl. közlekedési, gazdasági stb. bűnözés) munkával töltött huzamosabb idő az ilyen szakmai tapasztalatok felhalmozódása miatt jelentősen elősegíti a ténykapcsolatok belátását, és odáig vezethet, hogy a specialista számára egyes bizonyítási okok ösztönösen beláthatóvá válnak.

A bizonyítási ok rendszerint valamilyen *természeti törvényszerűség*. Egyszerű példája ennek, hogy a megfelelő lendületű és irányzott ütés alkalmas a csontok eltörésére. Hangsúlyozandó ugyanakkor, hogy mivel a modern életben az emberi magatartásokat és azok materiális következményeit társadalmi előírások is befolyásolják,³⁴ a természeti törvényszerűségek mellett *társadalmi tapasztalatok, normák* is jelentkezhetnek bizonyítási okként (így például a gazdasági

³² Uo. 10.

³³ KATONA G.: i. m. 44–45.

³⁴ BÓCZ E.: i. m. 20.

bűncselekmények területén). Ezek azonban „gyengék”, csupán valószínűségi következtetéseket tesznek lehetővé, szélesebb teret hagynak az ellenbizonyításnak.

Bár a társadalmi tapasztalatokon alapuló bizonyítási okokhoz képest a természeti törvények mint bizonyítási okok „erősek”, vagyis az ellenbizonyítás a tudomány mindenkor állása mellett aligha lehet esélyes, ez nem jelenti azt, hogy a tények közötti kapcsolat mindig száz százalékos biztonsággal, matematikai tökéletességgel megállapítható volna. A kapcsolat felmérésének mindig van hibahatára. Ez a személyi bizonyítékok használata esetén közhelynek számít (érzékelési, észlelési, emlékezési hibák stb.), de az már kevésbé ismert, hogy a tárgyi bizonyítékok esetében is van hibahatár. A legmegbízhatóbbnak tartott ujjnyom alapján történő személyazonosítás hibahatára például 1:64 000 000 000, vagyis – matematikailag – elképzelhető a hibás azonosítás. A 100%-os bizonyosság tehát elméleti kategória, a bűnügyi bizonyítás eredménye „a tudományos igényekhez mérve csak a bizonyossággal határos mértékben igaz” lehet.³⁵

Tremmel Flórián a tények közti kapcsolatok négy fajtáját különbözteti meg: 1) ok-okozati; 2) feltétel-feltételezetti; (3) térbeli-időbeli; és (4) terjedelmi. Ennek megfelelően a közvetett bizonyítékból megismerhető közbülső tények (*indiciumok*) e négyféle ténybeli következtetés alapjául szolgálhatnak.³⁶ E kapcsolatok feltárásának bonyolultságát jelzi, hogy a legtipikusabb ok-okozati kapcsolat esetében is a bizonyítás alanyának „visszafelé” – vagyis az okozatból az okra – kell következtetnie, márpedig egy okozatnak nem csak egy oka lehet. Így például egy helyszínen talált, a vádlottól származó ujjlenyomat három verziót is lehetővé tesz: a vádlott a tett előtt *vagy* után járt a helyszínen, *vagy* ő követte el a bűncselekményt („az okok pluralitása”³⁷).

Kérdés ezek után, hogy *alkalmasak-e a valószínűségi következtetések az igazság megállapítására?* Az elméletileg is érdekesítő kérdésnek gyakorlati jelentőségét az adja, hogy a modern bűnügyekben éppen ez a feladat – tudniillik az indiciumok alapján történő bizonyítás – áll az ügyész előtt, és a bíróságnak is erről kell döntenie.

„[A] formális logika tanítása szerint, ha a premisszák között szerepel plauzibilis állítás, valószínűségi jellegű tétel, akkor a végkövetkeztetés nem lehet kategorikus. [...] A formális logikai felfogás szerint közvetett bizonyítékok fel-

³⁵ Bócz Endre: *Négy évtized az ügyészségen. Pályám emlékezete*. Pallas Páholy Kulturális és Kiadói Kft., Budapest, 2010, 223.

³⁶ TREMMEL F.: i. m. 186.

³⁷ Uo.

*használása esetén bizonyossággal nem állapítható meg a bűncselekmény, a tett megtörténte, illetve a tettes kiléte. Ez azonban a gyakorlatban szerencsére nem így van, a gyakorlatban igenis eljutnak a bizonyossághoz kizárólag közvetett bizonyítékok alapján.*³⁸

Hogyan alapozható bizonyosságot eredményező következtetésrendszer valószínűségi elemekre? A magyarázat a formális logika számára ismeretlen akkumulációban, a valószínűségek szorzódásában rejlik. Eszerint egy-egy valószínűségi következtetés ugyan valóban nem elegendő a bizonyítandó tény bizonyításához, de több ilyen indícium igen, mert azok egymást kölcsönösen megerősítik.

Tremmel példája a következő. Három indícium áll rendelkezésre: 1) a helyszínen talált ujjnyom a szakvélemény szerint a terhelttől származik; 2) a lopást riglihúzással követték el, ami a vádlott kedvenc módszere a korábbi eseteinek tanúsága szerint; 3) a helyszínről elvitt egyik tárgyat a vádlott lakásán megtalálták. Nyilvánvaló, hogy önmagában egyik bizonyíték sem támasztja alá kategorikusan, hogy a vádlott követte el a bűncselekményt (az ujjnyom sem, hiszen az is keletkezhetett más alkalommal is). Az egyes indíciumok tehát önmagukban különféle verziókat engednek meg, melyek közül mindig csak az egyik az, hogy az elkövető a vádlott volt. Összességükben azonban az egyes indíciumokból következő, a vádlottra nézve kedvezőtlen verziók valószínűsége összeszoródik, a véletlenszerű egybeesések lehetősége pedig meredeken csökken. Annak esélye, hogy a fenti három indícium véletlenszerűen essen egybe (ott maradjon az ujjnyom a helyszínen, *egyben* a vádlott kedvenc elkövetési módszerét alkalmazzák, *és egyidejűleg* a lakására is kerüljön a lopott dolgokból, holott más személy volt a tettes), lényegében nulla.³⁹

*„Rendkívül fontos, hogy az egyes bizonyítékok hatása, tartalma nem egyszerűen összeadódik (az összes rész egymás mellett), hanem sajátosan akkumulálódik, »szorzódik«. Az összes rész ugyanis egymást kölcsönösen erősíti vagy gyengíti. Elégséges összbizonyíték, azaz bizonyítási komplexum fennforgása lényegében szinergia. Éspedig Neumann kifejezésével: nem teljesen megbízható elemekből egy (gyakorlatilag) teljesen megbízható rendszer kialakulása.*⁴⁰

A szinergia jelensége azért idegen a formális logikától, mert nem deduktív úton (az általánosból az egyedi felé irányulva) állapítható meg, hanem induktíve (vagyis egyes egyedi tényekből általánosítva). Ez a módszer a for-

³⁸ Uo. 122.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Uo. 185–186.

mális logika szerint nem vezet bizonyossághoz (lásd Tremmel már idézett gondolatát). Ennek ellenére használatossága nem kétséges, melyet az is igazol, hogy a tudományos tételeket szinte kivétel nélkül induktíve állapították meg, és azok az emberi társadalom életében „gyakorlati bizonyosságként”⁴¹ nap mint nap tökéletesen funkcionálnak. Ha deduktív bizonyítást követelnénk meg az igazság egyedüli módszereként, nem létezhetne a modern élet egyetlen vívmánya sem.

*„Ez a felfogás nem a megismerhetőség tagadása, hanem a kiszélesítése a dedukció területén túl az indukcióra, amely nyújt akkora fokú valószínűséget (mint pl. az ujjnyom-azonosításban), amely gyakorlatilag bizonyosság. Az ember számos területen és kérdésben gyakorlatilag biztos tudással rendelkezik, habár ennek forrása az empiria, megfigyelés vagy indukció.”*⁴²

A valószínűségek szorzódása és az induktív következtetések mellett a bizonyosság elérésének további alapvető eszköze a kizárás: *„A bíróság gyakran van olyan helyzetben [...] hogy nem minden világos, egyértelmű, kétségtelen. A tényállást nem ritkán – és különösen közvetett bizonyítékok esetén – ellentmondó, valamelyest határozatlan valószínűségi elemekből kell összeraknia. Mondhatjuk, szinte az a tipikus, hogy valószínűségekből születik a bizonyosság. Az úton, amelyen eljut a bíróság a bizonyosságig, a legfontosabb talán a kizárás módszere. Ha bizonyítékok elméletileg több lehetőséget engednek meg, a bíróságnak a bűnösség megállapítása érdekében valamennyi verziót ki kell zárnia, kivéve azt, hogy a vádlott bűnös. Ebben fontos szerep jut a védelem verziójának, amelyiknek a megcáfolása az elítélés feltétele. A védelemnek processzuális tekintetben éppen az az egyik feladata, talán öntudatlanul betöltött funkciója, hogy feltárja, milyen a védelem szempontjából kedvező verzió következik a valószínűségi értékű bizonyításokból, mert az elítélés akkor nyugszik majd bizonyosságon és meggyőző, ha az ítélet megcáfolta az ellentétes verziókat. A bíróság ítéletében tehát nemcsak a közvetlen bizonyításnak, hanem a logikai értelemben vett közvetett bizonyításnak [...] és cáfolásnak is helye van.”*⁴³

Mindez tehát azt jelenti, hogy egy tény bizonyítása akkor is lehet sikeres, ha magát a tényt nem támasztják alá kellő bizonyítékok, viszont az ellenkezőjét kellően kizárják. Nem bizonyíték ugyan egy tényre nézve, hogy az nem tör-

⁴¹ KIRÁLY T.: i. m. 263.

⁴² Uo. 264. Ugyanígy Bócz E. (2010): i. m. 223. Utóbbi szerint a gyakorlat számára az észszerű kétségen felüli bizonyosság (*beyond reasonable doubts*) lehet reálisan irányadó.

⁴³ KIRÁLY T.: i. m. 265–266.

ténhetett másként, de a bizonyítását mégiscsak megalapozza. Ha egy bűncselekményt ketten követhettek el („A” és „B” személyek), akkor „A” bűnösségét kellő alátámasztó bizonyítékok hiányában is megállapíthatóvá teszik a „B” bűnösségét kizáró tények (például ha „B” alibit igazol).

A fentiek alapján belátható, hogy miért nehéz sokszor annak rövid megjelölése, hogy valamely tény „mivel” bizonyít a bizonyítás alanya. A „mivel” szó ugyanis egy konkrét – processzuális – bizonyítékra kérdez rá, melyre a válasz például az lehet, hogy „X tanú vallomásaival” vagy „szakértői véleménnyel”. Csakhogy, mint láthattuk, egy-egy tény bizonyítása egyáltalán nem feltétlenül egy-egy konkrét bizonyíték alapján (hanem az összbizonyítéki anyag szinergiájával vagy éppenséggel az ellentétes lehetőség kizárásával) történhet meg. Ennek néhány szavas összefoglalása lehetetlen. A bizonyítás jóval több, mint a bizonyítékok felsorolása.

Külön ki kell emelni a „tudati tények”, a „tudattartalom” bizonyítását. A dolog természeténél fogva a terhelt tudattartalmának valamely konkrét bizonyítékra való visszavezetése csak egy esetben lehetséges: a tudati tényekre is kiterjedő beismerő vallomás által. Az ilyen vallomás ugyanakkor rendkívül ritka, már csak azért is, mert a legtöbb ember a maga számára sem tud számot adni arról, hogy mire gondolt valamely magatartásának kifejtése előtt vagy annak során, de ha mégis, akkor sem tudja megfelelően szavakba is önteni.⁴⁴ A tudati tények ezért szinte kivétel nélkül következtetés, mégpedig ténybeli következtetés útján nyernek megállapítást:

„Az elkövető tudatának tartalma törvényi tényállási elem, az ún. alanyi okozatoság: a tárgyi oldal elemeinek (elkövetési magatartás, eredmény stb.) külvilágban való megnyilvánulása, ténybelisége és az elkövető abhoz való akarati viszonyulása. Ez a viszonyulás az elkövetőn belüli, külvilágtól elzárt. Ezért az elkövetési magatartástól (eredményről stb.) való tudatban előzetesen, illetőleg egyidejűen meglévő képzet mindig csak valamely, a külvilágban megjelenő fizikai, illetve mérhető tényből következtetéssel ragadható meg, s mint ilyen, ténykérdés.”⁴⁵

A „mi bizonyítja a tudattartalmat” kérdésre tehát a dolog természeténél fogva nem adható válasz valamely konkrét bizonyíték megjelölésével. Az, hogy a vádlott tisztában volt valamely ténnyel, vagy hogy akarata kiterjedt valamely eredmény előidézésére stb., kizárólag ténybeli következtetés tárgya lehet.

⁴⁴ BÁRD Károly: *A büntető hatalom megosztásának buktatói*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1987, 207. A szerző példaként hozza fel az életveszélyt okozó testi sértés elkövetőjének zavarodottságát, amint azt olvassa az ítéletben, hogy az ő szándéka kiterjedt az életveszélyre, de a halálra már nem. Ilyen artikulált gondolatok nyilvánvalóan nagyon ritkák.

⁴⁵ A Kúria 13/2018. számú büntető elvi határozatának 94. és 95. bekezdései.

Megkülönböztetendő ettől a tudattartalom jogi értékelése, vagyis annak eldöntése, hogy a tudati tények kimerítik-e a szándékoság, gondatlanság, valamely célzat stb., illetőleg többes elkövetés esetén a szándékegység stb. törvényi fogalmát. Ez jogi következtetés tárgya, melynek alapja nem valamely bizonyíték vagy tény (vagyis az ítéleti tényállásban megfogalmazott állítás), hanem az ítéleti tényállás egésze. A Kúria ezt a műveletet a következő jogesetben mutatja be. A sértett sérelmére ismeretlen tettes követett el rablást. Az ügy vádlottja egy ettől különböző személy volt, aki a sértettet pénzváltás szándékára hivatkozva a helyszínre csalta, megmutatta neki, hogy hol parkoljon le, majd abban a pillanatban eltávozott, ahogy a tettes megjelent. A kérdés az volt, hogy a vádlott mint bűnsegéd és az ismeretlen tettes közötti szándékegység megállapítható-e. A felmentő ítéletet hozó ítélőtábla álláspontja szerint nem, mert a szándékegységre nézve nem merült fel bizonyíték. A Kúria magyarázata szerint ez az álláspont helytelen:

„Ez az álláspont azt feltételezi, hogy valamely bűncselekmény tettese és a részese közötti szándékegység megállapítása közvetlenül valamely, az ügyben felmerült bizonyítékra vezethető vissza, ekként a szándékegység fennállásáról, vagy annak hiányáról a bizonyítékok mérlegelése körében kell számot adni. Ehhez képest a tettes és a részes szándékegységének kérdése jogi következtetés eredményeként válaszolandó meg, amely jogi következtetés alapján mindenkor a bíróság mérlegelő tevékenysége nyomán megállapított tényállás, nem pedig közvetlenül a mérlegelés körébe vont egyes bizonyítékok képezik. [...] A szándékegységre vont következtetés alapja, hogy az irányadó tényállás kellő pontossággal rögzíti mind a tettesi alapcselekményt, mind a részesi magatartást, illetve a tettesi és részesi magatartás közötti oksági kapcsolat is felismerhető.”⁴⁶

A jogi értékelés alá tartozó, az általános jogi fogalmak kereteinek kitöltéséről szóló döntések esetén tehát nemcsak hogy a konkrét bizonyíték, de még a konkrét tények megléte vagy hiánya sem vethető fel, mert a következtetési alap a teljes tényállás.

Megjegyzést érdemel, hogy sokan a tényállás jogi értékelése körében történő érvelést is bizonyításnak hívják.⁴⁷ Ez is jól példázza a bizonyítással kapcsolatos terminológia kialakulatlanságát, kaotikus jellegét. A teljesen eltérő gyakorlati következmény (az említett konkrét ügyben például az ítélőtábla felmentő ítéletet hozott, míg a Kúria a vádlottat bűnösnek mondta ki, és ötévi szabadságvesztésre ítélte) viszont kellően rámutat arra, hogy a ténybeli és jogi következtetések megkülönböztetése nemcsak elméletileg fontos kérdés.

⁴⁶ A Kúria 14/2015. számú büntető elvi határozatának 43., 44. és 90. bekezdései.

⁴⁷ Bócz E. (2008): i. m. 24.

Ugyanígy elmondható, hogy a bizonyítékok mérlegelése és a ténymegállapítás megkülönböztetésének fontossága is túllép az elméleti jelentőségen: a törvény eltérő jogkövetkezményeket fűz a mérlegelés és a ténymegállapítás szabályainak megszegéséhez. Ezt vizsgálja a következő fejezet.

A tények és a tényállás-megállapítás kapcsán gondolatainkat a következőképpen összegezhethetjük. Mindkét művelet kizárólag racionális tevékenység, melyet a folyamat kezdetén – legalábbis a csekély adatbázissal indított eljárások kezdetén – inkább a plauzibilis okoskodás jellemez, majd az adatok körének bővülésével párhuzamosan csökken a bizonytalanság, és nő a logika szerepe. A végső döntés meghozatalakor egy, a meghozott döntést alátámasztó logikai következtetésrendszer keletkezik, mely akként támaszkodik a bizonyítékokra, hogy a következtetések kiindulópontjai között bizonyítékok is vannak (valamint társadalmi tapasztalatok és természeti törvények). *A bizonyítékok szerepe tehát az, hogy a döntés logikai rendszerét összekössék a valósággal.*

A fentiek alapján az igazság megismerésének két feltétele van:

- a) a valóságot adekváтан tükröző bizonyítékok észlelése (valamint természeti törvények és társadalmi tapasztalatok ismerete), mint következtetési alapok, és
- b) a hibátlan *következtetések*.

Folytatása következik.

NÉMETH ZOLTÁN GYÖRGY*

A JOGELLENES HULLADÉKELHELYEZÉS ELLENI FELLÉPÉS ÉS ANNAK BÜNTETŐ- JOGI SZEGMENSE

I. RÉSZ

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A fogyasztói társadalmakban egyre nagyobb problémát okoz a folyamatosan változó igényeknek megfelelő, tömegével gyártott termékek hulladékká válása. Nyilvánvalóvá vált az is, hogy nem tartható fenn a „végtelenségig” a hulladékok kizárólag eltemetés útján történő ártalmatlanítása. Szelektív gyűjtési, újrahasznosítási törekvések jelentek meg, például a papír- és kartonpapír-, üveg-, fém- és műanyag hulladékot, biohulladékot, fa- és textilhulladékot, csomagolási hulladékot, elektromos és elektronikus berendezések hulladékait, elem- és akkumulátorhulladékot, továbbá a lomhulladékot, így különösen a matracokat és bútorokat elkülönítetten kell gyűjteni.¹ A gyorsétermekben lebomló faevőeszközöket, papírpoharakat és papír szívószálakat kell használni.

Ahhoz azonban, hogy ne romboljuk tovább a minket körülvevő környezetet, jogalkotói, jogalkalmazói, egyszersmind fogyasztói paradigmaváltás is szükséges. Tudatos fogyasztóként rutinszerűen kell a szelektív hulladékgyűjtést végezni, mellőznünk kell a hulladék gyűjtődénytől eltérő helyre helyezését, valamint gyermekeinket is arra kell tanítanunk, hogy felnőttkorukra környezettudatosan éljenek. A mikro környezetünkben is fontos a környezet-tudatosság, példának okáért, hogy a kutyatartók sétáltatáskor összeszedjék a kutyaurüléket, a túrázók ne dobják el a keletkezett szemetüket. Vitathatatlanul pozitív tendencia, hogy egyre több óvodában tanítják a gyerekeket a szelektív hulladékgyűjtésre, az elfogyasztott gyümölcsök utáni maradék komposztáló-

* NÉMETH Zoltán György, alügyész, Gyöngyösi Járási Ügyészség

¹ A hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény (a továbbiakban: Ht.) 2. § (1) bekezdés 21. pontja. A Ht. jelenleg összesen 66 helyen rendelkezik az elkülönített gyűjtésről.

ba helyezésére, az iskolákban rendszeres papírgyűjtést szerveznek. A fogyasztói környezettudatosság és a környezetünk tisztítására irányuló személyes igény azonban még több generáción át kell hogy érlelődjön ahhoz, hogy világszintűvé váljon a környezet védelme olyan apró odafigyelésekkel, amiket a személyes környezetünkben valósítunk meg.

A társadalmi környezettudatosság erősítésén túl viszont elengedhetetlen az állami szerepvállalás a hulladékgazdálkodásban. A hulladékgazdálkodás interdiszciplináris jellegű terület, mely miatt azzal különböző hivatásrendek foglalkoznak mind elméleti, mind gyakorlati szinten.² Ezen interdiszciplináris területet kell az államnak, intézményvédelmi kötelezettségének eleget téve szabályoznia, így a szabályozás többszintű, több ágon valósul meg: mind a termelők, mind a fuvarozók, mind az értékesítők, mind a fogyasztók által betartandó szabályokat tartalmaz. Szükséges a hulladékok útjának teljes körű szabályozása, valamint a szabályszegőkkel szembeni szankciók részletes kodifikálása. Ehhez természetesen az államnak tisztában kell lennie a mindenkori környezetvédelmi helyzettel (amihez felméréseket kell végeznie); mindezek alapján valóságos célokat kell kitűznie, majd szabályokat alkotnia, amelyeket be is kell tartatnia.

A környezetvédelem relevanciája tehát mára eljutott odáig, hogy minden döntésünket a környezeti szempontok egyidejű figyelembevételével kell meghoznunk.

A jogellenes hulladékelhelyezés elleni fellépésre fókuszálva kijelenthetjük, hogy általános problémaként jelentkezik a közterületeken, útszéleken és eldugott mellékutakon levő szemétkupacok arányának növekedése, mivel a társadalmi gondolkodásban – a költségek és az időráfordítás kímélése érdekében – tendenciává vált a keletkezett hulladékoktól nem szabályos módon megválni. Az illegális hulladéklerakás azon túl, hogy szennyezi a környezetet, súlyos közegészségügyi veszélyeket rejt magában, így például rovarok és rágcsálók elszaporodásához vezethet, amely az adott terület élővilág egyensúlyát felborítja, de az sem elhanyagolható szempont, hogy a baktériumok, bomlástermékek a csapadékvízzel a talajba, talajvízbe juthatnak.³

Jelen tanulmányban a jogellenes hulladékelhelyezés büntetőjogi következményeit és jogalkalmazási gyakorlatát mutatom be, ehhez azonban elengedhe-

² IVÁN Dániel: A hulladékgazdálkodási jog (hulladékjog) helye a honi jogrendszerben. *Acta Humana*, 2023/2., 75. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/actahumana/article/view/6905/5424>

³ GARAI Renáta: A hulladékgazdálkodás rendje megsértésének jogalkalmazási kérdései. *Kriminológiai Tanulmányok*, 2018/55., 190–191. https://www.okri.hu/images/stories/KT/KT55_2018/kt55_sec.pdf

tetlennek tartok némi kitekintést a hulladékkal kapcsolatos tevékenységekre vonatkozó alapvető szabályokra, elsődlegesen az alapfogalmakra és az alapelvekre koncentrálni.

A HULLADÉKKAL KAPCSOLATOS TEVÉKENYSÉGEK ALAPNORMÁI, ALAPELVEI

A JOGALKOTÁSRA IRÁNYULÓ IGÉNY

A műszaki fejlődés, az ember környezetet nem kímélő életmódja tette szükségessé a környezetvédelem erősítését. Európában és Észak-Amerikában az 1800-as évek második felében indultak az első természetvédelmi mozgalmak. Ez közvetlenül az „első” ipari forradalmat – a találmányok korát – követő időszakra tehető. Az 1950-es, 1960-as években Európában és Észak-Amerikában éles társadalmi vita bontakozott ki az emberi tevékenység környezetre és természetre gyakorolt hatásáról. A fejlett országokban egyre erősödött az a célkitűzés, hogy a környezetszennyezésből, a természeti és genetikai erőforrások csökkenéséből és a népességnövekedés által fokozódó nyersanyag- és energiafelhasználási igényből fakadó problémákat szükségszerűen meg kell oldani; míg a fejlődő országok ezt a problémafelvetést kizárólag a gazdag „északi” országokat érintő kérdéseknek tartották. Emiatt az egyes fejlettebb államok rendelkeztek különböző szintű környezetvédelmi szabályozással, azonban ezek csupán a környezetvédelem egyes aspektusait fedték le, annak ellenére, hogy a környezetszennyezés folyamatosan eszkalálódott.

A probléma súlyosbodása vezetett el az ENSZ 1972-ben megrendezett stockholmi környezetvédelmi világkonferenciájához⁴, melyen a részt vevő államok a meglévő környezeti problémák orvoslását tartották fontosnak. A konferencia azonban alapkőve volt a környezetvédelemnek olyan szempontból, hogy deklarálták a szabadsághoz, egyenlőséghez és a megfelelő életminőséghez való jogot egy olyan környezetben, amelynek minősége megengedi az ilyen életet és a jóllétet, hozzáteve, hogy egyidejűleg az ember elsődleges kötelezettsége a környezet védelme és javítása a jelen és jövő nemzedékek érdekében. Ezzel a részt vevő államok az emberi jogokat és a környezetvédelmet azonos szintre emelték. Emellett a részt vevő államok kifejezték a megújuló erőforrások használata iránti igényüket; nevezetesen azt, hogy a világ megújuló erőforrásait úgy kell kiaknázni, hogy ne kockáztassák kimerülésüket, és hogy a használatukból származó előnyöket az egész emberiség megoszthassa.

⁴ United Nations Conference on the Human Environment, 5-16 June 1972, Stockholm. *UN.org*, <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972>

Az Európai Közösség az Első Környezeti Akcióprogramjában a környezet védelmét közösségi (több nemzetet érintő) feladatnak tekintette, a közösségi környezetpolitika célja az élet- és környezetminőség fejlesztése lett. Az akcióprogram alapelvei szinten rögzítette, hogy a legjobb környezetpolitika a szennyezés forrásánál történő megelőzést, és nem a szennyezés hatásainak ellensúlyozását jelenti. Mind a technikai tervezés, mind a döntési folyamatok legelső állomásán már figyelembe kell venni a környezeti hatások kérdését. Kerülni kell a természet vagy a természeti erőforrások bármilyen nemű olyan kihasználását, amely jelentősen sérti az ökológiai egyensúlyt, mivel a természeti környezet korlátozott erőforrásokkal rendelkezik. A Közösségen belül a tudományos és technikai tudásszintet fejleszteni szükséges, és olyan szemléletmódot kell elérni, amely hatékony lépéseket kíván tenni a konzerválás és környezetfejlesztés felé, a szennyezés elleni küzdelem helyett. A szennyezőnek kell viselnie a védekezés és a „kellemetlenségek” (értsd a szennyezés) megszüntetésének költségeit. Az ENSZ stockholmi konferenciáján elfogadott nyilatkozatra tekintettel figyelmet kell fordítani arra is, hogy az egyik államban végzett tevékenység ne eredményezze a környezet károsodását a másik államban. Egy környezetpolitika sikere abban nyilvánul meg, hogy a Közösség teljes társadalmi ereje segítséget nyújt a környezet védelméhez és fejlesztéséhez. Ez egyben azt is jelenti, hogy minden szinten folyamatos és alapos oktatási tevékenység szükséges ahhoz, hogy a Közösség tudatában legyen a problémának és felelősséget vállaljon a jövő generációiért.⁵

Az Európai Unió máig rendelkezik prognózisokkal és környezetvédelmi akciótervekkel, utóbbiak céljait jogalkotási eljárásokban a tagállamok útján kell megvalósítani. A hulladékokkal kapcsolatos közösségi jogalkotásból külön kiemelném az Európai Parlament és Tanács a hulladékokról és egyes irányelvek hatályon kívül helyezéséről szóló 2008. november 19. napján kelt 2008/98/EK irányelvét (a továbbiakban: Keretirányelv)⁶, amely érdemben meghatározza a hulladékgazdálkodásra vonatkozó mai magyar jogalkotást. Az irányelv elvárásairól a későbbiekben lesz szó.

A szintén az ENSZ által 1992-ben Rio de Janeiro-ban megrendezett világkonferencián már kifejezetten a fenntartható fejlődésre fókuszáltak a részes államok. A gondolkodásmód ugyanis gyökeresen megváltozott, melynek kö-

⁵ Declaration of the Council of the European Communities and of the representatives of the Governments of the Member States meeting in the Council of 22 November 1973 on the programme of action of the European Communities on the environment, OJ C 112, 1973. 12. 20. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=OJ:C:1973:112:TOC>

⁶ Az Európai Unió Hivatalos Lapja L 312/3, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008L0098>

vetkeztében a gazdasági fejlődést immár a környezetre figyelemmel, a környezet védelmével együtt tartották megvalósíthatónak. Vagyis a fenntartható fejlődés elérése érdekében a környezetvédelemnek a fejlődési folyamat szerves részét kell alkotnia, és nem kezelhető attól elkülönülten.⁷

Az ENSZ 2002-ben ismét csúcstalálkozót szervezett Johannesburgban a fenntartható fejlődés tárgyában, ahol megállapítást nyert, hogy továbbra sem sikerül megfelelően integrálni a környezetvédelem fontosságát a gazdasági szereplők gondolkodásába. Az ENSZ konstataulta, hogy a szereplők nem gondolkodnak hosszú távon, a világon több erőforrást használnak fel, mint amennyit az ökoszisztéma elviselne, valamint a környezetvédelemre kevés anyagi erőforrást szánnak az érintettek.⁸

Természetesen a fenntartható fejlődés tárgyában azóta is zajlik a nemzetközi együttműködés és a tagállami jogalkotás, erősödik a fenntartható fejlődés iránti társadalmi igény, sőt már eljutottunk oda, hogy bizonyos gyártók a termékeiket oly módon reklámozzák, hogy azok fenntartható technológiák és újrahasznosított anyagok felhasználásával készültek.

A fentieket összegezve elmondható, hogy az emberek eltérő gondolkodása, céljai, környezetkárosító tevékenységük technológiai fejlődéssel együtt növekvő veszélye, illetve a környezetkárosítás ténye közigazgatási kodifikációt, a kirívó jogsértések elleni fellépés igénye pedig büntetőjogi kodifikációt tett szükségessé. A társadalmi szerepvállalások mellett fontos a gazdasági szereplők környezetvédelmi önszabályozásának állam által történő támogatása, ahogyan az emberek környezettudatos gondolkodásának megteremtését, elterjesztését célzó intézkedései is; de az alapvető elvárásokat, jogokat és kötelezettségeket, azok megszegésének következményeit a rend megteremtése érdekében csakis következetes jogi szabályozás útján lehet elérni.

ALAPNORMÁK, SZAKÁGI JOGSZABÁLYOK

Magyarország Alaptörvényének XXI. cikke képezi a környezetvédelem alkotmányos alapját. Az (1) bekezdés szerint Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez. A (2) bekezdés alapján, aki a környezetben kárt okoz, köteles azt – törvényben meghatározottak szerint – helyreállítani vagy a helyreállítás költségét viselni. A (3) bekezdés rendelkezése szerint,

⁷ United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, Brazil, 3-14 June 1992. *UN.org*, <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992> (2023. február 15.)

⁸ World Summit on Sustainable Development, 26 August-4 September 2002, Johannesburg. *UN.org*, <https://www.un.org/en/conferences/environment/johannesburg2002>

elhelyezés céljából tilos Magyarország területére szennyező hulladékot behozni. Az (1) bekezdés egyfelől állampolgárságtól, nemtől, kortól függetlenül minden ember egészséges környezethez való jogát garantálja, másfelől azonban az állam intézményvédelmi kötelezettségét is megteremti. Az egészséges környezethez való jog a harmadik generációs jogok csoportjába tartozik, melyek legfőbb jellemzője, hogy nem pusztán a konkrét egyént, hanem az egyének összességét illeti meg, így az államnak intézményvédelmi kötelezettséget teremt.⁹ Az emberek egészséges környezethez való joga és az állam intézményvédelmi kötelezettsége indukálta a jogi védelem konkretizálását, az egyes környezetvédelmi tárgyú törvények¹⁰ és rendeletek megalkotását. Jelen tanulmányban kizárólag a korábban már hivatkozott hulladékról szóló törvénnyel (Ht.) kívánok részletesebben foglalkozni.

A Ht. átfogóan szabályozza a hulladékkal kapcsolatos tevékenységeket, összhangban áll a Keretirányelvvel, amely szintén a hulladékokkal kapcsolatos közös célkitűzéseket kíván a tagállamok jogrendszerében meghonosíttatni.

A hulladékkal kapcsolatos tevékenységek érdemi tárgyalásához elsőként a hulladék fogalmát kell tisztázni. Mind a Keretirányelv, mind a Ht. meghatározzák a hulladék definícióját: *minden olyan anyagot vagy tárgyat, amelytől birtokosa megválnik, megválni szándékozik vagy megválni köteles, hulladéknak minősítene*¹¹. Egy anyag vagy tárgy hulladéktársa addig tart, amíg azt meghatározott rendeltetési célra használják fel: hulladékként rendelkezik piaccal vagy van rá kereslet; megfelel a rendeltetésére vonatkozó műszaki követelményeknek és az arra vonatkozó jogszabályi előírásoknak, szabványoknak; és használata összességében nem eredményez a környezetre vagy az emberi egészségre káros hatást.¹²

A *veszélyes hulladékok* köre külön kiemelés érdemel, mivel a környezeti elemekre és az élővilágra jóval komolyabb veszélyt jelentenek az „egyszerű” hulladékoknál, így az azokra vonatkozó hulladékgazdálkodási tevékenységek feltételei is szigorúbbak. A veszélyes hulladékok azon hulladékok, amelyek a jogalkotó által meghatározott veszélyességi jellemzők legalább egyikével rendelkeznek; ezen jellemzők viszont mind a Keretirányelvben, mind az azt implementáló aktuális hulladéktörvényben megváltoztak a kihirdetési idő óta. Jelenleg a Ht. 1. mellékletében található veszélyességi jellemzők, az azok alapjául szolgáló fizikai, kémiai, illetve biológiai tulajdonságok szó szerint egyeznek a Keretirányelv III. mellékletében foglaltakkal.

⁹ IVÁN D.: i. m. 9.

¹⁰ A környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény; a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény és a hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény.

¹¹ Keretirányelv 3. cikk 1. pontja; Ht. 2. § (1) bekezdés 23. pontja.

¹² Keretirányelv 6. cikk (1) bekezdése; Ht. 9. § (1) bekezdése.

Ezen veszélyességi jellemzők jelenleg:¹³

HP1	Robbanásveszélyes
HP2	Oxidáló
HP3	Tűzveszélyes
HP4	Irritáló (bőrirritáció és szemkárosodás)
HP5	Célszervi toxicitás (STOT)/aspirációs toxicitású
HP6	Akut toxicitás
HP7	Rákkeltő (karcinogén)
HP8	Maró
HP9	Fertőző
HP10	Reprodukciót (szaporodást) károsító
HP11	Mutagén
HP12	Akut mérgező gázokat fejlesztő
HP13	Érzékenységet okozó
HP14	Környezetre veszélyes (ökotoxikus)
HP15	Olyan hulladék, amely képes a fent felsorolt olyan veszélyességi tulajdonságot mutatni, amellyel az eredeti hulladék nem rendelkezik

A hulladék a Ht. rendelkezése szerint akkor minősül veszélyes hulladéknak, ha az a hulladékjegyzékről szóló miniszteri rendeletben meghatározott hulladékjegyzékben veszélyes hulladékként szerepel, és megfelel a 2. § (1) bekezdés 48. pontjában foglalt fogalommeghatározásnak, azaz az imént ismertetett veszélyességi jellemzők legalább egyikével rendelkezik.¹⁴ A hulladékjegyzékről szóló 72/2013. (VIII. 27.) VM rendelet a veszélyes hulladékok meghatározása kapcsán visszautal a Ht.-re, ugyanis a hulladékjegyzékben a csillaggal megjelölt hulladéktípusokat minősíti a Ht. szerint veszélyes hulladéknak, kivéve a Ht. 59. § (1) bekezdése alapján a háztartásban képződő vegyes hulladékot.¹⁵

A hulladék fogalmára és a veszélyes hulladék jelentőségére a büntetőjogi kodifikáció, illetve a joggyakorlat elemzése kapcsán még visszatérek.

A HULLADÉKKAL KAPCSOLATOS TEVÉKENYSÉGEK ALAPELVEI

Vélhetően nem került el az olvasó figyelmét, hogy a közismert hulladékgazdálkodás szó helyett a *hulladékkal kapcsolatos tevékenységek* kifejezést használtam.

¹³ Keretirányelv 3. cikk 2. pontja, a veszélyességi jellemzők az irányelv III. mellékletében található; Ht. 2. § (1) bekezdés 48. pontja, a veszélyességi jellemzők a Ht. 1. mellékletében található.

¹⁴ Ht. 55. § (1) bek.

¹⁵ 72/2013 (VIII. 27.) VM rendelet 2/B. § (1) bek.

Ennek oka, hogy magától értetődően sem a Keretirányelv, sem a Ht. nem sorolja a hulladékgazdálkodási tevékenységek köré a *hulladék jogellenes elhelyezését*, holott éppen ennek a tevékenységnek a büntető jogalkalmazási gyakorlatát kívánom a későbbiekben elemezni.¹⁶ A jogellenes hulladékelhelyezés elleni fellépéssel védhető ugyanis leginkább a – környezeti szempontokat egyre jobban figyelembe vevő – hulladékgazdálkodási tevékenységek köre.

Mivel a hulladékokkal kapcsolatos tevékenység a környezetvédelem egy speciális szegmense, értelemszerűen áthatják a környezetvédelem alapelvi szintű célkitűzései. (A környezetvédelem és ezen belül a hulladékkal kapcsolatos tevékenységek alapelvei többségének ismertetésétől azonban annak ellenére eltekintek, hogy az alapelvek egymással összefüggésben értelmezhetők, és néhány alapelv egymásból le is vezethető.) Jelen tanulmányban néhány olyan elvet kívánok ismertetni, amelyekre a később részletezendő jogellenes hulladékelhelyezés elleni büntetőjogi védelem épül.

Kiemelkedő alapelve környezetvédelemnek és a hulladékkal kapcsolatos tevékenységeknek a *környezet és az emberi egészség védelme*. Minden tevékenységet úgy kell megtervezni és végezni, hogy az a környezetet a lehető legkisebb mértékben érintse, vagy a környezet terhelése és igénybevétele csökkenjen; ne okozzon környezetveszélyeztetést vagy környezetszennyezést; biztosítsa a hulladékképződés megelőzését, a képződő hulladék mennyiségének és veszélyességének csökkentését; a hulladék hasznosítását, továbbá környezetkímélő ártalmatlanítását.¹⁷ A hulladékképződés megelőzése, a képződő hulladék mennyiségének és veszélyességének csökkentése érdekében előnyben kell részesíteni: az anyag- és energiatakarékos, hulladékszegény technológiák alkalmazását; az anyag termelési-fogyasztási körfolyamatban tartását; a legkisebb tömegű és térfogatú hulladékot, továbbá a kevesebb szennyező anyagot, illetve kisebb környezetterhelést eredményező termékek előállítását; valamint a hulladékként kockázatot jelentő anyagok kiváltását.¹⁸

A fentebb leírt gyártói és fogyasztói attitűdök olyan mértékű hulladék keletkezéséhez vezettek, hogy újra kellett gondolni a gyártási folyamatokat, a

¹⁶ Keretirányelv 3. cikk 9. pontja alapján hulladékgazdálkodás: a hulladékok gyűjtése, szállítása, hasznosítása (ideértve a válogatást is) és ártalmatlanítása, beleértve az ilyen műveletek felügyeletét és a hulladéklerakók utógondozását, valamint a kereskedőként vagy közvetítőként végzett tevékenységet is; míg a Ht. 2. § 26. pontja alapján *hulladékgazdálkodás*: a hulladék gyűjtése, szállítása, kezelése, az ilyen műveletek felügyelete, a kereskedőként, közvetítőként vagy közvetítő szervezetként végzett tevékenység, a hulladékgazdálkodási létesítmények és berendezések üzemeltetése, valamint a hulladékkezelő létesítmények utógondozása. (*A Ht. a kezelés fogalmában értelmezi az irányelv által megkívánt hasznosítást.*)

¹⁷ Keretirányelv 13. cikk; Ht. 4. §.

¹⁸ Ht. 5. §.

gyártók és a fogyasztók hulladékokhoz való viszonyulását is, és ezen újragondolás eredménye lett az úgynevezett *hulladékhierarchia*¹⁹ fogalmának bevezetése. A hulladékhierarchia a környezet és az emberi egészség általános védelmének hulladékokra konkretizált leképeződése. A hulladékhierarchiában ölt testet a fenntartható fejlődés; ami azt jelenti, hogy elsődlegesen a hulladék keletkezésének megelőzésére, majd a keletkezett hulladék újrahasználatra való előkészítésére, illetve annak újrafeldolgozására, egyéb – például energetikai – hasznosítására, végső esetben az ártalmatlanítására kell törekedni. A hulladékhierarchia sorrend, a sorban korábbi célkitűzés megelőzi a sorban későbbit. A sorrendtől eltérni csakis a legjobb környezeti eredmény érdekében lehet.²⁰

A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) 1972-ben vezette be a „szennyező fizet” elvet a környezetvédelembe. Az elv azon felismerésen alapul, hogy a környezeti erőforrások végesek, és amennyiben az árképzésbe ez a tény nincs megfelelően beépítve, a piac nem érzékeli a hiányt sem nemzeti, sem pedig nemzetközi szinten. Annak érdekében, hogy elfogadható állapotban tartsuk a környezetet, éppen a környezetvédelmi költségekkel kell észszerűtlenné tenni a meghatározott szint feletti szennyezést.²¹ Az elvet 1973-ban az Európai Közösség az Első Környezeti Akcióprogramjában a Közösségi Környezetpolitika 5. alapelvéként magáévá tette (mint erre fentebb már utaltam), valamint a korábban már említett 1992-es Rio de Janeiro-i nyilatkozatnak is ez a 16. alapelve. A hulladékokra vetítve ez azt jelenti, hogy a hulladékgazdálkodás – ideértve a szükséges infrastruktúrát és annak működtetését is – költségeit az eredeti hulladéktermelőnek, vagy a jelenlegi vagy a korábbi hulladékbirtó-

¹⁹ A hulladékhierarchia fogalmát a Keretirányelv 4. cikke vezette be, azt a magyar jogalkotás csak a hatályos Ht.-vel tette a magyar jogrendszer részévé 2013. január 1. napjától. A hulladékhierarchiát a 2021 és 2027 között megvalósítandó Országos Hulladékgazdálkodási Terv is használja, a hulladékhierarchia rendszere előírja, hogy a hulladékgazdálkodási tevékenységek gyakorlása során meghatározott elsőbbségi sorrendet kell biztosítani. Ez azt jelenti, hogy – bizonyos kivételektől eltekintve – a legjobb megoldás a megelőzés, azonban ha ez bizonyos körülmények között nem lehetséges, akkor a lehető legtöbb hulladék esetében alkalmazni kell az újrahasználatot, valamint az újrafeldolgozást, és csak legvégső esetben lehet a hulladékot elégetni vagy lerakni. Innovációs és Technológiai Minisztérium: Országos Hulladékgazdálkodási Terv 2021–2027., melyet Magyarország Kormánya a 1704/2021. (X. 6.) Korm. határozattal elfogadott. <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/9/92/921/921c2f798773d4336ee-3f45884a662d3018bb3d7.pdf>

²⁰ Keretirányelv 4. cikk; Ht. 7. §.

²¹ Recommendation of the Council on Guiding Principles concerning International Economic Aspects of Environmental Policies, 26 May 1972. (Az alapelv jelentősége folytán a javaslat vezérelvei közül az első; A. Guiding Principles / a) Cost Allocation: The Polluter-Pays Principle) <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0102>

kosoknak kell viselniük.²² A magyar jogban a hulladéktermelő, a hulladékbirtokos vagy a hulladékká vált termék gyártója felelős a hulladék kezeléséért, a hulladékgazdálkodás költségeinek megfizetéséért.²³ Ezen elv – a később tárgyalandó – jogellenes hulladékelhelyezés korrelációjában azt jelenti, hogy a hulladék birtokosának fizetnie kell azért, hogy a hulladékot a hulladékkezelő tőle átvegye. Ezen fizetési készség hiánya vezet a hatóság által nem engedélyezett helyen – tipikusan a természetben – történő tömeges hulladéklerakáshoz.

A HULLADÉKGAZDÁLKODÁS BÜNTETŐJOGI VÉDELME

A BÜNTETŐJOGI VÉDELEM TÖRTÉNETI ALAKULÁSA

Az igazgatási szabályokon túlmenően, a hulladékokkal kapcsolatos társadalmi gondolkodás szükségessé tette a hulladékokkal jogellenesen végzett tevékenységek szankcionálását. Hazánk büntetőpolitikája a megelőzés elvét érvényesíti. Mint azt fentebb láttuk, hosszú távon a szennyezés elkerülése, a jelenleginél kisebb környezetszennyezéssel járó termelési és fogyasztási gyakorlat kialakítása a perspektíva, azonban az ezeket figyelmen kívül hagyókkal szemben az ultima ratio keretei között a büntetőjog eszközeivel is fel kell lépni, hogy a hatékony környezetvédelem megvalósuljon.²⁴

A büntetőjogi jogalkotásnak figyelemmel kell lennie a társadalmi gondolkodásra, összhangban kell állnia a hulladékkal kapcsolatos tevékenységeket szabályozó szakági alpnormákkal, csak a kirívó jogsértéseket rendelheti büntetni. A hulladékokkal kapcsolatos egyes jogellenes cselekmények kriminalizációjának célja, hogy mind az elkövetőt, mind másokat visszatartson attól, hogy a környezetet jogellenesen végzett hulladékkezeléssel, vagy jogellenes hulladékelhelyezéssel veszélyeztesse, károsítsa.

Az ipari fejlődés jelenleg is tart, viszont egyre erősödik benne az ökológiai szemlélet. Az iparban újabb és újabb műszaki megoldások, gyártási technológiák jelennek meg, így prognosztizálni kell azok környezeti hatásait, és ezen prognózisokat a jogalkotónak is figyelemmel kell kísérnie. Folyamatos a hatósági eljárások²⁵ és büntetőeljárások statisztikai elemzése, ami alapján mérhető,

²² Keretirányelv 14. cikk.

²³ Ht. 3. § (1) bekezdés e) pont.

²⁴ GARAI Renáta – MOLNÁR Tamás: A hulladékprobléma kriminológiai és büntetőjogi vetülete. Jog–Állam–Politika, 2021/4., 166. https://epa.oszk.hu/03000/03010/00024/pdf/EPA03010_jog_allam_politika_2021_4_159-179.pdf

²⁵ A Nógrád Vármegyei Kormányhivatal Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Hulladékgazdálkodási Főosztálya előtt 2021. március 1. és 2022. március 21. napjai között a közzétett

hogy milyen mennyiségű, azon belül milyen súlyú jogszabálysértések kerültek a hatóságok elé, a tendenciák növekedtek-e. A környezet és a természet elleni bűncselekmények az aktuális Btk. folyamatosan újuló normaszövegű tényállásai, hiszen a büntetőjog visszatartó ereje csak akkor érvényesül hatékonyan, ha a kodifikáció követi a társadalmi gondolkodás változásait, a gazdasági fejlődés okozta következményeket, valamint a változó kockázatokat.

A környezetvédelmi tárgyú büntetőjogi kodifikáció az emberi környezet védelméről szóló 1976. évi II. törvénnyel kezdődött. E törvény emelte be a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény XII. fejezetébe a közbiztonság és a közrend elleni bűncselekmények közé a 197. § szerinti *környezetvédelmet sértő bűncselekményt*. Ezen deliktum alapesetét az követte el, aki az emberi környezet védelem alatt álló tárgyait úgy szennyezte, ártalomnak vagy károsodásnak tette ki, hogy ezzel az ember életét vagy egészségét jelentős mértékben kedvezőtlenül befolyásolta, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósult meg. A minősített eset szerinti elkövetés az emberi élet veszélyeztetését is jelentette. A törvény a bűncselekmény alapesetét, minősített esetét és gondatlan alakzatát is büntettként kriminalizálta.

Ezen bűncselekményt váltotta fel a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény IV. címében a közegészség elleni bűncselekmények között a *környetkárosítás* (280. §) és a *természetkárosítás* (281. §).

Kifejezetten a hulladékkal kapcsolatos tevékenységek kriminalizációja a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvényben 1996. augusztus 15. napjától valósult meg, a 281/A. § beiktatásával: a *környezetre veszélyes hulladék jogellenes elhelyezése* néven. Eredendően a törvény a bűncselekmény első alapeseteként, büntetési alakzatként a jogszabályban meghatározott engedély nélkül, illetve jogszabályban vagy végrehajtható hatósági határozatban megállapított kötelezettsége megszegésével történő gyűjtést, tárolást, kezelést, elhelyezést és szállítást rendelte büntetni, a tárgy olyan anyagot tartalmazó hulladék volt, amely alkalmas volt arra, hogy az ember életét, testi épségét, egészségét veszélyeztesse, a vizet, a levegőt vagy a talajt szennyezze, vagy ezekben tartós elváltozásokat okozzon, az állatokat vagy a növényeket veszélyeztesse. A második alapeset – szintén büntetési alakzatként – a jogszabályban meghatározott enge-

statisztika szerint Nógrád vármegyében jogellenes hulladékelhelyezés miatt összesen 138 eljárás indult.

<https://nmkh.hu/145-kornyeztvedelmi-termesztvedelmi-hulladeggazdalkodasi-foosztaly/hulladeggazdalkodasi-osztaly/hulladeggazdalkodasi-osztaly-hirei-hirdetmenyei/1902-tajekoztatás-a-nograd-megyei-kormanyhivatal-kornyeztvedelmi-termesztvedelmi-es-hulladeggazdalkodasi-foosztaly-hulladeggazdalkodasi-osztalya-atal-hivatalbol-illetve-kerelemre-lefolytatott-hatosagi-eljarasok-adatairol-2>

dély nélkül robbanásveszélyes, gyúlékony vagy az egészségre, illetve a környezetre veszélyes radioaktív anyagot tartalmazó hulladékot elhelyező elkövetőt rendelte büntetni. A gondatlan elkövetés itt már vétségként szerepelt. A jogalkotó ettől kezdve tekintette az engedély nélküli elhelyezés bizonyos eseteinek társadalomra veszélyességét olyan mértékűnek, hogy kriminalizálja azt.

Ezen bűncselekményt 2005. szeptember 1. napjától a *hulladékgazdálkodás rendjének megsértése* bűncselekmény váltotta fel, továbbra is a törvény 281/A. §-ában, amely jogszabályi módosítás szélesítette a büntetendő cselekmények körét. Az új bűncselekmény kodifikálásának oka a jogellenesen hulladékot elhelyezőkkel szembeni szigorúbb fellépés volt.²⁶ A környezetre veszélyes hulladék jogellenes elhelyezése egy nehezen alkalmazható, bonyolult feltételrendszerre felépített diszpozíció volt, amely – egyéb tényezők mellett – csekély számú büntetőeljárást eredményezett. A tényállás hatálya alá tartozó cselekmények köre kibővült, ami szintén szigorítást jelentett. A módosító törvény tehát a szigorúbb fellépés lehetőségét teremtette meg az egyszerűbb normaszöveggel, egyszersmind a büntetendő cselekmények körének kiszélesítésével.

A hulladékgazdálkodás rendjének megsértése bűncselekmény alapesetét az követte el, aki arra a célra hatóság által nem engedélyezett helyen hulladékot elhelyezett (*a diszpozíciószerűséghez már nem kellett az engedély nélküli, vagy kötelezettségszegő módon történő elkövetési mód*), engedély nélkül vagy az engedély kereteit túllépve hulladékkezelési tevékenységet, illetve hulladékkal más jogellenes tevékenységet végzett. Kikerült a tényállásból a veszélyeztető eredmény, ugyanis ezek – némiképpen módosítva – a hulladék büntetőjogi fogalmának elemeivé váltak. Minősített esetet merített ki a fenti elkövetési magatartások hulladékgazdálkodásról szóló törvény (*akkor 2000. évi XLIII. törvény*) szerinti veszélyes hulladékra történt elkövetése. A privilegizált eset a fenti elkövetési magatartások gondatlan elkövetése volt. Az 1978. évi IV. törvény a hulladék büntetőjogi fogalmának meghatározásakor a hulladékgazdálkodásról szóló törvény által hulladéknak minősített tárgy vagy anyag fogalmát vette alapul azzal, hogy alkalmasnak kellett lennie az emberi élet, testi épség, egészség, a föld, a víz, a levegő, vagy azok összetevői, illetve élő szervezet egyedének (*a továbbiakban védett értékek*) veszélyeztetésére. Ezen tényállásban már a fenti védett értékek veszélyeztetésére alkalmas bármilyen hulladék elhelyezése bűncselekményt valósított meg. Az 1978. évi IV. törvény e bűncselekmény kapcsán még a hulladékgazdálkodási tevékenységet is meghatározta; a hulladéknak a hulladékgazdálkodásról szóló törvényben meghatározott gyűjtése, begyűjtése, szállítása – ideértve az országba történő behozatalt, kivitelt, valamint az ország

²⁶ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más törvények módosításáról szóló 2005. évi XCI. törvény indokolása, Általános indokolás 3. pontja.

területén történő átvitelt –, előkezelése, tárolása, hasznosítása, ártalmatlanítása minősült ennek.

Az 1978. évi IV. törvényt felváltó, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) a *hulladékgazdálkodás rendjének megsértését* a XXIII. fejezetben a környezet és természet elleni bűncselekmények között helyezte el. A Btk. 248. §-ában szabályozott bűncselekmény törvényi tényállása szó szerint egyezett az 1978. évi IV. törvénybe 2005. szeptember 1. napjával beiktatott törvényszöveggel.

A HATÁLYOS TÖRVÉNY ÁLTAL FELÁLLÍTOTT BÜNTETŐJOGI VÉDELEM

AZ ÚJ TÖRVÉNYI TÉNYÁLLÁS

A Btk. 2021. március 1. napjától hatályba lépett módosítása²⁷ gyökeres változást hozott a hulladékkal kapcsolatos tevékenységek kriminalizációjában. 2020 februárjában Magyarország Kormánya meghirdette a Klíma- és Természetvédelmi Akciótervet, melynek egyik fő célkitűzése az illegális hulladékelhelyezés felszámolása. Ez azért is fontos, mert a Btk. hulladékfogalma immár megegyezik a Ht. hulladékfogalmával.

Mint ahogyan már fentebb már utaltam rá, hulladék bármely anyag vagy tárgy, amelytől birtokosa megválnak²⁸, megválni szándékozik vagy megválni köteles. A *megválás* tehát a további birtoklással való felhagyás, amelynek – az értelmező szótárban foglalt jelentéstartalomtól eltérően – a joggyakorlatban jogellenes hulladékelhelyezés esetében nem kell véglegesnek lennie, az ideiglenes elhelyezés is diszpozíciószerű. Ettől függetlenül az elhelyezett hulladék mennyiségéből, típusából, az elhelyezés helyétől függően lehet következtetést levonni az elhelyező tényleges szándékára. Nem minősül hulladéknak tehát az olyan anyag vagy tárgy, amely eredeti funkciójában még használható vagy hasznosítható, illetve attól a birtokosa nem szándékozik vagy nem köteles megválni. A cselekmények minősítése során figyelemmel kell lenni az anyag vagy tárgy birtokosának szándékára, az anyag vagy tárgy hasznosíthatóságára és az anyag vagy tárgy őrizhetőségére, felhasználási vagy megválási kötelezettséget keletkeztető szakági jogszabályokkal való szoros összefüggésekre. Ilyen felhasz-

²⁷ Az egyes energetikai és hulladékgazdálkodási tárgyú törvények módosításáról szóló 2021. évi II. törvény 26. § (2) bekezdése.

²⁸ Valaminek a birtoklásáról, tulajdonáról lemond, megfosztja magát tőle. ORSZÁGH László (főszerk.): *A Magyar Nyelv Értelmező Szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016. <https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/kereses.php?kereses=megv%C3%A1lik>

nálási kötelezettséget előíró általános kötelezettség a hulladékhierarchia. A módosító törvény indokolása szerint a kapcsolódó bírósági esetjog áttekintése alapján megállapítható, hogy a módosítás előtti büntetőjogi alaptényállás alkalmazásának alapvető akadálya volt, hogy a hulladék fogalma a Btk.-ban eltért a hulladékgazdálkodási definíciótól. A Btk.-beli szűkebb megfogalmazás egyúttal azt is eredményezte, hogy kizárólag szakértő kirendelése esetén volt lehetséges a hulladékstátusz beazonosítása.²⁹ Ez az eljárások elhúzódását és gyakran a bizonyíthatatlanságot eredményezte.³⁰ A szakértői bizonyítás szükségességére később még visszatérek.

A 2021. március 1. napjától hatályos Btk. 248. § (1) bekezdés a)–b) pontjaiban foglalt alapeset nyilvántartásba vétel vagy bejelentés nélkül, illetve engedély nélkül vagy az engedély kereteit túllépve végzett hulladékgazdálkodási tevékenység végzésével valósul meg, vagy a hulladékkal végzett más olyan jogellenes tevékenységgel, amely a védett értékek veszélyeztetésére alkalmas.

A 2021. március 1. napjától hatályos Btk. 248. § (2) bekezdése szerinti második alapeset az arra a célra hatóság által nem engedélyezett helyen a védett értékek veszélyeztetésére alkalmas hulladék vagy jelentős mennyiségű hulladék elhelyezésével valósul meg.

Az első minősített eset bármelyik alapeset veszélyes hulladéokra, különösen jelentős mennyiségű hulladéokra, vagy különös visszaesőként történő elkövetés útján valósul meg.

A második, még súlyosabban minősülő minősített eset azzal valósul meg, amikor az alapesetek bármelyikét különösen jelentős mennyiségű veszélyes hulladéokra követik el.

Privilegizált eseteket is tartalmaz a tényállás, mégpedig a gondatlan elkövetés körében.

A Btk. rendelkezik arról is, hogy a különös visszaesés szempontjából a környezetkárosítást és a természetkárosítást tekintve hasonló jellegű bűncselekménynek, továbbá definiálja a hulladékgazdálkodási tevékenységet, amelyet a Ht. hulladékgazdálkodás fogalmával azonosít, azonban a szállítás fogalmába tartozónak tekinti az országba történő behozatalt, az onnan történő kivitelt, valamint az azon történő átszállítást is. A hulladék jelentős mennyiségét 1000 kilogrammot vagy 10 köbmétert meghaladó mennyiségben, míg a különösen jelentős mennyiséget a jelentős mennyiség tízszeresében állapítja meg.

²⁹ A Kúria az 1/2015. büntető elvi határozatában rámutatott arra, hogy a veszélyeztetésre alkalmasság a büntetőjogi hulladékfogalom immanens sajátossága. Ez pedig a büntetőeljárásban ténykérdés, amelynek megállapítása egyéb feltételek fennállása esetén szakértői bizonyítást is igényelhet.

³⁰ 2021. évi II. törvény 26. §-ához fűzött indokolás.

A JOGELLENES ELHELYEZÉS

A témaválasztás okán ezen alapesethez fűznék részletesebb magyarázatot, mivel a későbbiekben a joggyakorlat vizsgálata is erre irányul. A hulladék jogellenes elhelyezésével szembeni büntetőjogi fellépés a Ht. azon rendelkezésén alapul, amely szerint tilos a hulladékot felhalmozni, a gyűjtés, a szállítás, a kezelés szabályaitól eltérő módon elhagyni, ellenőrizetlen körülmények között elhelyezni és kezelni.³¹ A hulladékbirtokos kötelezettsége továbbá a hulladék kezeléséről gondoskodni, amelyet az általa üzemeltetett hulladékkezelő létesítményben vagy berendezéssel végzett előkezelő, hasznosító vagy ártalmatlanító eljárás elvégzésével, a hulladék hulladékkezelőnek történő átadásával, a hulladék szállítónak történő átadásával, a hulladék gyűjtőnek történő átadásával, a hulladék közvetítőnek történő átadásával, a hulladék kereskedőnek történő átadásával, a hulladék közszolgáltatónak történő átadásával – ideértve a hulladék hulladékgyűjtő ponton vagy hulladékgyűjtő udvarban történő átadásának esetét is –, vagy a hulladékvételi helyen, illetve az átvételre kötelezettnek történő átadása útján tehet meg.³² A hulladéktól csak a kijelölt vagy arra fenntartott helyen, a környezet veszélyeztetését kizáró módon lehet megválni.³³ Mindezen törvényi követelmények miatt nem lehet a hulladéktól a hatóság által nem engedélyezett helyen megválni, ezzel a hulladékgazdálkodási körből kikerülni.

A hulladék arra a célra hatóság által nem engedélyezett helyen történő elhelyezésével elkövetett alapeset megvalósulásához egyrészt szükséges a hulladék mint elkövetési tárgy (melynek fogalmi eleme, hogy attól a birtokosa megválílik) és az elhelyezés mint elkövetési magatartás. Mivel a megválás jelentéstartalmát fentebb bemutattam, itt az elhelyezés értelmezése kap helyet. Az elhelyezés nem a hatályos jog szerinti hulladékgazdálkodási fogalom, ezért úgy értelmezhető, hogy bármely fizikailag ilyennek minősülő tevékenység ide sorolható, közöttük nyilvánvalóan a hulladék lerakása is.³⁴ Az elhelyezés az adott helyre történő szállítás és tárolás, amely ideiglenes, vagy végleges is lehet.³⁵

Engedélyt a törvénytövegből adódóan csak a hatóság adhat a hulladék adott területen történő elhelyezésére, más – így például ingatlanulajdonos – nem. Konkrét ügyben felmerült, hogy az elkövető bontási munkálatokból származó 2 m x 30 cm nagyságú kopolit üvegtáblákat legalább 13 köbméter

³¹ Ht. 1/A. § (1) bek.

³² Ht. 31. § (1) és (2) bek.

³³ Ht. 61. § (1) bek.

³⁴ TILKI Katalin: A környezet büntetőjogi védelme. In: BÁNDI Gyula (szerk.): *Környezetjog*. Szent István Társulat, Budapest, 2022, 409–424.

³⁵ POLT Péter (főszerk.): *Új Btk. Kommentár*. Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, 2013, 5. kötet, 52.

mennyiségben helyezett el egy közeli ház udvarán a tulajdonos engedélyével. Más bűnügyben arra merült fel adat, hogy az elkövető azért hordott több tonna csempetörmelékot az erdei útra, hogy annak egyenetlenségeit feltöltse, és ezt az erdész állítólagos engedélyével tette. A hatóság által nem engedélyezett hely azt is jelenti, hogy bizonyos fajta hulladékok csak bizonyos lerakókban helyezhetők el, így aki maró hatású (HP8) veszélyes hulladékot (például kromofágot) kommunális hulladék közé helyez el, megvalósítja a bűncselekményt, mivel az egyes hulladéklerakók létesítését más-más feltételek alapján engedélyezi a környezetvédelmi, természetvédelmi és hulladékgazdálkodási hatóság.³⁶

A jogellenes hulladékelhelyezés esetén különös gonddal kell vizsgálni az építési, bontási munkálatokat és az azok környezetében felhalmozott, hulladék „elhelyezésének” problémáját. Gyakran előfordul, hogy elkészül egy építmény vagy út, a munkálatok befejezését követően építési hulladék marad vissza, amit a környezetvédelmi hatóság hivatalból észlel, vagy azt magánszemély bejelenti. A házak átépítésénél továbbá bevett gyakorlatnak számít a kibontott építési hulladék ház udvarának talajába temetése.

Itt vissza kell csatolni a Ht. alapfogalmaihoz, e törvény ugyanis a hulladék gyűjtését hulladékgazdálkodási tevékenységnek minősíti. Az a gazdálkodó szervezet, amelynek tevékenysége során termelési hulladék képződik, elősegíti az e törvényben, valamint a hulladékgazdálkodási tervekben foglalt megelőzési, hasznosítási és ártalmatlanítási célok megvalósítását. A termelési hulladékot elkülönítetten kell gyűjteni. Törekedni kell arra, hogy a termelési hulladék a képződés helyétől az elérhető leggazdaságosabb módon és legrövidebb időn belül kerüljön hasznosító vagy ártalmatlanító létesítménybe.³⁷

A Ht.-hoz képest az építési hulladékokra vonatkozóan részletszabályokat tartalmaz az építési és bontási hulladék kezelésének részletes szabályairól szóló 45/2004. (VII. 26.) BM–KvVM együttes rendelet. E rendelet hatálya kiterjed az 1997. évi LXXVIII. törvény 2. §-ának 8. pontjában meghatározott és az építésügyi hatósági eljárásokról és az építésügyi hatósági ellenőrzésről szóló kormányrendelet hatálya alá tartozó építmények építése és bontása során keletkező hulladéokra.³⁸

³⁶ A hulladéklerakással, valamint a hulladéklerakóval kapcsolatos egyes szabályokról és feltételekről szóló 20/2006. (IV. 5.) KvVM rendelet 5. § (3) bekezdés c) pontjának cd) alpontja alapján tilos hulladéklerakóban maró, korrozív (H8) hulladékot lerakni.

³⁷ Ht. 54. § (2)–(4) bek.

³⁸ Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény 2. § 8. pontja alapján *építmény*: építési tevékenységgel létrehozott, illetve késztermékként az építési helyszínre szállított – rendeltetésére, szerkezeti megoldására, anyagára, készültégi fokára és kiterjedésére tekintet nélkül – minden olyan helyhez kötött műszaki alkotás, amely a terepszint,

A 45/2004. (VII. 26.) BM–KvVM együttes rendelet szabályai szerint az építési és bontási hulladékok csoportosítása a rendelet I. számú melléklete szerint történik. Amennyiben bármely, a mellékletben szereplő, a hulladék anyagi minősége szerinti csoportban (a továbbiakban: csoport) a keletkező építési vagy bontási hulladék mennyisége meghaladja a mellékletben foglalt mennyiségi küszöbértéket, az építető köteles az adott csoporthoz tartozó hulladékot – a hulladék további könnyebb hasznosíthatósága érdekében – a többi csoporthoz tartozó hulladéktól elkülönítetten gyűjteni mindaddig, amíg a hulladékot a kezelőnek át nem adja. Ezen kötelezettségének az építető köteles a keletkezés helyén, vagy ha ez nem lehetséges, hulladékkezelő létesítményben eleget tenni. Az elkülönítetten gyűjtött hulladékot – amennyiben az műszakilag lehetséges – az építető az építés során felhasználja, illetőleg a települési hulladékkal kapcsolatos tevékenységek végzésének feltételeiről szóló külön jogszabály előírásainak megfelelően a hulladékkezelőnek átadja.³⁹ A fenti rendelkezések egybevetésével építési munkák után hátramaradó építési hulladék esetén vizsgálni kell, hogy a hulladék gyűjtése történt-e és nem az elhelyezése, továbbá mi volt az oka a hulladék hátramaradásának. Az építési terület környezetében történő elásás tehát tilos, így a tényállási elemek teljesülése esetén a cselekmény a hatóság által arra a célra nem engedélyezett helyen történő elhelyezéssel elkövetett hulladékgazdálkodás rendje megsértésének büntette megállapítására alkalmas. Nagyobb mennyiségű építési hulladék talajba helyezése azonban felveti a környezetkárosítás büntetvényének megvalósulását is, mivel a hulladék beásásával megváltoznak talajrétegnek azon tulajdonságai, amelyek a biodiverzitását meghatározzák, azaz az élet- és élőhely adottságok. Több egyedi ügyben beszerzett környezetvédelmi és hulladékgazdálkodási szakértői véleményben olvasható, hogy a talaj egy többfázisú multifunkciós rendszer, melyben a talajnedvességnek, a talajlevegőnek és a talaj szilárd összetevőinek egyaránt szerepe van, így a hulladék talajba helyezése károsan befolyásolja a talaj biodiverzitást biztosító képességét, ami csak a hulladék kiemelésével vagy talajcserével, tehát beavatkozással állítható helyre.⁴⁰

A jogellenes elhelyezés az első alapesetben foglalt, a védett értékek veszélyeztetésére alkalmas a hulladékkal végzett más jogellenes tevékenység végzéséhez képest speciális, mivel konkrétan meghatározott elkövetési magatartása van. A hulladék jogellenes elhelyezését a helyszínre történő szállítás előzi meg. A

a víz vagy az azok alatti talaj, illetve azok feletti légtér megváltoztatásával, beépítésével jön létre (az építmény az épület és műtárgy gyűjtőfogalma).

³⁹ 45/2004. (VII. 26.) BM–KvVM együttes rendelet 3. § (1)–(4) bek.

⁴⁰ Részlet egyedi ügyekben beszerzett környezetvédelmi és hulladékgazdálkodási szakértői véleményekből.

szállítás hulladékgazdálkodási tevékenység, amely azonban eszközcselekménye az elhelyezésnek mint célcselekménynek, így az elhelyezés minősítést kell megállapítani.

Több esetben előfordul, hogy az elkövetett cselekmény környezetkárosítás büntettének megállapítására is alkalmas. A környezetkárosításhoz⁴¹ képest a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése speciális, mivel annak elkövetési tárgya és elkövetési magatartásainak többsége speciális. A jelentős mértékű szennyezés azonban a hulladékgazdálkodás rendje megsértésének büntette megvalósulásához nem szükséges. Amennyiben a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése büntettének bármely elkövetési magatartása azonos a konkuráló környezetkárosítás büntetési tételkeretével, úgy a specialitás elve érvényesül és a hulladékgazdálkodás rendje megsértésének büntettét kell megállapítani. Amennyiben azonban a tényállás súlyosabban minősülő környezetkárosítás büntettét is megállapíthatóvá teszi, úgy a súlyosabb bűncselekmény magába olvasztja az enyhébben minősülő hulladékgazdálkodás rendje megsértésének büntettét, például jelentős mennyiségű veszélyes hulladék hatóság által erre a célra nem engedélyezett helyen történő elhelyezése a földet olyan mértékben károsítja, hogy annak természetes vagy korábbi állapota nem állítható helyre. A helyes minősítés megválasztásánál figyelembe kell venni az elkövetési magatartásokat is, ugyanis a más jogellenes tevékenység végzésével elkövetett hulladékgazdálkodás rendje megsértésnek büntette (amely nyitott törvényi tényállás) csak is tevással valósítható meg, így mulasztás esetén kizárólag a környezetkárosítás büntette minősítés kerülhet szóba akkor, ha a mulasztás bármilyen mennyiségű, akár veszélyes hulladékra történik.

A tanulmány következő részében a jogellenes hulladékelhelyezés elleni büntetőjogi fellépés gyakorlati nehézségeit, a joggyakorlat hibáit vizsgálom.

Folytatása következik.

⁴¹ Btk. 241. § (1) Aki a földet, a levegőt, a vizet, az élővilágot, valamint azok összetevőit jelentős mértékű szennyezéssel vagy más módon

a) veszélyezteti,

b) olyan mértékben károsítja, hogy annak természetes vagy korábbi állapota csak beavatkozással állítható helyre,

c) olyan mértékben károsítja, hogy annak természetes vagy korábbi állapota nem állítható helyre,

büntett miatt az a) pontban meghatározott esetben három évig, a b) pontban meghatározott esetben egy évtől öt évig, a c) pontban meghatározott esetben két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

BÉRCES VIKTOR – KISS ANNA*

A KONSZENZUÁLIS ELEMÉK SZEREPE A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

BEVEZETÉS

A konszenzuális büntetőeljárás koncepciója hazánkban viszonylag ismeretlen. Mindez elsősorban jogtörténeti hagyományainkkal, illetőleg azzal a klasszikus ügyészi és bírói szerepfelfogással magyarázható, amely nehezen ad teret a felek önrendelkezési jogának. Ezzel együtt a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényben (a továbbiakban: Be.) a jogalkotó nemcsak lehetőséget adott a konszenzuson alapuló jogintézményekre, hanem azokat a komplett büntetőeljárás alappilléreivé tette. Mindezt egyrészt a vonatkozó jogintézmények sokasága, differenciáltsága, másrészt az a törvényszerkesztési megoldás is alátámasztja, amelynek alapján a jogalkotó egyes eljárások (egyezség, ügyészi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése) kezdeményezését a terhelt eljárási alapjogai között nevesíti.¹

A megegyezésre törekvés tekintetében a jogalkotó elsősorban a terheltet kívánta motiválni, ezzel a hazai büntetőeljárások karakterjellegét egyértelműen angolszász irányba mozdította el. Kérdés persze, hogy mit értünk terhelti együttműködés alatt. E magatartás általában a terhelt beismerő vallomását jelenti, de azzal nem feltétlen azonos. Ebben a körben ugyanis olyan jogintézményeket is bevezettek, amelyek során a jogalkotó nemcsak a beismerő vallomást, hanem „plusz többletként” a felderítéshez történő segítségnyújtást is alkalmazási feltételként írja elő, így például a büntetőjogi felelősségre vonás elkerülésének kilátásba helyezése esetén.²

* BÉRCES Viktor PhD, egyetemi docens, PPKE JÁK, főtanácsadó, Kúria; KISS Anna PhD, tudományos főmunkatárs, OKRI, megbízott oktató, PPKE JÁK.

¹ Be. 39. § (1) bek. k) pont.

² Be. 219. § (1) bek.

A jogállamiság egyik feltétele, hogy a terhelt ne tárgya legyen a büntetőeljárásnak, hanem sokkal inkább alanya. Cél, hogy aktívan részt vegyen a kommunikációs folyamatban zajló vitában. A kompromisszumok meghozatalának feltételeit megteremtette a jogalkotó, és ennek háttérében egyfajta perökonómiai szempont is áll, amely az eljárás hatékonyságának megvalósításában valósul meg. Az eljárás egyszerűsítése és gyorsítása az európai államok egy részében, bár az amerikai vádalku mintájára, de attól azért más módon, a reformtörekvések között szerepel. A konszenzuális elemeket a törvény már több helyen beiktatta az igazságszolgáltatásba. Az ún. *plea bargaining*-féle megoldásoknál az ügyészség kevés munkaidő-ráfordítással, rövid időn belül lezárhatja az ügyet, vagy elítélteheti a vádlottat. Farkas Ákos már több mint tíz évvel ezelőtt számtalan külföldi példára hívta fel a hazai jogalkotó figyelmét, kezdve az amerikai modelltől a kanadain és az ausztrálon át a skótig, kitérve a kontinentális Európára is, utat mutatva a törvényhozónak a konszenzuális megoldások tekintetében.³

A konszenzuális eljárások bevezetésének, bővítésének lehetőségétől korábban sokan tartottak, de a legmarkánsabb véleménynek azt tűnt, hogy e konstrukciók „felemésztik”, erodálják a büntető igazságszolgáltatás eredeti, klasszikus funkcióit, ráadásul „civiljogiasítják” az eljárást, hiszen a jogalkotó ebben az esetben a felek önrendelkezési jogát alapul véve biztosítja annak lehetőségét, hogy a terhelt adott esetben akár elkerülje a büntetőjogi felelősségre vonást.

Mindemellett vitatott az önmagával szemben bizonyítékot szolgáltató (beismerő) terhelt jogvédelmével kapcsolatos garanciális szempontok érvényesülése is. Ugyanis mi történik akkor, ha a terhelt – bízva a pozitív jogkövetkezményekben – már együttműködött, beismert, információkat szolgáltatott, de az adott eljárás tárgyát képező megállapodás (konszenzus) mégsem jön létre, vagy létrejön ugyan, de nem abban a formában teljesül, például a terhelt nem olyan minőségű információkat szolgáltat az eljáró hatóság részére, amely nyomozati szempontból hasznos, vagy előnyös. Ilyen esetekben ki és mi védi a terheltet attól, hogy az eljáró hatóság vagy bíróság a későbbiek során „visszaéljen” a bizalmával és az általa szolgáltatott információkat, nyilatkozatokat az eljárás további szakaszaiban esetleg a terhére értékelje? A konszenzuális eljárás – ahogyan az elnevezéséből is következik – „egyenrangú felek” megál-

³ FARKAS ÁKOS: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban. *Magyar Jog*, 1992/8., 507. A jogintézményre vonatkozó nemzetközi kitekintés önálló tanulmány tárgya lehet, ezért mi tanulmányunkban a hazai jogrendre koncentrálunk csak.

lapodását feltételezi és azzal a céllal hozta létre a jogalkotó, hogy egyformán szolgálja a nyomozási, az eljárás egyszerűsítéséhez fűződő, továbbá a terhelt érdekeit is. Egyik sem lehet fontosabb a másiknál; az elvi tétel független attól, hogy az adott eljárást ki kezdeményezi, és attól is, hogy az együttműködésre a terhelt önszántából vagy esetleg az eljáró hatóság kioktatása, esetleg ösztönzése következtében kerül-e sor.

GARANCIÁLIS ELEMELK A KONSZENZUÁLIS ELJÁRÁSOKBAN

A jogalkotó felismerte, hogy a megegyezéssel eljárásoknak nemcsak a lehetőségét, hanem a garanciarendszerét is meg kell teremtenie, még akkor is, ha az eljárások döntő többsége a terhelt számára is pozitív jogkövetkezményekkel járhat. Emiatt már a Be. előkészítésének fázisában felmerült kérdésként, hogy e garanciákat milyen szabályozási módszerrel célszerű a törvényben megjeleníteni. A törvényhozó a bizonyítási tilalmi szabályok megjelenítését választotta, és arra törekedett, hogy megfeleljen az európai eljárási kódexek által követett normatív elveknek is. E bizonyítási „tilalomfák” lényege abban áll, hogy ha az adott konszenzuális eljárás mégsem jön létre, vagy eredménytelen, akkor a terhelt által rendelkezésre bocsátott nyilatkozat, vallomás vagy információ a későbbiekben nem használható fel a terhelttel szemben bizonyítékként az eljárás további részében. E korlátozó szabályok nélkül ezek az eljárások sem a releváns nemzetközi egyezményekkel, sem a magyar Alaptörvény szellemiségével nem lennének összeegyeztethetők, és beleütköznének a tisztességes eljárás követelményébe. Vagyis e bizonyítási tilalmi szabályokon keresztül biztosított az, hogy ezen eljárások alkotmányossági szempontból nem válnak támadhatóvá, továbbá biztosítják a terhelt, valamint a védő számára a nyugodt mérlegelés lehetőségét.

A jogalkotó által létrehozott garanciarendszerrel kapcsolatban különösen az alábbi szabályok kiemelése szükséges:

- Ügyészeti intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése esetén a törvény előírja, hogy ha e konstrukciót a védő vagy a gyanúsított kezdeményezi, akkor az bizonyítékként nem használható fel. Ha tehát az ügyészség a kezdeményezéssel nem ért egyet, arról nem tájékoztathatja a bíróságot, és az ezzel összefüggésben keletkezett ügyiratokat sem nyújthatja be a bírósághoz.⁴

⁴ Be. 406. § (4) bek.

- Ha az egyezségi eljárás kezdeményezését követően az ügyészség és a terhelt nem kötött egyezséget, a kezdeményezés, valamint az ezzel összefüggésben keletkezett ügyiratok bizonyítékként, illetve bizonyítási eszközként nem használhatók fel, azok nem képezik az eljárás ügyiratainak részét; ebben az esetben is irányadó az a szabály, hogy az ügyészség a kezdeményezésről nem tájékoztathatja a bíróságot.⁵ Szintén a terhelt jogvédelmét szolgáló elem, hogy a hatályos Be. alapján az ügyészség a védővel – ha ehhez a terhelt a hozzájárulását adta – külön is egyeztetet az egyezség tartalmáról, annak lényegi ismérveiről.⁶ Ugyancsak kiemelten fontos garanciális szabály, hogy a létrejött egyezségben foglaltaktól a vádiratban már nem lehet eltérni, az ügyészségnek tehát az egyezséggel azonos tényállás és minősítés miatt kell vádat emelnie. Következésképpen, ha a vádirat tényállása, illetve jogi minősítése eltér a vádemelést megelőzően megkötött egyezségben foglaltaktól, akkor a bíróságnak az egyezség jóváhagyását meg kell tagadnia.
- A közvetítői eljárás esetében a gyanúsítottnak a nyilatkozata az ügyben ugyancsak nem használható fel bizonyítékként.⁷
- Amennyiben a „terhelti együttműködés” körébe soroljuk a mértékes ügyészi indítvány hatására megtett beismerő vallomásokat is, akkor hosszútávon ezt a konstrukciót tartjuk leginkább életképesnek. Ennek okai a következők: túl azon, hogy e lehetőség egyszerre szolgálja az eljárás egyszerűsítéséhez fűződő érdekeket, valamint a terhelt érdekeit, az ügyész valamennyi ügyben aggálymentesen alkalmazhatja majd,⁸ ráadásul a mértékes indítványokat nem előzi meg semmilyen egyeztetés, tehát a terhelt szempontjából nem járnak semmilyen mérlegelési kockázattal, amely esetleg számukra bizonytalanná, kerülendővé tenné az eljárásban való részvételt.
- Kétségtelen, hogy valamennyi konszenzuális eljárás közül a büntetőjogi felelősségre vonás elkerülésének kilátásba helyezése néven ismert konstrukció alkalmazása tűnik leginkább aggályosnak. A Be. ugyanis

⁵ Be. 409. § (4) bek. Ennek alapján megállapítható, hogy a törvényhozó – helyesen – még az elvi lehetőségét is szerette volna kizárni annak, hogy a bíróság „látókörébe” kerüljön bármiféle előzetes egyeztetésre való törekvés, ezzel is minimalizálni kívánta az adott ügyre vonatkozó esetleges bírói preconcepciók kialakulásának lehetőségét.

⁶ Be. 408. § (1) bek.

⁷ Be. 414. § (3) bek.

⁸ Az egyezségi eljárások alkalmazási köre álláspontunk szerint az ügyészi gyakorlat tükrében idővel szűkülni fog.

jelen jogintézmény esetében semmilyen bizonyítási tilalommal kapcsolatos szabályt nem tartalmaz arra az esetre, ha a terhelt nem a szerződő fél (nyomozó hatóság) által elvárt minőségű információkat vagy bizonyítékokat szolgáltatja. Vegyünk egy példát: van egy bűnszervezet, amelynek egyik tagja a nyomozás során ismertté válik, de mielőtt még a gyanúsított kihallgatására sor kerülne, a nyomozó hatóság felveszi vele a kapcsolatot és felkínálja neki azt a lehetőséget, hogy ha feltárja a bűnszervezet által elkövetett bűncselekmények helyszíneit és időpontjait, akkor őt nem gyanúsítják meg. Létrejön a megállapodás, majd ezt követően a terhelt kizárólag olyan időpontokat és helyszíneket tár a hatóság elé, amelyekről annak már korábban is tudomása volt, tehát a konszenzus semmilyen nyomozati célt nem szolgál, ugyanakkor a terhelt saját magával szemben olyan terhelő bizonyítékot szolgáltat, amelyet egy sima gyanúsított kihallgatás esetében nyilvánvalóan nem tenne meg. Nincs olyan szabály a törvényben, amely ebben az esetben kizárná azt, hogy ezeket az információkat a terhelttel szemben az eljárás további szakaszában ne lehetne felhasználni.

A terhelt beismerő vallomásának következménye tehát más és más az eljárás folyamatában attól függően, hogy a vádemelés előtt vagy után vagyunk.

A továbbiakban tanulmányunk a konszenzuális eljárások közül a vádemelés előtti *egyezségre* és a vádemelés utáni *mértékes ügyészségi indítványra* koncentrálna.⁹

⁹ Az egyezséget a „Szegedi Iskola” 1. típusúnak, a mértékes ügyészségi indítványt pedig 2. típusúnak nevezi. Lásd FANTOLY Zsanett: Konszenzuális elemek az új büntetőeljárási törvényben. In: DOBÁK Imre – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 193.; GÁCSI Anett Erzsébet: A terhelti együttműködés rendszere az új büntetőeljárási törvényben. In: KARSAI Krisztina – FANTOLY Zsanett – JUHÁSZ Zsuzsanna – SZOMORA Zsolt – GÁL Andor (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Acta Juridica et Politica, Tom. LXXXI. Szeged, 2018, 280–283. o. Más szerzők is az egyezés két típusát különböztetik meg, lásd például GULYÁSNE BIRINYI Ildikó – PÁPAI-TARR Ágnes: Néhány gondolat a büntetőjogi egyezségről. *Ügyészek Lapja*, 2019/3., 23–35.

EGYEZSÉG¹⁰

Ha a terhelt beismer, ennek fejében egy egyszerűbb és rövidebb eljárás eredményeként enyhébb büntetést kap. Bizonyos bűncselekményeknél lehetőség van arra, hogy a feljelentést elutasítsák, vagy az eljárást megszüntessék. A Be.-ben az „egyes bűncselekmények” kitétel vagy olyan bűncselekményre vonatkozik, amelynek az elkövetett jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett a terhelt felelősségre vonása szempontjából nincs jelentősége, vagy a gyanúsított együttműködésére tekintettel, egyes bűncselekményeknél a jogszabályban meghatározott okból a feljelentés elutasítására vagy az eljárás megszüntetésére kerül sor.

VAJON VÁDALKU-E AZ EGYEZSÉG?

A magyar Be.-nek megfelelő egyezség olyan formális megállapodás, amelynek alapfeltétele a gyanúsított önkéntes beismerése. Az egyezség a terhelt, illetve a védő, valamint az ügyészség között jön létre. Látszólag az egyezség vádalku jellegét támasztja alá az a szabály, miszerint a jogszabály megengedi, hogy az egyeztethető kérdésekről az ügyészség csak a védővel külön is beszéljen, feltéve persze, ha ehhez a terhelt a hozzájárulását adta. Erre hivatkozik *Herke Csongor* is, aki szerint az egyezség a vádalku egyik formája, ha tágabb értelemben nézzük, de szűkebb értelemben a szerző szerint is csak vádalkuszerű

¹⁰ Az egyezség jogintézményével kapcsolatban számos tanulmány született, többek között a következők: BARABÁS A. Tünde – FARKAS Krisztina – KISS Anna: Az új Be. egyes meghatározó új jogintézményei. *Kriminológiai Tanulmányok*, 2021/58., 157–185. BELOVICS Ervin: A Büntető eljárásról szóló törvény új jogintézményei. II. rész. *Ügyvédek Lapja*, 2019/4., 1–5.; BÉKÉS Ádám: A beismerő vallomásról és az egyezség lehetőségéről pro és kontra. *Ügyvédek Lapja*, 2017/6., 36–39.; BÉRCES Viktor – GYULAY Dániel: Egy új remény, avagy az egyezség megjelenése a hazai büntetőeljárásban. *Ügyészségi Szemle*, 2019/4., 20–34.; FARKAS Krisztina: A büntetőeljárás időszerűségét célzó egyes újítások empirikus megközelítésben. *Kriminológiai Tanulmányok*, 2021/58., 136–157.; GULYÁSNÉ BIRINYI Ildikó – PÁPAI-TARR Ágnes: i. m.; KOVÁCS Tamás: Kell-e nekünk a vádalku? In: VÓKÓ György (szerk.): *Tanulmányok Polt Péter 60. születésnapja tiszteletére*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2015, 138–154.; POLT Péter: Az egyezség. In: MADAI Sándor – PALLAGI Anikó – POLT Péter (szerk.): *Sic itur ad astra. Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020, 431–439.; SZAKTOR R. György – TURI András – BUDAHÁZI Árpád: Gondolatok a büntetőügyekben alkalmazható egyezségről. *Belügyi Szemle*, 2022/6., 1157–1175.; SZIGETI Imola: Az egyezségről vonatkozó eljárásjogi normarendszer. *Magyar Jog*, 2018/12., 690–697.; TÓTH Mihály: Az egyezség és a „mértékes ügyészi indítvány” kezdeti tapasztalatai. *Magyar Jog*, 2022/3., 129–137.; VIDA József: Egyezség a bűnösség beismeréséről – érvek, ellenérvek. *Belügyi Szemle*, 2023/4., 567–584.

megegyezés, mivel csak egyes jogkérdésekre irányul az egyeztetés, a tényállásra nem, ahogyan az EU tagállamainak nagy részében is történik.¹¹

Az egyezség vádalku jellegét támasztja alá az a szabály is, miszerint a megállapodást a bíróság nem vitathatja: vagy jóváhagyja az egyezséget, vagy nem. Ha nem, akkor az általános szabályok szerint folytatódik az eljárás. Az egyezség vádalku jellege ellen hat, hogy bár a bíró aktívan nem avatkozik be a nyomozás folyamán történő egyezségkötésbe, de mégsem tekinthetjük őt angolszász kollégájához hasonlóan passzív bírónak, mivel továbbra is számos aktív tevékenységet ruház rá a Be. a külön eljárások között szabályozott „Eljárás egyezség esetén” folyamán.

AZ EGYEZSÉG TARTALMI ELEMEI

Bár a történeti tényállás és a minősítés nem lehet „alku” tárgy, mivel csak az ügyészség rendelkezhet ezekről a kérdésekről a nyomozás adatai alapján, mégis az egyezség kötelező tartalmi elemei közé tartozik mindkettőnek a pontos megjelenítése.

Az egyezségben foglaltaktól a vádirat már nem térhet el, az ügyészségnek az egyezséggel azonos tényállás és minősítés miatt kell vádat emelnie. Ha a vádirati tényállás és a minősítés eltér az egyezségben foglaltaktól, akkor ebben az esetben a bíróságnak meg kell tagadnia az egyezség jóváhagyását. Ugyanez történik, ha a külön eljárásban tartott előkészítő ülésen módosul a vád. Vagyis az a szabály, hogy a megkötött egyezségben foglaltaktól később már nem lehet eltérni, így az egyezség módosítása nem lehetséges, abban az esetben sem, ha ennek szükségessége felmerül, és azt a bíróság érzékeli.

A jogszabály helyes értelmezése szerint az egyezség megkötése utáni új körülmény felmerülése vagy az egyezséggel összefüggő törvénysértés kiderülése esetén az egyezségben foglaltak a továbbiakban nem tekinthetők megalapozottnak, törvényesnek. Ebben az esetben az általános szabályok szerint kell vádat emelni, feltéve, hogy a vád benyújtására még nem került sor. Amennyiben a vádemelés a külön eljárás szabályai szerint már megtörtént, úgy a vádat az előkészítő ülésen módosítani kell. Ennek következménye: a bíróság nem hagyja jóvá az egyezséget.

A büntetés kiszabására irányuló egyezség mint megállapodás tartalmazza a büntetés nemét, mértékét, tartamát, ezért nem mindegy, hogy a bűncselekményt mikor követték el: az új Be. hatálybalépése előtt vagy után. Ugyanis az

¹¹ HERKE CSONGOR: *Büntető eljárásjog. Egyetemi jegyzet*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2018, 77.

új Be. hatálybalépésével egyező időben hatályba lépő, a Btk. 83. §-át is módosító jogszabály¹² már az egyezség esetén történő büntetés kiszabására vonatkozó szabályokat tartalmazza, míg ezt megelőzően a rendelkezések a *lemondás a tárgyalásról* nevű jogintézményre vonatkoztak. A két jogintézmény különbözik egymástól, bár az egyezségnek vannak olyan gyökerei, amelyek a korábbi jogintézményhez kapcsolják, mégis egyértelmű, hogy a hatályos rendelkezések csak az egyezség tartalmának meghatározása során lehetnek irányadók. Ugyanakkor ugyanazon terhelt esetében a különböző időpontokban hatályban lévő anyagi jogi szabályok együttes alkalmazására nem kerülhet sor, így az egyezségben rögzített büntetés mértékének meghatározására a Btk. 83. §-a csak az új Be. hatálybalépése után elkövetett bűncselekmények esetében alkalmazható. A 2018. július 1-je előtti elkövetéseknél a Btk. 2. §-a nyújt eligazítást. E szerint eldöntendő kérdés, hogy melyik Btk. alkalmazása kedvezőbb a terhelt számára: az elkövetéskor hatályban lévő, vagy a 2018. július 1-je utáni.¹³

A beismerésért cserébe a terhelt a legtöbb esetben enyhébb büntetést kap, de a törvény a járulékos kérdésekben (bűnügyi költség viselése, mellékbüntetés, intézkedés, a terhelt által vállalható egyéb kötelezettség) való egyezséget is megengedi. Például a bűnügyi költség vonatkozásában a megegyezés tárgya lehet a költség egészének vagy egy részének elengedése. Négy szankció nem lehet az egyezség tárgya:

- a kényszergyógykezelés;
- az elkobzás;
- a vagyonelkobzás;
- az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele.

AZ EGYEZSÉG KÖTELEZŐ ÉS LEHETSÉGES TARTALMI ELEMEI

Kötelező tartalmi elemek:

- a bűncselekmény tényállása;
- a bűncselekmény Btk. szerinti minősítése, ami a tényállással együtt nem lehet „alku” tárgya, ezt az ügyészség állapítja meg;
- a terhelt bűnösséget beismerő nyilatkozata, amely több bűncselekmény esetén valamennyi, vagy akár csak az egyik vonatkozásában is fennállhat;
- a terhelt azon nyilatkozata, hogy a bűnösség beismerése érdekében valamólmást tesz;

¹² 2017. évi CXCVII. törvény 330. §.

¹³ Lásd részletesen Kiss Anna: Az értelmezés szabadsága, avagy a konszenzuális elemek szerepe az új büntetőeljárásban. *Miskolci Jogi Szemle*, 2019, 2. ksz. 2 kötet, 47–57.

- a büntetés vagy önállóan alkalmazható intézkedés neme, mértéke és tartama;
- a büntetés enyhítésére vagy a végrehajtás felfüggesztésére vonatkozó rendelkezések, feltéve, hogy ezt a Btk. lehetővé teszi.

Lehetséges tartalmi elemek:

- a mellékbüntetés;
- a büntetés vagy önállóan alkalmazható intézkedés mellett is alkalmazható intézkedés;
- meghatározott bűncselekmények vonatkozásában az eljárás megszüntetése vagy a feljelentés elutasítása (például a terhelt együttműködésére tekintettel);
- a bűnügyi költség viselése alóli mentesítés, vagy részbeni mentesítés;
- a terhelt által vállalt egyéb kötelezettségek.

A terhelt által vállalt egyéb kötelezettségekhez tartozhat például, hogy a terhelt megtéríti a sértett kárát, részt vesz a közvetítői eljárásban stb.¹⁴

A 9/2018. (VI. 28.) LÜ UTASÍTÁS

A 9/2018. (VI. 28.) LÜ utasítás 50. §-a szerint, amennyiben az egyezségkötést az ügyészség kezdeményezte, vagy egyetért a terhelt, illetve a védője – egyezség megkötésére irányuló – kezdeményezésével, akkor az ügyészségnek a szükséges részletességgel kell jegyzőkönyvbe foglalnia az egyeztetést, ami a nyomozó hatóság által biztosított, folyamatos kép- és hangfelvétel készítésére alkalmas helyiségben történik. Ezen túlmenően jegyzőkönyvbe kell foglalnia az egyeztetés folyamán elhangzott tájékoztatást és figyelmeztetést is. Amennyiben nincs mód arra, hogy a rögzítés az említett módon történjen, akkor fel kell hívni a terheltet és védőjét arra, hogy a kezdeményezésüket ők foglalják írásba, és ezt a nyomozó hatóság útján küldjék meg az ügyészségnek.

Az utasítás kiemeli, hogy az ügyészség nem köthet egyezséget, ha a terhelti beismerés önkéntességére vagy hiteltérdemlőségére nézve kétségek merülnek fel. Kizárt az egyezség akkor is, ha a rendelkezésre álló bizonyítékok nem lennének elégségesek a vádemeléshez, amennyiben hiányzik a beismerés.

Az utasítás kimondja, hogy az ügyészség az egyezség létrejöttét az alábbi feltételekhez kötheti:

- a terhelt az adott vagy más büntetőügy felderítésében, bizonyításában működjön együtt;
- a terhelt a sértett polgári jogi igényét elégítse ki.

¹⁴ Az egyezség tartalmi elemeinek precíz csoportosítására lásd HERKE Cs.: i. m. 78.

A 100/2018. (VI. 8.) KORMÁNYRENDELET (NYER.)

Ha a terhelt vagy védője a gyanúsított kihallgatást megelőzően egyezség megkötésére irányuló kezdeményezés előterjesztésének szándékára utaló nyilatkozatot tesz, a nyomozó hatóság röviden felvilágosítást nyújt a nyilatkozat szerinti jogintézmény alkalmazásának törvényi feltételeiről. Tájékoztatja a nyilatkozattevőt arról is, hogy kezdeményezését a gyanúsítás közlése – célszerűen a gyanúsított kihallgatás – után terjesztheti elő. A nyomozó hatóság mindezekről, továbbá arról is rövid úton tájékoztatja az ügyészséget, ha az eljárás adatai alapján egyezség megkötését tartja indokoltnak vagy célszerűnek. A tájékoztatás tartalmazza a gyanúsított kihallgatás tervezett időpontját, az indokoltnak vagy célszerűnek tartott intézkedést, valamint annak indokait is. Erről sem a gyanúsítottat, sem a védőt nem tájékoztathatja. Az ügyészség tájékoztatása érdekében a gyanúsított kihallgatása megszakítható. A kezdeményezőt tájékoztatni kell az ügyészség tájékoztatásának módjáról és idejéről, továbbá, hogy a kezdeményezés továbbítása nem jelenti a kezdeményezés ügyészségi elfogadását, valamint arról is, hogy a kezdeményezés az eljárás folytatásának nem akadálya.¹⁵ A kezdeményezés a kihallgatásról készült jegyzőkönyvbe nem foglalható, hanem arról külön jegyzőkönyvet vagy feljegyzést kell készíteni.

Ha az ügyészség kezdeményezi az egyezséget, akkor a nyomozó hatóság ezt az ügyészség utasítása szerint közli a gyanúsítottal és védőjével. Az eljárási cselekmény során a nyomozó hatóság az ügyészség írásbeli kezdeményezését a gyanúsított és a védő részére átadja, az átadás tényét jegyzőkönyvbe foglalja, egyúttal gondoskodik a kezdeményezés jegyzőkönyvvel együtt történő kezeléséről. Az ügyészség írásbeli átadásra nem alkalmas kezdeményezését a nyomozó hatóság az eljárási cselekmény során szóban közli a gyanúsítottal és védőjével. A tájékoztatás része lesz az eljárási cselekményről készült jegyzőkönyvnek, ahogy az a nyilatkozat is, amelyet a terhelt vagy a védő az ügyészség kezdeményezésével kapcsolatban az eljárási cselekmény során tesz. Mindezekről a nyomozó hatóság a jegyzőkönyv megküldésével tájékoztatja az ügyészséget.¹⁶

AZ EGYEZSÉG MEGKÖTÉSÉNEK FOLYAMATA¹⁷

Az egyezség megkötéséhez vezető folyamat három szakaszból áll. Az egyezség kezdeményezését követi maga az egyeztetés, majd a folyamat végén kerül sor az

¹⁵ Nyer. 157. § (1) és (2) bek.

¹⁶ Nyer. 156–158. §

¹⁷ Részletesen lásd GULYÁS NÉ BIRINYI I.–PÁPAI-TARR Á.: i. m.

egyezség megkötésére. Az egyezség megkötése után az ügyészség vádat emel, majd a bíróság külön eljárásban dönt a megállapodás sorsáról. (Erre a külön eljárásra tehát csak abban az esetben kerülhet sor, ha az ügyészség és a terhelt a vádemelést megelőzően egyezséget kötött, továbbá akkor, ha az ügyészség a jegyzőkönyvbe foglalt egyezséggel azonos tényállás és minősítés miatt emel vádat.) A vádirathoz csatolni kell az egyezséget tartalmazó jegyzőkönyvet is. A vádemelés után egyezség megkötésére a Be. már nem ad lehetőséget.

A BÍRÓSÁGI ELJÁRÁS

Amennyiben az egyezség jóváhagyása után tárgyalás tartása szükséges, a bíróság a tárgyalás megkezdése után az egyezség lényegét ismerteti. Ha a bizonyítási eljárás eredményéhez képest a bíróság úgy látja, hogy az egyezséget jóváhagyó végzést hatályon kívül kell helyezni, mert a tényállás, illetve a minősítés változása folytán az egyezség megtagadásának lett volna helye, akkor a döntése előtt beszerzi az ügyész és a vádlott nyilatkozatát. Ebben az esetben az egyezség sem az ügyészséget, sem a terheltet nem köti. Ugyanakkor lehetőséget ad a jogszabály arra, hogy a vádlott távollétében lefolytatott bizonyítást megismételjék. Erre indítványt tehetnek. A másodfokú bírósági eljárásban, ha kiderül, hogy az egyezség jóváhagyásán alapuló elsőfokú ügyszabó határozatban – amely az egyezségben foglaltak előtt rögzítette a tényállást és minősítette a bűncselekményt – megállapított tényállás nem megalapozott, vagy a jogi minősítés nem törvényes, akkor a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezi, és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasítja. A Be. helyes értelmezése alapján a megismételt eljárásban az egyezség jóváhagyására már nem kerülhet sor.

A NEM JÓVÁHAGYOTT EGYEZSÉG SORSA

A jegyzőkönyvbe foglalt egyezség az annak alapján folytatott eljárás célján túlmenően joghatás kiváltására nem alkalmas, ami azt jelenti, ha az egyezség megkötése után az ügyészség mégis az általános szabályok alapján emel vádat, vagy a bíróság nem hagyja jóvá a megállapodást, az egyezséget tartalmazó gyanúsított kihallgatásról készült jegyzőkönyv a továbbiakban bizonyítékként már egyáltalán nem vehető figyelembe; bár a terhelt egyéb, nem az egyezség megkötésekor tett vallomása az egyezség jóváhagyásának megtagadása esetén is felhasználható. Az egyezség kezdeményezése, valamint az ezzel összefüggésben keletkezett ügyiratok, kivéve a jegyzőkönyvbe foglalt egyezség, bizonyítékként akkor használható, ha az ügyészség és a terhelt/védő az egyezséget megkötötte. Még akkor is

felhasználható mindez bizonyítékként, ha később a bíróság az egyezséget nem hagyja jóvá. Csak akkor nem lehet ezeket felhasználni, ha az egyezséget nem kötötték meg, bár elindult a folyamat a megállapodás felé. Ismételten hangsúlyoznunk kell, hogy a felhasználhatóságot illetően semmilyen eljárásjogi korlátozás nem áll fenn azoknál a bizonyítékoknál, amelyek nem állnak összefüggésben az egyezség kezdeményezésével. Még akkor sem, ha azok beszerzésére a terheltnek az egyezség megkötése keretében tett vallomása alapján került sor. A bizonyítékok felhasználhatósága tekintetében tehát garanciális kérdések merülnek fel.

„MÉRTÉKES INDÍTVÁNY”

A kétféle indítvány, a két különböző eljárás, az egyezség és az úgynevezett „mértékes indítvány” között különbség van, utóbbi nem tekinthető egyezségnek. A „mértékes indítvány” olyan lehetőség, miszerint az ügyészség a vádiratban vagy az előkészítő ülésen is indítvánnyal élhet arra az esetre, ha a terhelt a vádemelést követően beismerő vallomást tenne. Ez az indítvány a büntetés vagy intézkedés konkrét mértékére vagy tartamára vonatkozik. Az ügyészség egyoldalú indítványa, amely az általános büntetéskiszabási elveknek megfelelően történik, és nem az ügyészség, valamint a terhelt, illetve a védő közötti egyezségre törekvés eredménye, nem egyfajta, a Be. szabályainak megfelelő, új jogintézménnyé vált megállapodás. A kétféle szabályozást külön lehet csak alkalmazni, ezek kombinálására nincs lehetőség.

AZ ELŐKÉSZÍTŐ ÜLÉSEN TETT VÁDLOTTI BEISMERÉS

A terhelt beismerésének a vádemelés után, de még a tárgyalás kitűzése előtt is jelentősége lehet az úgynevezett előkészítő ülésen. Ezt nevezi a szegedi iskola *2. típusú együttműködésnek*.¹⁸

Ha az ügyészség vádat emelt, akkor a bíróság már az idézésben figyelmezteti a vádlottat arra, hogy az előkészítő ülésen beismerheti a bűnösségét abban a bűncselekményben, amely miatt ellene vádat emeltek, és a beismeréssel érintett körben lemondhat a tárgyaláshoz való jogáról. Ha a bíróság a bűnösség beismerésére vonatkozó nyilatkozatot elfogadja, akkor a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését már nem vizsgálja. Mielőtt a bíró elfogadja a vádlott nyilatkozatát, előtte megvizsgálja, vajon megértette-e a vádlott a beismerésre vonatkozó nyilatkozatának a természetét, és jóváhagyás esetén annak következményeit átlátja-e, továbbá, hogy a vádlott beszámítási képessége

¹⁸ GÁCSI A. E.: i. m. 280–283.

és beismerésének önkéntessége iránt észszerű kétely nem mutatkozik-e. Azt is megvizsgálja a bíró, hogy a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozata egyértelmű-e, és azt az eljárás ügyiratai alátámasztják-e.¹⁹

Összefoglalva tehát a szegediek által *2. típusúnak nevezett együttműködést*, ez nem tekinthető igazi együttműködésnek, hanem az ügyészség egyfajta előzetes döntéséről van itt szó, amikor az előkészítő ülésen egy feltételezett terhelti jövőbeli nyilatkozat (beismerő vallomás) „reményében” indítványt tesz a büntetés vagy intézkedés mértékére, illetve tartamára.

A KÉT JOGINTÉZMÉNY KÖZÖS JEGYEI

A bűncselekmények tekintetében nincs korlátozás, bármely Btk.-beli tényállás esetében szó lehet mindkét formáról. Közös bennük továbbá, hogy sem a tényállás megállapítása, sem a bűncselekmény jogi minősítése nem lehet „megállapodás” tárgya. Közös elem mindkettőnél, hogy alapfeltétele a terhelt beismerő vallomása. Ahogy *Gácsi Anett* is írja, a beismerő vallomásnak önkéntesnek kell lennie, és bármiféle kényszertől mentesnek. Mindkét jogalkalmazónak, az ügyészségnek és a bíróságnak is „minden alkalommal meg kell vizsgálnia, és arról végzést kell hoznia”, hogy a terhelt a beismerő vallomását önkéntesen és kényszertől mentesen tette.²⁰ Közös továbbá, hogy mindkét esetben elmarad a nyilvános tárgyalás.

AZ EGYEZSÉG ÉS A LEMONDÁS A TÁRGYALÁSRÓL JOGINTÉZMÉNYEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

A vádemelés előtti terhelti megállapodásra nem az új Be. adott lehetőséget, ennek már korábban is voltak jogintézményei. Az egyezés gyökerei a *lemondás a tárgyalásról* nevű jogintézményben kereshetők. Ha a terhelt beismerő vallomást tett és lemondott arról a jogáról, hogy ügyében tárgyalást tartsanak, akkor a bíró bizonyítási eljárás lefolytatása nélkül, a beismerés alapján enyhébb büntetést szabott ki. Az ügyész és a terhelt között létrejött megállapodást tehát ebben az esetben is írásba kellett foglalni. A jogintézmény egyik előnye volt, hogy a bíróság elkerülte a fásasztó, nehézkes és hosszadalmas bizonyítást, és ezzel jelentős időt takarított meg, hátrányai között szerepelt, hogy csak megha-

¹⁹ A vallomás befolyásolására lásd ELEK Balázs: *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó, Debrecen, 2007.

²⁰ GÁCSI A. E.: i. m. 283.

tározott bűncselekmények esetében volt alkalmazható²¹ ez az eljárás, és mivel az ügyészség nem volt abban érdekelt, hogy ezt a jogintézményt alkalmazza, kevés ügyben került sor erre. Így a *lemondás a tárgyalásról* nem működött a mindennapokban. Ezt támasztja alá mindaz, amit *Láng László* a Budapesten megrendezett Eurojustice-konferencián mondott:

„Minden eljárást gyorsító, egyszerűsítő elképzelés annyit ér, amennyi abból a gyakorlatban megvalósítható. A jogalkalmazást emberek végzik, akiknek terhelhetősége nem végtelen. Midőn a jogalkalmazó úgy érzi, hogy erőfeszítéseinek végéhez közeledik, a számára nyitva álló jogi lehetőségek közül azt fogja választani, amelyet a lekevesebb munka ráfordításával elvégezhet. [...] Amíg az általános szabályok szerinti eljárás – adott esetben a vádemelés – az azt folytatóknak egyszerűbb, mint az egyszerűnek kikiáltott eljárás (pl. a vádemelés elhalasztása, a tárgyalásról lemondás indítványozása stb.), addig aligha várható, hogy az egyszerűsített eljárás legyen az általános és az általános a kivétel. A jogalkotónak, amikor a büntetőeljárást gyorsító, egyszerűsítő megoldásokat iktat törvénybe, el kellene töprengenie azon is, hogy az eljárás valódi egyszerűsödése akkor várható reálisan, ha az eljárást folytató személyek mindegyikének legalább kis mértékben egyszerűsödik a munkája.”²²

ZÁRÓGONDOLATOK, SZABÁLYOZÁSI JAVASLATOK

Összegzésként elmondható, hogy a tárgyalásról lemondás kudarca egyrészt arra vezethető vissza, miszerint sok volt az egymást átfedő intézmény – mint a bíróság elé állítás, tárgyalás mellőzése, tárgyalásról lemondás stb. –, s ezeknél azonos volt a fő szabály: egyszerű megítélésű ügyekben, terhelti beismerés esetén lehetett eljárni, így a párhuzamos intézmények egymás versenytársaivá váltak. Másrészről pedig az sem kedvezett a konszenzuális intézmények elterjedésének, hogy sem együttes, sem egymást követő alkalmazásukra nem kerülhetett sor. Harmadrészről kudarca ítéltetett számos konszenzuális intézmény azért is, mert *„az ügyészi döntések [...] elkülönült eljárási szakaszban történő definiálása megakadályozta, hogy az intézmények a nyomozás menetében, a lehető legkorábbi időpontban alkalmazhatók legyenek”²³.*

A hatályos Be.-ben tehát a jogalkotó teljesen megreformálta a korábbi *lemondás a tárgyalásról* jogintézményét, és nemcsak a nevében, hanem kiterjesztette annak alkalmazhatóságát. Az új jogintézmény a korábbi korlátok helyett

²¹ A bűncselekmények köre később „tágult”, de az alkalmazás gyakoriságán ez sem lendített.

²² Kiss Anna: Görögország helyett Budapest. *Jogászvilág*, 2013. május 23. <https://jogaszvilag.hu/életmod/gorogorszag-helyett-budapest/>

²³ FANTOLY Zs.: i. m. 189.

bármely ügyben, bármely bűncselekmény esetén lehetővé teszi, hogy a terhelt/védő és az ügyész a nyomozás folyamán egyezséget kössön, de erre csak a vádemelésig van lehetőségük. A bűnösség beismerésének ezt követően is van jelentősége, amire az előkészítő ülésen kerülhet sor.

A törvény szerkezeti felépítése szempontjából sokkal szerencsésebb lenne, ha a konszenzuális eljárásokra épülő jogintézményeket közös részben szabályozná a jogalkotó. Ugyanitt kellene egységesen elhelyezni a bizonyítási tilalmi szabályokra irányadó rendelkezéseket is, ennél fogva sokkal áttekinthetőbb lenne a terhelt számára biztosított garanciák rendszere.

A büntető igazságszolgáltatás egyik legnagyobb kérdése jelenleg az, hogy van-e létjogosultsága ezeknek az eljárásoknak²⁴, különösen az egyezségi eljárásnak egy olyan szabályozási környezetben, egy olyan törvény alapján, amely a büntetőeljárás fő célkitűzésének továbbra is a tényállás valósághű feltárását tekinti. Erre röviden azt a választ lehetne adni, hogy miért ne, hiszen az igazságszolgáltatás – szűk értelemben – csak a bíróságok feladata, márpedig e jogintézmények döntően nem a bírósági szakaszhoz, hanem az eljárás közbenső (ügyészi) szakaszához köthetők. E nézőponttal azonban nem tudunk egyetérteni, mivel a Be. nemcsak a bíróságokkal, hanem a nyomozó hatóságokkal és az ügyészségekkel szemben is megfogalmazza a materiális (anyagi) értelemben vett igazság feltárásának kötelezettségét. Nem egyértelmű tehát, hogy mi az alapvető jogalkotói elvárás a büntetőeljárásokkal kapcsolatban.

Nem hagyható figyelmen kívül a közvélemény értékítélete sem. Egyrészt számos esetben úgy tűnhet, hiányzik a terhelti együttműködés legitimációs alapja, a valós beismerés (azaz: voltak és lesznek hamis beismerő vallomások), amelyet a gyakorlat is többször igazolt. Másrészt e jogintézmények alkalmazásával kapcsolatban könnyedén felmerülhet az a gondolat, miszerint „az elkövető alku köt és olcsón megússza!”.

Ami a beismerő vallomások valóságtartalmával kapcsolatos elvárásokat illeti, a jogalkotó minden tőle telhetőt megtett annak érdekében, hogy e nyilatkozatok tartalma kellőképpen kontrollálva legyen. Egyfelől a bíróságnak minden esetben kötelező módon vizsgálnia kell a beismerés önkéntességét és iratszerűségét (lásd az egyezségi eljárások esetén már az ügyészség sem köthet egyezséget, ha a terhelti beismerés önkéntességére vagy hiteltérdemlőségére nézve kétségei

²⁴ Farkas Krisztina 2020-ban végzett empirikus kutatása szerint „az előkészítő ülés, illetve az előkészítő ülésen a vádlott beismerő nyilatkozatának elfogadása a leghatékonyabb, leginkább bevált a Be. új jogintézményei közül, a Be. »sikertörténetének« mondható”. FARKAS K.: i. m. 156.

merülnek fel). Ami pedig a konszenzuális eljárásokhoz szükségszerűen kapcsolódó, a terheltre nézve pozitív jogkövetkezményekkel kapcsolatos általános ellenszenvet, rosszálló bírálatokat illeti, ezzel kapcsolatban az alábbiak tudatosítása szükséges:

- egyáltalán nem biztos, hogy az adott eljárás következtében a terhelt „jobban jár”, hiszen az ügyészi ajánlat nem feltétlenül olyan szankciót helyez kilátásba, amely az általános eljárási szabályok alkalmazásával ne lenne realizálható, avagy akár mérsékelhető;
- ezek az eljárások nemcsak a terhelt érdekeit, hanem olyan alapvető igazságszolgáltatási érdekeket is szolgálnak – mint például a költséghatékonyság, az ügyteher minimalizálása vagy éppen az ügyek észszerű időn belül, lehetőleg minél gyorsabban történő befejezése.

Ha e szempontokat sikerül tudatosítani a társadalomban, a közvéleményben, akkor a szóban forgó konstrukciók komoly elfogadottságra tehetnek szert a közeljövőben.

Összességében úgy véljük, hogy a konszenzuális eljárások terheltre vonatkozó garanciái ebben a kezdeti fázisban rendkívül széleskörűek, a beismerő vallomással élő terheltet joghátrány aligha érheti, mindössze a fentebb részletezett rendszertani módosításokat ajánljuk a jogalkotó figyelmébe.

BAKONYI MÁRIA*

ÚTIJELENTÉS A 2023. SZEPTEMBER 20. ÉS 23. NAPJA KÖZÖTT VALJEVÓBAN (SZERBIA) „KÁROKOZÁS, KÁRTÉRÍTÉS, BIZTOSÍTÁS” TÉMAKÖRBE MEGTARTOTT XXVI. NEMZETKÖZI KONFERENCIÁRÓL

A szerbiai Valjevóban idén immáron 26. alkalommal került megrendezésre a „Károkozás, kártérítés, biztosítás” témájú nemzetközi konferencia, amelynek szervezői a belgrádi Jogösszehasonlító Intézet, a szerb Igazságügyi Akadémia, valamint a Kártérítési Jog Társaság voltak.

A konferenciára a hazai résztvevőkön kívül Ausztriából, Szlovéniából, Montenegróból, Olaszországból és Magyarországról érkeztek részben az igazságszolgáltatás területén dolgozó szakemberek (bírák, ügyészek), a tudomány képviselői – egyetemi tanárok, akadémikusok –, illetve a biztosítási üzletágat képviselő személyek, hogy problémáikat és tapasztalataikat a károkozás, kártérítés és biztosítás területéről megvitassák egymással.

A konferenciát *Vladimir Čolović*, a belgrádi Jogösszehasonlító Intézet igazgatója, *Zdravko Petrović*, a Kártérítési Jog Társaságának elnöke, továbbá a szerb Igazságügyi Akadémia elnöke, *Nenad Vujić* nyitotta meg, és köszöntötte a résztvevőket a város polgármestere is.

Vladimir Čolović bevezető szavaiban kihangsúlyozta, örömmel nyugtázza a nemzetközi érdeklődést és nagyon büszke, hogy számos neves szakember olyan tanulmánnyal és előadással érkezett a konferenciára, amely a technikai fejlődést figyelembe véve sürgeti a jogszabálymódosítást vagy éppen konkrét jogszabálymódosítási javaslatok vannak.

Zdravko Petrović a kártérítés problematikájáról beszélt, és elmondta, sajnálattal tapasztalja, hogy a legújabb technikai vívmányok nem csupán a haladást szolgálják, hanem azokkal nagyobb kárt is lehet okozni, és a kártérítés ilyen esetben – lévén, hogy jogi szabályozás még az adott területen várat magára – rendkívül bizonytalan, ezért mindenki a mielőbbi, hathatós és kielégítő, szabályozást várja.

* BAKONYI Mária PhD, főügyész, Fővárosi Főügyészség

Nenad Vujić kifejezetten annak örült, hogy Valjevo, annak ellenére, hogy nem egy jelentős város Szerbiában, mégis évről-évre jelentős számú érdeklődő mellett hagyományt teremtett a folyamatosan időszerű témájú konferencia színhelyeként.

Ezután az előadások következtek.

Wolfgang Rorhbach, a kremsi egyetem (Ausztria) professzora „A vasút az osztrák biztosítási jog tükrében” címmel tartott egy az osztrák vasúti közlekedés fejlődését is bemutató előadást.

Európa rendkívül szerteágazó vasúti hálózattal rendelkezik, ezáltal kisebb városokba, illetve a híres turisztikai helyektől távolabbi helyekre is elutazhat az ember, viszont olykor sajnos jelentős késésekre is számítani kell. (Ezek szerint ez nem csak magyar sajátosság.)

Ebből, valamint a technikai fejlődésből adódó fokozott veszélyek miatt a vasúti közlekedés mindig össze volt kötve az iparral és a biztosítással. Utóbbi története vasút nélkül nem lenne teljes.

Az Osztrák-Magyar Monarchiában a 19. század második felében az ipar fejlődésével párhuzamosan terjeszkedett a vasút is. A vasúti vonalak fejlesztését ebben az időben az arisztokrata vállalkozók, valamint a felső középosztályba tartozó kereskedők finanszírozták, és ők voltak hatással a vasúti közlekedési vonalak fejlesztésére is.

A vasúti közlekedés lehetővé tette, hogy hatalmas mennyiségű árut, ipari nyersanyagokat, valamint az ipari tömeggyártás termékeit gyorsan és biztonságosan szállítsanak el egészen távoli országokba. A vasút a nagy és egyedi piacok létrejöttéhez azzal is hozzájárult, hogy vonzotta a munkavállalókat.

Ugyanakkor az ipar és a szállítás technológiai fejlődése új típusú kockázatok megjelenéséhez vezetett, és az esetleges károk nagysága és mértéke korszerű és finanszírozott biztosítási rendszert igényelt. Egyrészt az ipari központok kialakulása hozzájárult a nagyon gyors gazdasági növekedéshez, amelyhez népességnövekedés is társult, másrészt viszont megnövekedett a balesetveszély is. Az említett kockázatok megfelelő ellenőrzése érdekében szükségessé vált a biztosítási tevékenységet és a szociális kérdéseket egyaránt érintő szabályok megalkotása, amelyek arra irányultak, hogy a munkavállalók baleset bekövetkezése esetén mindenképp anyagi kártérítést, valamint megfelelő jogi védelmet kapjanak.

Ausztria a 19. század második felében a „világhatalom” lett a biztosításban, amely hatással volt több európai ország biztosítási kultúrájára.

Nataša Mrvić Petrović professzor asszony, a belgrádi Jogösszehasonlító Intézet tudományos tanácsadója az automata járművek használatával okozott károk miatti felelősség kérdéskörével foglalkozott.

Az előadó kihangsúlyozta, hogy a technikai fejlődés a közeljövőben létrehozza a „robotjárművet” (a vezető nélküli járművet).

A Szerb Köztársaságban a jogban ismert a veszélyes üzemek objektív felelőssége, illetve a gépi meghajtású járművek ütközése esetében fennálló felelősség kérdésköre is megfelelően szabályozva van. Ez azonban a közeljövőben kiegészítésre szorul: meg kell alkotni ugyanis a robotjárművek gyártójának a „hibás alkatrész” miatti felelősségére vonatkozó szabályokat, ugyanígy a robotjármű szoftvere gyártójának és kezelőjének a felelősségre vonására vonatkozó jogi normákat is. Ebben a felelősség áttevéődik a jármű vezetőjéről és/vagy tulajdonosáról a gyártóra, akinek a „hibás járművek” által okozott kár miatt az objektív felelősség elve szerint kellene felelnie.

A közlekedési balesetek áldozatainak védelme érdekében szükséges lesz a gépjármű tulajdonosának/használójának a kötelező felelősségbiztosítására, valamint egy gyártói biztosításra.

Az önvezető vezetési rendszert ért ismeretlen hacker támadása által okozott károkat rendkívül szigorú feltételek mellett, külön alaptól kellene megtéríteni.

A professzor asszony előadásában kifejtette, hogy az automatizált jármű általánosan elfogadott koncepciója hiányában csak az érvényes iparági szabványra támaszkodhatunk, amely szerint a járműautomatizálási szinteket 0-tól 5-ig terjedő skálán jelölik. Az automatizáltsági fok meghatározásának kritériuma az, hogy ki irányítja tartósan a járművet: automata vezetési rendszer (*Automated Driving System – ADS*) vagy ember, és melyek azok a vezetési funkciók, amelyeket az ADS támogatásával lát el.

Az említett skálán „0” szinten lévő jármű az, amelyben minden ember által vezérelt, teljesen automatizálás nélküli, ami ma az utakon közlekedő legtöbb gépkocsi esetében így van. Az 5. szinten található jármű megfelel egy olyan járműnek, ahol az irányítás (kormányzás) automatikus és teljesen a mesterséges intelligenciára van bízva, a jármű utas nélkül is közlekedhet.

Az 1. szinten (az automatizálás legalacsonyabb szintje) található járműről akkor beszélhetünk, ha a járműben fejlett elektronikus rendszer, illetve berendezés van felszerelve a vezető támogatására (ún. *driver assistant*), és amit szükség esetén a vezető aktivál.

Az automatizálás 0-2. közötti szintje azokra a járművekre vonatkozik, amelyekben a dinamikus vezetési feladat egy részét vagy egészét a járműben ülő személy irányítja, míg a 3-5. közötti szinten lévő járművekben ezt a feladatot az ADS hajtja végre, még akkor is, ha ülnek a vezetőülésein.

Nyilvánvaló, hogy minden jármű, amely rendelkezik valamilyen speciálisan, a biztonságosabb vezetés érdekében tervezett technológiai rendszerrel,

már automatizáltak tekinthető, de nem ez a lényeges sajátossága a túlnyomórészt vagy teljesen automatizált járműveknek, amelyeknek a tervezett útvonalhoz alkalmazkodva a jármű vezetőjének felügyelete nélkül kellene haladnia, a forgalom és az út jellemzőinek változásai az érzékelők, a radar és a fejlett vezérlő rendszerek együttes működésének köszönhetően.

Az olyan ismert híres autógyártók, mint a Toyota, a VW, a BMW, az Audi, a Siemens, a Renault, a General Motors, a Honda, a Hyundai stb. a legújabb autómódelljeikben az 1-2. szinten található automatizálást alkalmazzák, azonban ezeknek a járműveknek a gyártásába olyan cégek is bekapcsolódnak, mint az Uber, a Microsoft, a Tesla, a Google stb.

Minden olyan esetben, amikor a járművet az automata vezetési rendszer irányítja, emberi hiba egyre kevésbé lesz oka a közlekedési balesetnek – ez a 3. szinten található automata gépkocsik esetében lesz így –, míg a 4-5. szinten található gépkocsik esetében az ember felelőssége teljes egészében ki lesz zárva, ami annyit jelent, hogy a bekövetkezett balesetért a robotvezető felelőségét kell vizsgálni, hiszen ő a „bűnös”.

Ezután az én előadásom következett az elektromos roller problémáival kapcsolatban.

Magyarországon az elektromos roller nincs szabályozva, az jelenleg sem a KRESZ-ben, sem az 5/1990. (IV. 12.), sem a 6/1990. (IV. 12.) KÖHÉM rendeletekben nem szerepel a járművek felsorolásában.

A szabályozatlanság jelenleg számos kérdést vet fel Magyarországon, és ennek jelentősége van az elektromos rollerekkel okozott károk és a biztosítás megoldatlansága miatt is. Ezért kitértem a jövőbeni szabályozás fontosabb kérdéseire is.

A Szerb Köztársaságban a közlekedés biztonságáról szóló törvény módosítása már megtörtént, és abban az elektromos rollert „könnyű elektromos járműként” definiálták, jellemzői pedig, hogy legalább kétkerekű, mechanikus kormányzású, ülés nélküli *jármű*, amelyben a villanymotor állandó névleges teljesítménye nem haladja meg a 0,6 kW-ot, legnagyobb tervezési sebessége pedig nem haladja meg a 25 km/h-t, terheletlen súlya pedig legfeljebb 35 kg.

Milan Vujančić, a budvai (Montenegró) Közlekedési, Kommunikációs és Logisztikai Kar professzora, *Milan Božović*, a belgrádi Közlekedési Egyetem PhD hallgatója, valamint *Dragan Obradović* törvényszéki bíró „Egyedi kritériumok alkalmazása a járművekben okozott károk felmérésére és a kártérítés kifizetésére” címmel tartottak nagyon érdekes előadást.

1997 óta a Szerbiában működő biztosítótársaságok és értékbecslők a járművekben okozott károk felméréséhez továbbra is alkalmazzák az egyedi kritérium-

kat, ennek pedig akkor van kiemelt jelentősége, ha csak anyagi kárt okozó közlekedési baleset történik. Az esetek legnagyobb részében a kártérítést igénylő nem járul hozzá, hogy a biztosító csak az egyedi kritériumok alapján megállapított kártérítés összegét fizesse ki a számára. A rendőrök a helyszíneléskor a legkevésbé gondolnak arra, hogy egy hosszadalmas kártérítési perben a bekövetkezett anyagi kárra nézve őket is nyilatkoztatni fogják, melyre nézve egyébként ők nem is kompetensek nyilatkozni, és rendszerint nem is tudják rá a választ.

A kártérítés miatt indított perekben Szerbiában az abban dönteni jogosult bíróságot nem köti a büntetőbíróság marasztaló ítélete, és a közlekedési szabálysértés miatt hozott jogerős döntés sem. Itt polgári jogi jogviszonyról van szó és polgári jogi felelősség megállapításáról.

A gyakorlatban bizonyos „szabálytalanságokat” figyeltek meg a 10 évnél idősebb járművek – elsősorban személygépkocsik – esetében az egyedi kritériumok alkalmazásával kapcsolatban.

A 10 évnél idősebb gépkocsik esetében a jármű értéke az újonnan beszerzett jármű értékének 20 százalékára csökken. Szerbiában a statisztikai adatok szerint a személygépkocsik átlagéletkora 17,34 év.

A 10 évnél idősebb gépkocsikban okozott kár megtérítése kapcsán kérdésként merül fel, hogy az adott gépjármű hivatalos szervizében beszerzett alkatrészek és az ott meghatározott szerelési óradíjak legyenek-e az irányadók vagy a kereskedelmi üzletek és szolgáltatások árai. A kártérítési perekben Szerbiában a szakértők a kár meghatározásánál az anyagok és alkatrészek árainál, valamint a munkaóra díjaknál leggyakrabban a hivatalos szervizek árait veszik figyelembe, amelyek sokszorosan meghaladják a kereskedelmi üzletekből származó alkatrészek és anyagok, illetve a kereskedelmi szolgáltatások óradíjait.

Egy konkrét példát bemutatva: a bíróság a károsultnak a kereskedelmi üzletekből származó alkatrész-, illetve a kereskedelmi szolgáltatások munkaóra-árát ítélte meg.

Horvátországból *Berislav Matijević* érkezett, aki a Horvát Biztosítási Jogi Szövetséget képviselte, és „A biztosító visszakereseti joga a kötelező gépjármű felelősségbiztosításban” témában tartott előadásában „A kötelező (felelősség) biztosításról a közlekedésben” című horvát törvény bizonyos szakaszaira hívta fel a figyelmet. Hangsúlyozta, hogy a biztosított a biztosítási jogát elveszíti, ha például a járművezető nem rendeltetésszerűen használta a járművet, ha nem volt érvényes vezetői engedélye az adott kategóriájú gépjármű vezetésére, vagy a járművezetéstől eltiltották, esetleg ha a megengedettnél nagyobb mértékű alkoholos befolyásoltság alatt állt, illetve ha pszichoaktív gyógyszerek vagy pszicho-

aktív anyagok hatása alatt állt stb. Az előadó végül a biztosító visszkereseti jogának elévülését is érintette.

Vladimir Kozar, Vladimir Vrbošek és Sandra Đorđević „A biztosított kamatjoghoz való jogának kérdése átruházás és visszkereset esetén, valamint ezekben az esetekben a követés elévülése” című előadásukban a biztosított szemszögéből tekintették át a szerb szerződéses jogviszonyokról szóló törvényi szabályozást. Több bírósági ítéletet is ismertettek előadásukban.

Az előadások mellett a szekciókban is tartalmas munka folyt.

A „Károkozás és felelősség; kártérítés” szekcióban *Slobodan Stanišić* Bosznia-Hercegovinából „A kötelező szerződéskötéssel és a közérdekű munkák végzésével kapcsolatos felelősségről mint a vétkességtől független polgári jogi felelősség különleges eseteiről” címmel tartott előadást. Az előadó arról beszélt, hogy a kártérítési felelősség elismerésének és mentességének jogi természete és feltételei olyan esetekben, amikor a kötelezett az érintett személy kérelmére nem tesz eleget a szerződéskötési kötelezettségének ugyanolyan, mint amikor a közérdekű tevékenységet végző személy a rábízott tevékenységből valamely szolgáltatást indokolatlanul felfüggeszt vagy szabálytalanul teljesít. A kártérítési felelősség e speciális eseteiben az a közös, hogy a károkozó felelőssége nem a bűnösségen, hanem objektív kritériumokon alapul.

A károkozó nem mentesül a felelősség alól annak bizonyításával, hogy a szerződéskötést követően részéről késedelem nélkül történt a munkavégzés vagy szolgáltatás nyújtása, illetve ha a szabálytalan szolgáltatás nem az ő hibájából következett be, és nem hivatkozhat harmadik személy cselekményére sem annak érdekében, hogy mentesüljön a felelősség alól. A felelősség alóli mentesítés csak akkor lehet sikeres, ha a teljesítés lehetetlenségét bizonyítani tudja, vagy a szerződéskötést követően olyan körülmények álltak fenn, amelyeket nem tudott megakadályozni, elhárítani vagy elkerülni (*vis maior*).

Ilija Zindović szerbiai legfelsőbb bírósági bíró szerzői joggal kapcsolatos kártérítési kérdésekkel, *Dragica Popesku* belgrádi ítélőtáblai bíró a személyiségi jogok interneten történő megsértése miatti kártérítés problémáival foglalkozott. *Vida Petrović Škero* nyugalmazott legfelsőbb bírósági bíró „Eljárás és kártérítés a médiában folyó vitákban” címmel tartott előadásában is hasonló témakörben szólalt fel.

Zindović az *embedding* szerzői jogi kérdésével foglalkozott (erről akkor beszélhetünk, amikor bizonyos grafikai, hang- vagy videótartalom beillesztése történik egy internetes oldalon lévő számítógépes dokumentumba, ha az adott tartalom egy másik dokumentumon belül jött létre).

Megoldandó kérdéseket vet fel a *framing* is, ami az internetes oldal több „keretre” való felosztását jelenti és ezek egyikében egy másik dokumentumból származó elem(ek) felhasználása történik. Ilyenkor az eredeti dokumentum rejtve marad az azt felhasználó elől, aki nem látja a kiemelt mű eredetijét, sem az eredeti szerzőjét. A *framing* felhasználójának csak arról a személyről van tudomása, aki a weboldalon a beillesztést elvégezte, ráadásul harmadik személyként.

E terület leggazdagabb bírósági esetjogával az Amerika Egyesült Államok rendelkezik. Az angolszász jogrendszerben a precedens azon alapul, hogy a *framing* létrehozója a szerzői jogi védelem elnyerése érdekében megféleml-e az új információ (újdonosság, illetve innováció) feltételének.

Az említett probléma lényege a szerzői joghoz kapcsolódó jogok jogosultjának jogi monopóliuma és a nyilvánosság tájékoztatási jogának konfliktusában keresendő. A törvény a szerzőket anyagi és erkölcsi szférájukban védi, azonban elősegíti az innovációt is, amely nélkül nincs haladás és nincs lehetőség az előrelépésre.

Szintén ehhez a témához kapcsolódott *Olivera Naknadović* ügyvéd „Szerzői jogok megsértése az interneten – a károk megtérítése vagy megelőzése?” című előadásával.

Slobodan Vukadinović, a belgrádi Jogösszehasonlító Intézet munkatársa a tisztességtelen szerződéses rendelkezések nemzetközi, európai és nemzeti szintű szabályozását tekintette át, elsősorban a fogyasztóvédelem területén. Három évtizeddel ezelőtt a 93/13/EGK irányelve a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről az akkori viszonyok között megfelelőnek tűnt. Az EU 2019/2161. számú irányelvvel módosította a 93/13/EGK irányelvet, mert a fogyasztói érdekek az idők folyamán változtak, és modernizálásra, valamint a végrehajtás javítására volt szükség. Az irányelvek hazai területen való érvényesülésének problematikáját az előadó bírósági eseteken keresztül mutatta be.

Artan Kurti Montenegrot képviselte és előadása polgári jogi területet érintett. A szerződés nemteljesítéséről, illetve a szerződés felbontásáról beszélt előadásában, amelyben több montenegrói bírósági ítéletet is ismertetett.

Katarina Jovičić előadásának címében „A kár teljes megtérítésének hirdetett vagy valójában megvalósítható elve?” kérdést tette fel.

A kártérítési jog a károsult teljes kártérítésének elvén alapul. Ahhoz azonban, hogy a kár megtérítése teljes egészében megtörténjen, a károsultnak kell bizonyítania, hogy kárt szenvedett, és ennek mértékét is meg kell határoznia. Ez azonban nem könnyű feladat, kifejezetten akkor, amikor az elmaradt ha-

szon nagyságát kell bizonyítani. Még nehezebb a helyzet, amikor szerződéssel okozott kárról van szó, hiszen a kár ilyen esetben hipotetikus és a gyakorlatban még nehezebb ezt precízen bizonyítani. Bírósági ítéletek bemutatásával próbálta szemléltetni az előadó azt, hogy szerződéssel okozott kár esetében a bíróságot nem arról kell meggyőzni, hogy a haszon biztosan elmaradt volna, hanem arról, hogy a kár bekövetkezése valószínűsíthető. Tehát a bizonyításnak egy „alacsonyabb” szintje lenne szükséges a szerződéssel okozott károk esetében, és az előadó szerint csak így lenne lehetősége a károsultnak arra, hogy a törvényben biztosított teljes kárra vonatkozó kártérítési jogát érvényesíthesse.

Velisav Marković egyetemi tanár két évvel ezelőtti előadásában szintén az észszerű időn belüli tárgyaláshoz való jogról tartott előadást – és idén sem tett másképp. „A szerb Alkotmánybíróság határozatainak hatékonyságáról és a határozat be nem tartása miatti kár megtérítéséről, miután megállapították az észszerű időn belüli tárgyaláshoz való jog megsértését” című előadásában számos jogesetet ismertetett, olykor szarkasztikus humorral.

Zoran Pavlović újvidéki egyetemi tanár a szülők polgári jogi felelősségéről beszélt 14 év alatti gyermekük károkozása miatt. A kárért, amelyet gyermek okoz, Szerbiában a szülők felelősek, ők kötelesek helytállni, ez azonban attól függ, hogy a gyermek hány éves. Ez a polgári jogi (különleges) felelősség azonban nem zárja ki azon személyek felelősségét, akiknek – a törvény, meghatározott hatóságok határozata vagy szerződés alapján – kötelességük a gyermek felügyelete. Ezek a személyek akkor felelősek a gyermek által okozott károkért, ha a károkozás időpontjában a gyermek az ő felügyeletük alatt áll, de csak akkor, ha ez a kár a felügyelet hiányosságára vezethető vissza. E károkozási felelősség sajátos kerete elsősorban az okozott kárért való szerződésen kívüli felelősség hagyományos felfogásán alapul, függetlenül attól, hogy a gyermek felelősségét illetően vannak-e feltételezések.

Az előadó az alábbi két esetet ismertette példaként:

2023. május elején Belgrádban a Vladislav Ribnikar általános iskolában több személyt megöltek, amelyet a 13 éves K. K. követett el. Kilenc tanuló és a gondnok életüket vesztették, rajtuk kívül pedig több személy súlyosan megsérült. Figyelemmel arra, hogy a cselekmény elkövetője 14. életévét nem töltötte be, büntetőjogi felelősségre vonására – büntethetőséget kizáró ok miatt (gyermekkor) – nem került sor.

Az esetről a közösségi médiában felvételek jelentek meg, amely miatt külön eljárás van folyamatban. Ugyanakkor a szülők ellen közbiztonság elleni súlyos bűncselekmény, kiskorú gyermek bántalmazása és elhanyagolása (Magyaror-

szágon ez a kiskorú veszélyeztetésének felel meg) büntette stb. miatt indult büntetőeljárás. A K. K. szülei ellen indított büntetőeljárásban a K. K. által megölt, illetve megsebesített sértettek törvényes, illetve jogi képviselői indítványozták, hogy a bíróság a szülők ingó és ingatlan vagyonát ideiglenesen vegyék zár alá, hogy ne kerülhessen sor annak jogosulatlan elidegenítésére. A bíróság az indítványnak helyt adott, és a zár alá vételt a jövőbeni vagyoni igények kielégítése céljából elrendelte. Végzésében a bíróság megtiltotta, hogy V. K. – K. K. édesapja – ingó vagy ingatlan vagyonát eladja vagy megterhelje.

Egy másik ügyben, 2022. november elején Trstenikben, egy középiskola 3 tanulója bántalmazta és kínozta M. S. tanárnőt, aki alól az óra elején kirántották a széket, melynek következtében a tanárnő a földre esett, majd rátámadtak és becsületsértő szavakkal illették. Az esetről többen videófelvételt készítettek és azt Viber-, illetve Instagram-alkalmazáson keresztül ismeretlen számú felhasználóval megosztották. Figyelemmel arra, hogy Szerbiában jelenleg nincs arra nézve szabályozás, hogy a mobiltelefont a tanulók az iskolába bevihetik-e, illetve használhatják-e, ezért a bíróságnak a büntetőjogi felelősséget megállapító ítéletében erről is döntenie kell.

Bár a két eset az elkövetés körülményeinek tekintetében a bekövetkezett eredmény szempontjából nagyban különbözik egymástól, azonban *mindkettőt iskolában követték el*, az egyiket egy gyermekkorú, a másikat pedig 14. életévüket betöltött fiatalok. *Tehát olyan helyen követték el mindkét bűncselekményt, ahol a gyermekek felügyeletét az „iskola” látta el*, s ez felvetheti az intézmény felelősségét is.

Felvethető azonban az is, hogy amennyiben az internetkapcsolatot az iskola biztosította, van-e azzal kapcsolatos felelőssége, hogy széles körben részletesen értesülhettek kívülállók a történetekről.

A mesterséges intelligencia felelősségét kutatta érdekes előadásában *Bojana Arsenijević*. Ő is hangsúlyozta, hogy a MI alkalmazása számos veszélyt rejt. Kulcsfontosságú kérdés, hogy ki a felelős és milyen jogszabály alapján kell a bíróságnak a kártérítési perben a bizonyítási eljárás során eljárnia.

Az MI a hardvergyártók, a szoftvermérnökök, a rendszerek üzemeltetői, az adatbázisok részét képező felhasználók folyamatos tevékenységének eredménye. Ebben a résztvevői láncban az MI tulajdonosával együtt meg kell osztani az okozott kárért való felelősség terhét. Nyitott kérdés az MI korlátozott jogi szubjektivitásának elismerése, hiszen az emberrel szemben bizonyos fokú függetlenséggel jellemezhető a cselekvése.

Számomra a legérdekesítőbb *Dragan Obradović* törvényszéki bírónak, *Milan Božović* doktorandusznak és *Jože Škrilec* szlovén rendőrnek „A közlekedési balesetekből eredő károk megtérítése iránti perekben a korszerű eszközök alkalmazásának fontossága” című előadása volt.

Az utóbbi tíz évben egyes műszaki szakértők Szerbiában – természetes személyek és szakértői irodák is – elkezdtek használni olyan szoftvereszközöket, mint a PC Crash, illetve a Virtual Crash, amelyek révén szakvéleményük minősége számottevően javult. Ezen eszközök alkalmazásával olyan eredményeket érnek el, amelyek a közlekedési balesetet szenvedett járművek egyes jellemzőinek szakértői értékelésén alapulnak, de megfelelő animációkkal is alátámasztják megállapításaikat, így szakvéleményük még a bírák számára is meggyőzőbbé válik.

Az új technikai eszközök fejlődése azonban itt nem állt meg. Még korszerűbb eszközök jelentek meg, amelyek olyan kérdésekre adnak pontos választ, amelyekre eddig nem sikerült. Külön felhívták a figyelmet az előadók a gépjármű légszákvezérlő egység adatolvasójára (CDR BOSCH). Ez az adatolvasó tárolja a gépjármű sebességére, lassítására, valamint a vezérlőberendezések (például a kormánykerék, fékpedál és gázpedál) helyzetére vonatkozó adatokat a közlekedési balesetet megelőző 5 percben, 0,5 másodperces időközönként. Azt is meg lehet állapítani, hogy a gépkocsiban hány személy ült, és azok hol foglaltak helyet.

Ez a berendezés minden 2018 után gyártott gépkocsiban megtalálható, és a belőle kinyerhető adatokhoz különleges szakértelem szükséges. Az egyik előadó, Jože Škrilec ilyen szakértő, aki több alkalommal járt már Magyarországon, és több magyar rendőrt oktatott már a CDR BOSCH adatainak kinyerésére és azok értelmezésére.

Az előadók több esetet ismertettek sérült gépkocsik, illetve a CDR BOSCH-ból kinyert adatok fényképeivel is illusztrálva. Amennyiben lecserélődik a járműpark Szerbiában – ami a közeljövőben elég valószínűtlen – a műszaki szakértők munkája „helyettesíthető” lesz a közlekedési balesetek miatt indított büntetőügyekben, hiszen minden adat rendelkezésre áll a CDR BOSCH-ban. Az előadók tréfásan meg is jegyezték: ha nem akarjuk, hogy mások megtudják, mit csináltunk az autóban a baleset bekövetkezése előtti 5 percben, vegyünk 2018 előtt gyártott gépkocsit.

Összegezve a konferencia tanulságait, úgy vélem, hogy a sokszínű, de alapvetően mégis hasonló gondolati síkon zajló előadások sok újdonsággal, a gyakorlati munkában is hasznosítható tapasztalattal jártak.

A LEGFŐBB ÜGYÉSZ 2024. ÉVI TUDOMÁNYOS PÁLYÁZATI FELHÍVÁSA

Magyarország legfőbb ügyésze Kozma Sándor emlékére tudományos pályázatot hirdet tanulmány készítésére.

A pályázaton részt vehet az ügyészi szervezet minden, tudományos fokozattal nem rendelkező tagja, valamint az ügyészi munka iránt érdeklődő joghallgató és fiatal jogász. A pályázatokat általános és joghallgatói tagozaton lehet benyújtani az alábbiak szerint:

- az általános tagozatra ügyész, alügyész, ügyészségi fogalmazó, más ügyészségi alkalmazott, illetve jogi szakvizsgával nem rendelkező 30 év alatti diplomás jogász;
- a *joghallgatói tagozatra* egyetemi osztatlan képzésben jogi tanulmányt folytató – hallgatói jogviszonyban álló – egyetemi hallgató.

Minden pályázó csak egy, magyar nyelvű tanulmányt nyújthat be, akár önállóan, akár társszerzőként pályázik. A többes pályázatok kizárásra kerülnek. A pályázatok terjedelme legalább 20, legfeljebb 80 gépelt oldal lehet, irodalomjegyzékkel, lábjegyzetekkel, mellékletekkel együtt. Végjegyzet használata mellőzendő, a lábjegyzeteket arab számmal kell számozni 1-től kezdődően. A pályaműben hivatkozni kell a felhasznált forrásokra, és irodalomjegyzékkel kell ellátni. Az internetes forrásokra történő hivatkozás esetén fel kell tüntetni a letöltés, illetve megtekintés dátumát. A pályázónak törekednie kell a dolgozati témával kapcsolatos vitatott kérdéseket tartalmazó tudományos közlemények teljes körű idézésére.

Pályamunkát az ügyészségi munkával összefüggő büntető és közjogi témában lehet benyújtani.

Pályázni kizárólag olyan dolgozattal lehet, amelyet e pályázat beküldési határidejét megelőzően nem nyújtottak be más tudományos pályázatra, illetve szakdolgozatként, évfolyamdolgozatként vagy más hasonló, a pályázó képzéséhez, illetve munkavégzéséhez közvetlenül kapcsolódó célból (ide értve a munkaidőben, munkaköri feladatként készült tanulmányt is), továbbá közzététel, megjelentetés céljából.

Pályadíjak

Mindkét tagozaton – külön a büntetőjogi, külön a közjogi témákban – egységesen:

1-1 első díj	400.000 – 400.000 Ft,
1-1 második díj	300.000 – 300.000 Ft,
1-1 harmadik díj	200.000 – 200.000 Ft

adható ki.

Pályázatokat kizárólag postai úton fogadunk a Legfőbb Ügyészség Személyügyi és Továbbképzési Főosztálya címére (1372 Budapest, Pf. 438). Postára adási határidő:

2024. március 1.

A pályázatokat egy nagyméretű borítékban kell benyújtani, amelyen kérjük feltüntetni: „TUDOMÁNYOS PÁLYÁZAT KOZMA SÁNDOR EMLÉKÉRE 2024”. A borítékban el kell helyezni a pályázatot egy – tűzött vagy bekötött – példányban. Mellékelni kell egy kisméretű lezárt borítékban a pályázó nevét, címét, telefonszámát, e-mail-címét, valamint fel kell tüntetni a fentiekén kívül

- ügyészségi szolgálati viszonyban álló esetében beosztását, szolgálati helyét;
- fiatal jogász esetében születési dátumát, jogi diplomájának dátumát és munkahelyét;
- joghallgató esetében oktatási intézményét, mellékelve a hallgatói jogviszony igazolást.

A beküldött tanulmány külső borítóján fel kell tüntetni:

- a jeligét,
- a tagozat megnevezését (általános, joghallgatói),
- a terület megjelölését (büntetőjogi, közjogi).

A pályázaton más, a szerző kilétére utaló adat nem szerepelhet. Amennyiben a

pályázó dolgozatát – önellenőrzés céljából – plágiumkereső alkalmazásba tölti fel, a szerző nevéként ott is a választott jeligét és az évszámot kell feltüntetni.

A mellékelt kisméretű boríték felzetén jól olvashatóan rögzíteni kell:

- a jeligét,
- a tagozat megnevezését (általános, joghallgatói),
- a terület megjelölését (büntetőjogi, közjogi), továbbá
- nyilatkozatot, hogy a szerző eredménytelenség esetén hozzájárul-e a boríték felbontásához, a pályázó azonosításához.

A postai benyújtás mellett a dolgozatot RTF- vagy PDF-formátumban fel kell tölteni a Legfőbb Ügyészség által biztosított elektronikus felületre is (kozmapalyazat.ugyeszseg.hu), ez esetben is a pályázó azonosítására alkalmas adat nélkül. A pályázó a pályamű beküldésével tudomásul veszi, hogy dolgozatát a bíráló során elektronikus plágiumkeresésnek vetik alá, és ennek érdekében megismerhető adatbázisba töltik fel.

A tagozatot meghatározó szolgálati, hallgatói jogviszony tekintetében a 2024. március 1. napján fennálló állapotot kell figyelembe venni.

Az írásműveket az adott területek kiemelkedő szakemberei lektorálják. Értékelésük figyelembevételével bíráló bizottság tesz javaslatot a pályadíjak odaítélésére. A bíráló bizottság a jeligék alapján csak a díjazásra javasolt szerzőket azonosítja.

A pályadíjak kiosztására 2024 júniusában, az Ügyészség Napja alkalmából rendezendő ünnepségen kerül sor.

A pályázatokkal kapcsolatos további ügyintézésre (pl. a lektori vélemény megismerésére, továbbképzési pontok bejegyzésére, részvételi igazolás kiállítására) kizárólag az azonosítható pályázók jogosultak. A Személyügyi és Továbbképzési Főosztály a pályázatokat nyilvántartja. Az érdeklődők azokba – a szerzők hozzájárulásával, a díjkiosztás után 2 évig – a Legfőbb Ügyészség könyvtárában betekinthetnek. Amennyiben a jeligét tartalmazó boríték felbontható, úgy az elismerésben nem részesült szerző neve, elérhetősége is nyilvánosságra hozható.

A pályázati hirdetemény hivatalos megjelenési helyei: az Ügyészségi Közlöny és az ügyészség hivatalos honlapja (<http://ugyeszseg.hu>).

A Kozma Sándor Tudományos Pályázat lebonyolítása során az adatkezelő a Legfőbb Ügyészség Személyügyi és Továbbképzési Főosztálya. Címe: 1055 Budapest, Markó utca 16.; telefon: 06-1-354-5566, 06-1-354-5654; e-mail: tko.szetof@mku.hu.

A pályázó a pályázat benyújtásával tudomásul veszi az ügyészség adatkezelési tájékoztatójában foglaltakat: <http://ugyeszseg.hu/kozerdeku-adatok/adatkezelesi-tajekoztato/>.

SÁRIK ESZTER*

„SEMMI MÁST.. CSAK FÜGGETLENSÉGET!” INTERJÚ EGY BAJOR BÜNTETÉS- VÉGREHAJTÁSI INTÉZETBEN

2022. szeptember 13-tól december 18-áig 3 hónapot töltöttem Bajorországban egy ösztöndíj keretében, amelyet az Evangélikus Egyházon keresztül nyertem el. Az ösztöndíj rendhagyó volt, tekintettel az életkoromra, a korábbi képzettségemre és a szakmai előmenetelemre. A program első felében, 6 hétig az Augustana Hochschule adott nekem otthont Neuendettelsauban; novemberben pedig megkezdhettem a projekt gyakorlati részét, ami kriminológusként és teológushallgatóként egyaránt meghatározó volt számomra. Professzor *Markus Mülke* jóvoltából lehetőségem nyílt arra, hogy 6 hétig gyakornokként részese lehessen a bajor börtönlelkészi szolgálatnak: a gyakorlatot két börtönlelkész, *Felix Walter* és *Wolfgang Gronauer* irányítása mellett végezhettem.

November 6–20. között a müncheni Stadelheim Büntetés-végrehajtási Intézetet¹ ismerhettem meg. A börtönkomplexumban a büntetés-végrehajtásnak szinte minden formájával találkozhatunk – alapvetően a felnőtt bűnelkövetők korcsoportjában –, a Stadelheimben ugyanis megtalálható a női és a férfi részleg, illetőleg fiatalkorúak számára fenntartott ún. letartóztatási központ, amely azonban csak időszakos szankciók végrehajtásában vesz részt. Azok a fiatalkorú terheltek kerülnek ide, akiknek a cselekménye bár veszélyes a társadalomra, de nem éri el azt a szintet, hogy a bíróság a bűncselekményért végrehajtandó szabadságvesztést szabjon ki. Az itt elhelyezett fiatalkorúak jellemzően kábítószerral visszaélésben, illetőleg garázda jellegű, enyhébb erőszakos cselekményekben érintettek. A fiatalokat három okból helyezhetik itt el: a 72 óras

* SÁRIK Eszter PhD, tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet.

¹ JVA Stadelheim München

őrizet, kisebb súlyú bűncselekmények esetén kvázi *nevelő jellegű* intézkedések végrehajtása céljából, illetve ún. *scared straight* jelleggel, amikor a szabálysértés/bűncselekmény súlya mellett fontos szerepet játszik a terhelt háttere, családi körülményei, és az eset körülményeire tekintettel elegendőnek tűnik a néhány napos fogva tartás arra, hogy a további hasonló cselekményektől a fiatalat visszatartsa; illetőleg ún. elzárás végrehajtása céljából.

A büntetés-végrehajtási intézetben megtapasztalt első élményem felemelő volt, november 6-án ugyanis Felix Walter a férfi fogvatartottak között egy szír elkövetőt megkeresztelt. Az istentiszteleten elhangzott zenei kíséret magas színvonalra elsőre nem is tűnt fel, így az is csak később tudatosult bennem, hogy a kántor maga is fogvatartott.

A lenyűgözően játszó kántornak viszont nemcsak a zenetudása, hanem élet-története is rendhagyó volt; így az elítélt hozzájárult ahhoz, hogy ott-tartózkodásom utolsó napján interjút készítsék velem, aki életfogytig tartó börtönbüntetésének utolsó évét töltötte a büntetés-végrehajtási intézetben.² H. M. R. ügye a bűncselekmény elkövetésének idején nagy port kavart egész Bajorországban, hiszen a terhelt közismert személyiség, büntetésének elkövetési módja pedig megrendítő volt.

H. M. R. 2008-ben ölte meg feleségét több késszúrással, eredeti célja viszont az volt, hogy kiterjesztett öngyilkosságot követ el. A korabeli újságcikkek tanúsága szerint H. M. R. adósságokba keveredett, és volt egy házasságon kívüli kapcsolata is; vagyis rendezetlen életére nem talált megoldást. „Ebben a bizonytalan helyzetben H. M. R. (64), az egyházzene professzor szörnyű döntést hozott: meg akart halni, de nem egyedül. G. am T.-ben brutálisan megölte feleségét, B-t.”³ Lelkiállapotát jól mutatta, hogy az egyébként stabil hite is válságba került. Bűncselekményéért ugyanis Istent hibáztatta: „*Azt kértem Istentől, mutasson utat. Nem jött semmi.*”⁴

Az ember, aki korábban – méltán – ünnepelt egyházzene-szerető és zenetudós volt, aki zeneművészetével bejárta Európát (több ízben járt Budapesten is); és akinek egyik legfőbb tulajdonsága a szabadságszeretete volt; 15 évet töltött a rácsok mögött. Hasadás, befordulás, egyéni kálvária. H. M. R. azonban találkozásunk idején már nem tűnt megtörtnek: a férfit őszinte embernek és integrált

² Az életfogytig tartó szabadságvesztés ugyanis Bajorországban – jó magaviselet esetén – 15 évet jelent.

³ Kiener, Sigi: Ehe-Drama im Tegernseer Tal: Kirchen-Organist sticht seine Ehefrau tot. *Bild*, 26. Mai 2008. <https://www.bild.de/regional/muenchen/ersticht-ehefrau-4640938.bild.html>

⁴ Uo.

személyiségnek ismertem meg, aki tisztában volt helyrehozhatatlan bűnével, de habitusával azt sugallta, hogy van élet a bűnök és a földi pokoljárás után is...

Az interjú ötletét így nem az emberölési cselekmény adta (és a beszélgetés során magára a bűncselekményre nem is tértem ki), hanem a frankli elmélet. H. M. R. karaktere ugyanis számomra *Viktor Frankl* elméletének élő példájául szolgált, mivel azt igazolta, hogy ha van cél, van olyan mozgatórugó, amely értelmes keretet ad az életnek, akkor talpon lehet maradni még a legsúlyosabb bűn elkövetése és egy kemény büntetés elszenvedése után is.⁵

AZ ÉLETTÖRTÉNET

H. M. R. 1944 decemberében született egy bajor kisfaluban, „háborús” gyerekként, harmadikként négy gyermek közül: egy idősebb fiú és egy lánytestvér után, és a háború után született még egy öccse is. Az apa a háborúban Donyeckbe került, ahonnan csak 1948-ban tért vissza. Az interjúalany valójában ekkor ismerte meg orvos édesapját, aki a fronton is orvosként szolgált, ahogyan később a menekülttáborban is gyógyított. A család 1951-ben költözött Berchtesgadenbe, ahol 10 évig éltek.

Az elítélt mindkét nagyapja evangélikus lelkész volt, így a család egészében természetes módon volt jelen a zene, konkrétan az egyházzene. A mindennapok részét alkotta a közös zenélés, az orgona pedig – az egyházi érintettség miatt – „kéznél volt”, így a későbbi elítélt evidens módon kezdett el játszani rajta. A polgári család azonban nemcsak a zenére és a szellemi értékekre koncentrált a nevelés során, hanem fontosnak tartották a gyermekek testi edzettségét is. Az úszás, a kirándulás és a kerékpározás hamar megjelent a fiatalember életében, az úszósporthoz eredményeket is ért el; de H. M. R. számára a valódi szenvedélyt a síelés jelentette.

A kántor és az apa kapcsolata nem volt kiegyensúlyozottnak mondható. A 2000-es évekből visszavetíteni egy érzelmi kapcsolatot természetesen mindig problematikus lehet, de az apa ridegsége biztosan nyomott hagyhatott a későbbi elítélt személyiségén. A háború utáni Németországban ráadásul olyan történelmi terhek neheztedek a személyes kapcsolatokra, amelyek ma

⁵ A frankli elméletéről lásd FRANKL, Viktor: *...mégis mondj igent az életre! Egy pszichológus megéli a koncentrációs tábort* (ford. BRUCK Vera – GORZÓ Andrea). Pszichoteam Mentálhigiénés Módszertani Központ, Budapest, 1988; FRANKL, Viktor E. – LAPIDE, Pinchas: *Istenkeresés és értelemkérdés* (ford. SZEMERE János). Jel Kiadó, Budapest, 2007; LUKAS, Elisabeth: *Viktor Frankl gondolatai hitről és Istenről* (ford. KALOCSAI VARGA Éva). Ursus Libris, Budapest, 2021.

már alig értelmezhetőek. A kántor az édesapját zárkózott és távolságtartó emberként írta le, akihez érzelmileg nem tudott közel kerülni, aminek a mélyén – valószínűsíthető módon – ott voltak a háborús tapasztalatok borzalmái is. Az apa a háborúról soha nem beszélt a gyermekének, holott 5 évig dolgozott egy szénbányában, és csontsoványan tért haza a Szovjetunióból. 1958-tól a Bundeswehr-nél dolgozott orvosként, és a tragikus tapasztalatok ellenére azt szerette volna, ha a fia a katonaságnál helyezkedik el, amely próbálkozás hamar kudarcot vallott.

H. M. R. anyához fűződő kapcsolata sokkal intenzívebb és természetesebb volt. Az egyházzenesz elmondása szerint valódi emocionális kapocs az édesanya és közte volt; a gyermekek elsődlegesen tőle kapták a kulturális élményeket is; míg az édesapától a tekintélyt, a szabályokat és a tisztességről alkotott fogalmakat, ami viszont érzelmi hűvösséggel és távolságtartással párosult. A szülőkhez fűződő érzésekről az elítélt hosszan beszélt; az apa-fiú kapcsolat töredezettsége pedig minden bizonnyal nagy hatást gyakorolt személyiségére, hiszen még börtönévei alatt is ezen elmélkedett.

A következő dátum, amit interjúalanyom említett a beszélgetésben, 1968, amikor már a zeneakadémiára járt Münchenben. Kórusokkal dolgozott, zongorázott, orgonált, vagyis a zene jelentette az életét. A zene az önkifejezés eszköze, és minthogy erősen emocionális típus, a zene számára az, ahol az érzéseit megélheti, formába öntheti, és szabadjára engedheti.

1970-ben ismerkedett meg későbbi feleségével. A kapcsolatot szenvedélyes szerelemként írta le, és elmondta, hogy az első pillanatban tudta, amikor meglátta, hogy ővele szeretné leírni az életét.

Az elítélt 1972-ben végzett egyházzenei szakon, és börtönbe kerüléséig folyamatosan zenei pályán dolgozott. Tevékenykedett Münchenben, Coburgban, majd 15 éven át a Nürnberg-i St. Sebald székesegyház kántora volt. Hosszú éveken át az egyház egyik *Landeskirchendirektora*, vagyis a Bajorországi Evangélikus Egyház egyik zenei igazgatója volt. A feladatköre szakértőként az is volt, hogy ő maga döntsön egy kántor kvalitásairól, de Nürnbergbe kántorként „teljesen véletlenül” került: hallották, ahogyan megszólaltatja a gótikus templom orgonáját, és ott marasztalták. A nürnbergi felkérésre felesége és ő is hamar rábólintottak, mert szívesen hátrahagyták Münchent egy kisebb városért.

1978-ban született meg a lánya, F, aki örökölte édesapja zenei tehetségét, és akinek nemcsak az apja, de barátja, partnere, mindene volt. A lánya a művész életében kiemelkedő szerepet tölt be. Már a beszélgetésnek ezen fázisában megemlítette, hogy ha a lánya nem lenne, nem tudná, hogy ő még életben volna-e. F. 1988-ban már Nürnbergbe járt gimnáziumba, ott nőtt fel, azt tekintette otthonának.

A kántor nyíltan beszélt házassági problémáiról is, amelynek körében megemlítette, hogy feleségével két ízben jártak házassági tanácsadásra is, de ez nem jelentett megoldást a köztük lévő feszültségekre.

Az elítélt ezen a ponton tért át a bűncselekmény utáni időszak leírására.

„Tudtam, hogy hosszú büntetést kapok – kezdte megrendítő beszámolóját a büntetett utáni időszakról. – Az első gondolatom azonban az egész után az volt: mit tettem? És ki vagyok én egyáltalán?”

2008 májusában kapta el a rendőrség, ahol azonnal teljes körű beismerő vallomást tett. Az igazságszolgáltatás rendszerébe való bekerülés azonban nem önmagában volt fájdalmas számára: a terhelt volt annyira intelligens, hogy tisztában volt a rá váró büntetéssel, és nem is kívánt elbújni előle.⁶

Azonban – mondta – *„saját ügyemen keresztül kellett ráébrednem arra, hogy az igazságnak és a jognak nem sok köze van egymáshoz”.*

A problémát nem elsődlegesen az ügyészség vagy a bíróság jelentette, hanem az a mód, ahogyan a büntettről a külvilág értesült, és hogy ebben a meghurcoltatásban az igazságszolgáltatás nem jelentett semmilyen módon védőhálót. A „világból” azonban H. M. R. számára a lánya volt az egyetlen jelentős szereplő. Interjúalanyom pedig – természetesen – azt fájlalta leginkább, hogy az egyetlen ember, aki igazán számított neki érzelmileg, szintén a sajtóból értesült arról, hogy az apja megölte az anyját...

A történetben – a frankli talponmaradás mellett – a legérdekesebb momentum az apa-lánya viszony alakulása volt. F. fájdalma nehezen fokozható: kettős veszteség, amelyben az anya halott, az apa pedig az anya gyilkosa. A kérdés az, hogy van-e, lehet-e ilyen helyzetben megbocsájtás? 2009 augusztusában F. levelet írt apjának. A dátum azért is jelentős, mert a bűncselekmény óta még nem telt el egészen egy év. Nem sokkal ez után sor is került a kettejük közti beszélgetésre. A könnyek közti találkozás az első lépése volt a kapcsolat újraépítésének, ami azóta is tart, olyannyira, hogy H. M. R.-nek az unokáival is van kapcsolata.

Az ítéletről a kántor mindössze annyit mesélt, hogy a tárgyalás után egy időre betegszobára került, és amikor innen visszatért a zárkatársai közé, meg akarták verni. Az általa elkövetett bűncselekmény ugyanis komoly ellenérzéseket keltett a fogvatartott-társakban. A börtönélettel azonban – ha nem is könnyen – de ered-

⁶ A sajtóhírek szerint a terhelt, miután elkövette a bűncselekményt, vonatra szállt és ország-szerre utazott, gyakorlatilag céltalanul, félig önkívületi állapotban. Felment a hegyekbe, majd elment orgonálni. Utoljára játszott egyet, majd feladta magát.

ményesen megküzdött a (bűncselekménytől eltekintve) mentálisan erős fogvatartott. A büntetés-végrehajtási intézetben több helyen is dolgozott, elsőként két és fél évig a mosodában. A mosodai munkát szerette, bár kezdetben erősen konfliktusos volt a kapcsolata az ottani vezetővel, amelyet utóbb képes volt átalakítani és a javára fordítani. A vélhetően jóval tanulatlanabb mosodavezető egy idő után belátta, hogy H. M. R.-tól akár tanulhat is. A férfi megtanult dicsérni, így sokkal hatékonyabban tudta irányítani és motiválni a beosztottjait, mintha a „hatalmával” és a (látszólagos) erejével akarna hatni a többi fogvatartottra.

2011 tájékán következett be H. M. R. életében az áttörés, amit leginkább a templom iránti nyitottsága fémjelzett. A börtöntemplom – amely bizonyos szempontból világ a világban a börtönön belül – valamiféle szabadságot nyújtott, ráadásul felajánlották neki a kórusvezetés lehetőségét is. Interjúalanyom nagy szeretettel beszélt a kórusvezetésről, aminek sajnálatos módon a Covid-pandémia vetett véget. A fogvatartottakból verbuvált csapat egyáltalán nem hasonlított az általa a kinti világból ismert zenei világra; a profi énekesek után olyanokból alakított kórust, akik korábban soha nem is énekeltek. Megfogalmazása szerint az első próbán 20 perc fegyelmezett odafigyelés megteremtése is nehézséget okozott. Később azonban négy koncertet adtak évente, és volt olyan, hogy a rádió is közvetítette a műsorukat. Az egyik legmegdöbbentőbb élménye az volt, amikor egy tetőtől talpig tetovált férfi, aki korábban nyilvánosan soha nem hallatta nyilvánosan az énekhangját, Elvis Presley színvonalán kezdett énekelni. A legfontosabb azonban a kórusalakításban a kórustagok megváltozott viselkedése volt. A tagok ugyanis elkezdtek *egymással* a zenéről beszélgetni; vagyis a börtön falain belül megjelent valami, ami egészen rendhagyó, mégpedig az, hogy az elítéltek megtapasztalták a kölcsönösség és a közösség élményét.

H. M. R. számára a börtönrácsok mögött egyébként nagyon fontossá vált számára a kreativitásnak más formája is; elkezdett verseket is írni.

A legfontosabb azonban, hogy H. M. R. – saját elmondása szerint – a börtönben lett igazán szabad. A szabadság saját maga és mások hozzá való viszonyának valódi megismerését jelentette. Ebben a helyzetben ugyanis ténylegesen mérlegre kerültek az emberi kapcsolatai.

„Kiderült, hogy ki ismer igazán. Voltak, nem kevesen, akik elhagytak. De voltak szerencsére többen is, akik kitarítottak mellettem. Ők azt mondták: ismernek. Tudják, ki vagyok. Ami annyit jelentett, hogy nem vagyok egyetlenő a cselekménnyel, amit elkövettem.”

H. M. R. ezen a ponton mondta el, hogy a nővére azok közé tartozott, akik végig kitarítottak mellette.

A legtöbb belső vívódást azonban az jelentette számára, hogy sokáig nem mehetett ki a temetőbe a feleségéhez. Nehezen értették meg és tartották elfogadhatónak, hogy valaki, aki megölte a feleségét, hogy képzeli azt, hogy jogában állhat elmenni áldozatának sírjához. Több kérelmi kör után megkapta az engedélyt a temetőlátogatásra, amire két alkalommal sor is kerülhetett. Elmondása szerint az első temetőlátogatáson a személyzet nagyon tapintatlanul viselkedett, a másodiknál azonban már valóban bocsánatot tudott kérni és el tudott búcsúzni a nőtől, akit – a saját maga okozta tragédia ellenére – szeretett.

A beszélgetés végén a fogvatartottat a terveiről kérdeztem. Kérdésként feszül ilyenkor az emberben, hogy mire vágyik az, aki 15 éve rácsok mögött él, strukturált – azonban mások által strukturált – napirenddel. Az első kérdés természetesen a közeli jövőre vonatkozott. Mivel közeledett a karácsony, számomra evidens volt, hogy az ünnepet a nővérénél tölti, ha kap eltávozást. De nem.

H. M. R. első kétnapos – „kint alvós” – eltávozása épp az ottlétem idejére esett, és természetesen a nővéréhez ment ebben a két napban.⁷

„A karácsony azonban más – mondta H. M. R. – Karácsonykor az ember legyen a családjával; azzal, aki nem okozott neki ilyen fájdalmat... Majd. Jövőre. Talán. De ezt majd az élet eldönti.”

Azonban az elképzeléseink a távolabbi terveket illetően is eltértek. A szabadságról én azt gondoltam, hogy orgonaszó lesz, zene és utazás... Neki nem.

„A szabadság nekem egyetlen szó – mondta – Függetlenség! Ez az egy, amire vágyom. Nem akarok sem megfelelni, sem könyörögni senkinek. Független akarok lenni...”

TANULSÁGOK

Az interjú tanulsága többes; és a tanulságok levonása során nem maradhatunk meg a kriminológia határmezsgyéjén belül sem. A zenetudós történetének ugyanis kriminológiai és teológiai szempontból is van relevanciája.

H. M. R. nyilvánvalóan egyedi sorsot hordoz, élete azonban több szempontból erősen kötődik a német/bajor kontextushoz is. A háborús gyerek, aki a szomorú és tragikus titkok között kénytelen életét elkezdni, nem a „tisztára érlelt szembenézés” gyermeke. H. M. R. apja még náci színekben van jelen a csatatéren. Donyeckei csontsovány teste ugyan hazajön az épülő országba, de a titok, az önsaj-

⁷ Az elítélt nővérével így személyesen is lehetőségem volt találkozni, hiszen a lelkéssel együtt kísértük ki a fogvatartottat a börtönkapuba. A kulturált és finom hölgy nagyon örült annak, hogy a lelkész és a gyakornok együtt kísérték ki a bátyját.

nalat és öngyűlölet (más családokban pedig a „nagyszerűnek tartott dicső múlt” visszasírása) még ott feszül az iskolában a gyerekek közt is. De! „Az Élet él és élni akar. Az anyák pedig romokból és rongyokból, de jövőt szánnak a gyerekeiknek. A testi és lelki romhalmaz tetején is orgona szól (ahogy szólt a nációk között is...), a gyerek biciklizni tanul, kirándulni és iskolába jár. És ez az életkezdet a romokon újjáépülő Németországban még feltétlenül – az objektíve – egyszerűbbnek tűnők között van. Tanult, polgári család, az evangélikus lelkészfelmenők alapján feltételezhetően szilárd erkölcsi elvekkel. A főhős élete működik is maga módján, és tart a siker felé. Sikeres, jóképű férfi, tehetséges, szakmailag elismert.

És bekövetkezik a törés. Olyan törés, amire senki nem számít. Ami egy ember életét követeli. Egy korábban szeretett ember életét. Ráadásul a rajongásig szeretett lány édesanyjának életét.

Nyilvánvaló, hogy nem minden háborús gyerekből lesz gyilkos. Nem magyarázat a hordozott seb.

Az interjúban azonban nem is volt, nem is lehetett célja a bűncselekmény okának megtalálása. A beszélgetés oka az volt, hogy kicsit közelebb kerüljünk annak megértéséhez: valaki, 15 év börtön és egy élettragédia után, hogyan lehet talpon, hogyan állhat egyenes gerinccel és hogyan csilloghat még mindig a szeme.⁸

A talpon maradás nyilvánvalóan személyes tényezőkkel magyarázható. Mielőtt azonban erre rátérnék, hadd utaljak egy két évvel ezelőtt készített vizsgálatunkra.

A kutatásunk első fázisában visszaesőkkel és többszörös visszaesőkkel készítettünk interjúkat, és az eredményeket a *Maslow-féle szükségletpiramis* koordinátarendszerében értelmeztük.⁹ A bűnelkövetők élettörténete alátámasztotta az elméletet. A visszaesés ugyanis olyan emberek életében következett be, akiknél az alapvető szükségletek sem nyertek kielégülést. A „megrögzött” bűnelkövetők életében rendszeres volt az éhezés, a fázás, a biztonság pedig számukra értelemzhetetlen volt. A legtöbb terhelt számára a piramis második szintjén már elérhetetlen értékek sorakoztak. A család számukra ismeretlen fogalom volt:

⁸ Nehezen vitatható, hogy a szemek csillogása és a német börtönökben és bűnelkövetőket a társadalomban körülvevő attitűd között van összefüggés. 6 hét tapasztalatból messzemenő következtetést nem lehet levonni. De a beszélgetőtársaim, barátaim körében evidens volt, hogy a szabadságvesztés célját egyértelműen a reszocializációban jelölik meg, a bűnelkövető nem ellenség, hanem egy elbukott ember, akinek a tette következményekkel kell hogy járjon, de a cél nem a végérvényes ellehetetlenítés. Esély van. És esélyt adni kell.

⁹ Lásd részletesen SÁRIK Eszter – BOLYKY Orsolya: Bűnözői életutak a maslow-i szükségletelmélet tükrében. *Kriminológiai Tanulmányok*, 2019/56., 186–210. https://www.okri.hu/images/stories/KT/KT56_2019/kt56_sec.pdf

a gyermekotthonhoz vezető út azonban önmagában egy Canossa-járnak bizonyult. Szülők, nagyszülők, nagynénik, nagybácsik, nevelőszülők váltogatták egymást a visszaesők életében. Az egyetlen biztos dolog a bizonytalanság és a félelem volt. Az életük a túlélés törvényei szerint működött. Márpedig, akinek túl kell élni – és ezt tapasztalhatjuk a hétköznapi életünk folyamatos durvulása mentén is –, egyre erőszakosabb lesz. Nem állíthatjuk, hogy a túlélőn nem kérhetők számon az erkölcsi szabályok, de azt hiszem, abban általános a közmegegyezés, hogy a krízishelyzetekben a morális zsinórmérték változik. A visszaeső bűnelkövetők tehát a hiányukat szinte evidens módon pótolták a deviáns magatartásokkal, a Maslow-féle elmélet náluk teljes egészében igazolást nyert.

A maslowi szükséglet-hierarchia legnépszerűbb kritikája azonban Frankl-ra hivatkozik, aminek értelmében a fiziológiai szükségletek adott esetben túlléphetők, felülírhatók. A legelemibb szükség idején is voltak ugyanis olyanok akár a koncentrációs táborokban is, akik az éhséget, az embertelenséget húsig hatoló valóságként megélve is élni akartak, célokat tűztek maguk elé, és dacolva az élet undorító és bűzös kegyetlenségével, életben – és erkölcsileg talpon – maradtak. A kritikusok és kritikák szerint Frankl elmélete és valósága – látszólag – összeütkezésben van Abraham Maslow létmagyarázatával. Kutatásaink és felfogásom értelmében azonban ez nem igaz. A két elmélet egyszerre és egymást kiegészítve nyert értelmet, ami a konkrét élettörténet által alátámasztást nyert.

Frankl túlélői ugyanis rendszerint azok voltak, akiket *gyermekkorukban* felvérteztek: korántsem csak anyagi értelemben, hanem szellemileg, érzelmileg és erkölcsileg is. Akik gyermekkorban szó szerint az anyatejjel szívták magukba azt a tudást, hogy az életnek: *Igenis, minden ellenére, van Értelme!* Hogy az élet nem egyszerű, nem sima, de érdemes végigcsinálni. Mert az életnek objektíve és az életünknek szubjektíve is van értelme. Valamiért a világra jöttünk. Valami értelmeset megteremthetünk. Ez az alap, amiről az indulás valóban más. Ez az a „start”, ahonnan a törés is kezelhető. Ahonnan van visszaút.

H. M. R. nem szent, nem is hős. Kimondottan antihősnek nevezném. Jó indulás. Súlyos bukás. Ezzel együtt is, a kálváriát végigjárva, azt kell mondanunk, hogy ő egy talpra álló ember.

Talpra álló, és bizonyos tekintetben reziliens is.¹⁰ Nem azért, mert a kinti

¹⁰ Bővebben BOLYKY Orsolya – SÁRIK Eszter: Talpon maradni... Reziliens életutak elemzése. *Kriminológiai Tanulmányok*, 2020/57., 105–128. https://www.okri.hu/images/stories/KT/KT57_2020/KT57_web_sec.pdf

világban bizonyosan helyt fog állni. (Helyt fog, de ez már 78 évesen nem egy klasszikus értelemben vett helytállás.) Hanem azért, mert a börtönön belül látam működni. Mert a talpra állása a rácsok mögött, a gyakran értelmetlen szabályok és korlátok között is valós volt. Valós és a hátrányából tőkét kovácsoló. A mosodán határozottan, de korrekten „neveli” a „pedagógiával” és normális emberi viselkedéssel hadilábon álló vezetőt; az énekkarban a fogvatartottak – szükségszerűen – bizalmatlan csapatából közösséget formál. A legértékesebb tőke azonban, amit teremt: saját személyisége. H. M. R. ugyanis képes az erkölcsi szembenézésre és a sötét oldalának (az ún. árnyék) integrálására.

Az ember, aki elbukott – büntetőjogilag és teológiai értelemben is bűnös – de visszatál a lányához, saját magához és Istenhez is.

H. M. R. távol kerül Istentől is élete egy pontján. Eltávolodik. Süket és vak mindenre. De aztán elkezd visszatálalni saját szerepéhez. Az egyház a börtönben sem hagyja cserben, ugyanis „*van embere!*”¹¹. Lesznek emberei, akik befogadják. Lesznek emberei, akik *emberszámba veszik*. Szerves részévé válik a benti egyházi életnek: kórust vezet, orgonál. De az igazi áttörést mégsem a zene hozza, hanem az, hogy itt ő – a lelkész és a diakónus mellett – nem gyilkos, hanem *egy ember*, egy tanult ember, akinek nemcsak tragikus múltja van, hanem élettörténete – és ezáltal jövője is van.

És, ahogyan az emberekről alkotott képe, a saját magáról alkotott képe, úgy Istenképe is megváltozik. Ahogyan átalakul az eredetileg önhitt és a világgal vitázó ember magába tekintő lénné, úgy Istenképe is megszéldül. H. M. R., aki korábban Istenre mint harcos igazságosztóra tekintett, aki a háborúk és a visszavágás ura, a börtön monoton és fülsüketítő csendjében, és a rácsok mögött megtapasztalt emberségben, rátál Jézusra. Arra az Istenképre, aki szeretni tud, aki meg tud bocsátani, és aki érti és elfogadja a megtérő, de mindig eleső és mindig bűnös embert.

¹¹ ¹Ezek után ünnepük volt a zsidóknak, és felment Jézus Jeruzsálembé. ²Jeruzsálemben a Juhkapunál van egy medence, amelyet héberül Betesdának neveznek. Ennek öt oszlopcsarnoka van. ³A betegek, vakok, sánták, sorvadásosak tömege feküdt ezekben, és várták a víz megmozdulását. ⁴Mert az Úr angyala időnként leszállt a medencére, és felkavarta a vizet: aki elsőnek lépett bele a víz felkavarása után, egészséges lett, bármilyen betegségben is szenvedett. ⁵Volt ott egy ember, aki harmincnégy éve szenvedett betegségében. ⁶Amikor látta Jézus, hogy ott fekszik, és megtudta, hogy már milyen hosszú ideje, megkérdezte tőle: „Akarsz-e meggyógyulni?” ⁷A beteg így válaszolt neki: „Uram, nincs emberem, hogy amint felkavarodik a víz, beemeljen a medencébe. Amíg én odaérek, más lép be előttem.” ⁸Jézus ezt mondta neki: „Kelj fel, vedd az ágyadat, és járj!” ⁹És azonnal meggyógyult ez az ember, felvette az ágyát, és járt. (Jn, 5,1)

UDVARHELYI BENCE*

AZ EURÓPAI ÜGYÉSZSÉG SZEREPE ÉS JELENTŐSÉGE AZ UNIÓS PÉNZÜGYI ÉRDEKEKET SÉRTŐ DELIKTUMOK ELLENI KÜZDELEMBEN

BEVEZETÉS

A Lisszaboni Szerződés egy fontos mérföldkövet jelentett az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelme terén, amely hatékony eszközöket biztosított az uniós jogalkotó számára a költségvetést sértő csalások és más jogellenes cselekmények üldözésére. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) szerinti jogalkotási hatáskörök a *tagállamok anyagi büntetőjogi és büntető eljárásjogi rendelkezéseinek egymáshoz közelítésétől* (EUMSZ 82–83. cikk), a *szupranacionális büntetőjogi normák megalkotására vonatkozó felhatalmazáson* keresztül (EUMSZ 325. cikk), egészen egy szupranacionális uniós nyomozó hatóság, az *Európai Ügyészség felállítására vonatkozó jogalapig* (EUMSZ 86. cikk) terjednek.

A Lisszaboni Szerződés felhatalmazása alapján a Tanács 2017. október 12-én fogadta el az *Európai Ügyészség létrehozataláról szóló rendeletet*¹, amely felállította az Európai Ügyészséget és meghatározta a működésére vonatkozó szabályokat.² Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme terén a működését 2021. június 1-jén megkezdő Európai Ügyészség felállítása egy vitathatatlan előrelépésnek tekinthető, hiszen ezzel a tagállamok az uniós büntetőjogi integráció történetében első alkalommal elismerték, hogy szükség van egy a *tagállami ügyészi szervezetektől független, szupranacionális uniós szerve*re.³

* UDVARHELYI Bence, egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Bűnügyi Tudományok Intézete, Büntetőjogi és Kriminológiai Intézeti Tanszék

¹ A Tanács (EU) 2017/1939 rendelete (2017. október 12.) az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről [HL L 283., 2017. 10. 31., 1–71.] (a továbbiakban: Eppo-rendelet).

² Lásd: Eppo-rendelet 1. cikk

³ CSORDÁS NAGY Krisztina: Az Európai Ügyészség jövője. *Ügyészek Lapja*, 2016/3–4., 121.

AZ EURÓPAI ÜGYÉSZSÉG FELÁLLÍTÁSÁNAK INDOKAI

Az *Európai Ügyészségről szóló rendeletjavaslat*⁴ indokolása szerint az Európai Bizottság a szupranacionális nyomozó hatóság felállításával a következő célok elérését tűzte ki:

- a) Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének megerősítése, a jog érvényesülésén alapuló térség továbbfejlesztése, valamint az uniós vállalkozások és polgárok uniós intézményekbe vetett bizalmának növelése, az Európai Unió Alapjogi Chartájában meghatározott valamennyi alapvető jog tiszteletben tartása mellett.
- b) Az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményekkel kapcsolatos koherens európai nyomozási és vádemelési rendszer kialakítása.
- c) Az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények ügyében történő nyomozások és vádemelések hatékonyságának és eredményességének növelése.
- d) A vádemelések, és ennek következtében az elítélések számának növelése, valamint a család módon megszerzett uniós források hatékonyabb visszaszerzése.
- e) Az illetékes európai és nemzeti hatóságok közötti szoros együttműködés és hatékony információcsere biztosítása.
- f) Az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények elkövetésével szembeni visszatartó és elrettentő hatás növelése.⁵

Az Európai Ügyészség felállítása szükségességének indokolásában az Európai Bizottság – a szubszidiaritás elvével⁶ összhangban – az *Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményekkel kapcsolatos tagállami fellépés elégtelenségéből* indul ki. Mivel ezen bűncselekmények vonatkozásában egységes uniós hatóság addig nem létezett, az uniós költségvetést károsító deliktumok üldözése a *tagállamok kizárólagos hatáskörébe* tartozott. Az illetékes nemzeti hatóságok azonban elsődlegesen a nemzeti érdekeket sértő bűncselekményekre fókuszálnak, az uniós érdekek sérelme esetén viszont – a bűncselekmények által okozott potenciális kár jelentős mértéke ellenére – nem mindig folytatnak nyomozást

⁴ Az Európai Bizottság javaslata: A Tanács rendelete az Európai Ügyészség létrehozásáról [COM(2013) 534., 2013. 07. 17.] (a továbbiakban: EPPO rendeletjavaslat).

⁵ Lásd: EPPO rendeletjavaslat indokolása. Vö. HECKER, Bernd: *Europäisches Strafrecht*. Springer, Berlin–Heidelberg, 2015, 522–523; POLT Péter: *Európai Ügyész: Tendenciák és lehetőségek*. *Európai Jog*, 2015/6., 1–2.

⁶ Az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) 5. cikk (3) bek.

és emelnek vádat.⁷ Ebből eredően a nemzeti büntetőerősítések ezen a területen gyakran töredezettek, a bűncselekmények uniós dimenziója rendszerint elkerüli a hatóságok figyelmét⁸, akik sokszor nem is rendelkeznek az ilyen komplex deliktumok felderítéséhez és nyomozásához szükséges speciális szakértelemmel.⁹ Az Európai Unió pénzügyi érdekei ily módon a tagállamok szemében „*res omnium*” helyett „*res nullius*”-nak tekinthetők.¹⁰

Az Európai Bizottság által összegyűjtött és elemzett adatok szerint a pénzügyi érdekeket sértő bűncselekmények által okozott kár évente átlagosan 500 millió eurót tesz ki, a hatásvizsgálat szerint ugyanakkor a pontos adatok hiánya és a nagyfokú látencia miatt alapos okkal feltételezhető, hogy uniós csalások és más bűncselekmények évente akár 3 milliárd eurós veszteséget is okozhatnak. További problémát jelent, hogy ennek az összegnek csak nagyon kis hányadát sikerül a bűnelkövetőktől visszaszerezni.¹¹

A több tagállamra kiterjedő csalások elleni fellépés uniós szinten szorosan összehangolt és hatékony nyomozási és vádemelési tevékenységet igényelne, az információcserre és koordináció azonban a fennálló uniós szervek – az Eurojust, az Europol és az Európai Csalás Elleni Hivatal (a továbbiakban: OLAF) – intenzív erőfeszítései ellenére sem elégséges ennek megvalósításához. A koordináció, az együttműködés és az információcserre kapcsán számos probléma és akadály

⁷ Ennek okairól bővebben lásd WADE, Marianne L.: A European Public Prosecutor: potential and pitfalls. *Crime, Law and Social Change*, 59(4), 2013, 444–478.

⁸ Vö. BLASKÓ Béla – POLT Péter: A büntetőjog fejlődésének nemzetközi tendenciáiról. In: RUZSONYI Péter (szerk.): *Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Budapest, 2014, 64.; HALÁSZ Zsolt: *Az Európai Unió költségvetésének szabályozása*. Pázmány Press, Budapest, 2018, 267–268.

⁹ Lásd KLIP, André: The Substantive Criminal Law Jurisdiction of the European Public Prosecutor’s Office. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 20(4), 2012, 369–370.; MISKOLCZI Barna: Aktuális kérdések az Európai Ügyészségről. *Ügyészek Lapja*, 2010/2., 58–59., 63.; PETRUS Szabolcs: Európai Ügyészség. *Európai Jog*, 2017/4., 33.; WADE, Marianne L.: The European Public Prosecutor: Controversy Expressed in Structural Form. In: RAFARACI, Tomasso – BELFIORE, Rosanna (eds.): *EU Criminal Justice. Fundamental Rights, Transnational Proceedings and the European Public Prosecutor’s Office*. Springer Switzerland, 2019, 167.

¹⁰ DE ANGELIS, Francesco: The European Public Prosecutor’s Office (EPPO) – Past, Present and Future. *Eucrim*, 4/2019, 274.

¹¹ Vö. GIUFFRIDA, Fabio: The European Public Prosecutor’s Office: King without kingdom? *CEPS Research Report*, 3/2017, 4.; SMULDERS, Ben: Is the Commission Proposal for a European Public Prosecutor’s Office Based on a Harmonious Interpretation of Articles 85 and 86 TFEU? In: ERKELENS, Leendert H. – MEIJ, Arjen W. H. – PAWLIK, Marta (eds.): *The European Public Prosecutor’s Office. An Extended Arm or a Two-Headed Dragon?* Asser Press, The Hague, 2015, 48.

merül fel, mivel a feladatkörök különböző illetékességű és hatáskörű hatóságok között oszlanak meg. További problémát jelent, hogy a meglévő uniós intézmények a *hiányos kompetenciák* miatt nem tudnak megfelelően hozzájárulni az Európai Unió pénzügyi érdekeinek hatékony védelméhez.¹² Az Eurojust és az Europol általános felhatalmazással rendelkezik ugyan a tagállami igazságügyi és bűnüldöző hatóságok közötti együttműködés, koordináció és információcseré támogatására és a nemzeti szinten végzett nyomozási és vádemelési tevékenységek összehangolására, azonban nem tekinthetők uniós szintű nyomozó hatóságoknak, mivel nyomozati vagy vádemelési cselekményeket végzésére nem jogosultak. Az Eurojust kérelmezheti ugyan a nyomozás megindítását, azt azonban tagállami szinten nem tudja figyelemmel kísérni, és nemzeti szintű nyomozási vagy vádemelési feladatokat sem tud irányítani. A szerv kötelező erejű határozatot nem hozhat, kizárólag ajánlásokat fogalmazhat meg a tagállamok részére; és segítséget nyújthat számukra a nyomozások és büntetőeljárások összehangolása és hatékonyabbá tétele érdekében. A bűncselekményekkel kapcsolatos érdemi intézkedéseket ugyanakkor a tagállami hatóságoknak kell megtenniük. Az OLAF felhatalmazással rendelkezik az uniós csalások és az Európai Uniót érintő jogellenes cselekmények kivizsgálására, ezzel kapcsolatos belső és külső igazgatási vizsgálatok megindítására és lefolytatására. Az OLAF vizsgálatainak hatáskörei ugyanakkor az *adminisztratív jog* területéhez tartoznak, a szerv *nem minősül nyomozó hatóságnak*, szigorú értelemben vett bűnügyi nyomozást nem végezhet, és a bűnügyi nyomozásokra vonatkozó információkhoz sem férhet hozzá. Az igazgatási vizsgálatok eredményeiről szükség esetén tájékoztathatja az érintett tagállam igazságügyi és bűnüldöző hatóságait, kezdeményezheti a büntetőeljárás lefolytatásait, az OLAF zárójelentéseiben foglalt megállapítások azonban pusztán *ajánlásoknak* minősülnek, a nemzeti hatóságokat nem kötik, így a tagállamok *nem kötelesek automatikusan büntetőeljárást indítani* a szerv vizsgálatának eredményei alapján.

Mindezek alapján az Európai Bizottság álláspontja szerint a tagállamok csalás elleni igazságügyi fellépése terén *nem érvényesült az EUMSZ 325. cikke által előírt hatékonyság, egyenértékűség és elrettentő hatás*. Mivel a tagállamok nyomozó

¹² Vö. GIUFFRIDA, F.: i. m. 4–5.; KUHLMAN, Lothar: The European Public Prosecutor's Office – More Effective, Equivalent, and Independent Criminal Prosecution against Fraud? *Eu crim*, 3/2017, 136.; LIGETI, Katalin – WEYEMBERGH, Anne: The European Public Prosecutor's Office: Certain Constitutional Issues. In: ERKELENS, L. H. – MEIJ, A. W. H. – PAWLIK, M. (eds.): i. m. 59–60.; MET-DOMESTICI, Alexandre: The Hybrid Architecture of the EPPO. From the Commission's Proposal to the Final Act. *Eu crim*, 3/2017, 143.; POLT Péter: A magyar ügyészség az európai igazságügyi térségben. *Ügyészek Lapja*, 2013/3–4., 99.; SMULDERS, B.: i. m. 49–50.

és vádhatóságai *nem képesek azonos szintű védelem és büntüldözés biztosítására*, az Európai Uniónak – az EUMSZ 310. cikk (6) bekezdése és 325. cikke alapján – nemcsak joga, hanem kötelessége is fellépni.¹³ Mivel az uniós költségvetést károsító bűncselekmények elleni hatékony küzdelem nem volt sem kielégítő, sem elégséges, a *szubszidiaritás elvével* összhangban ez a célkitűzés kizárólag uniós szinten, egy új uniós intézmény felállításával lehetett megvalósítani.¹⁴

Az Európai Bizottság szerint a rendeletjavaslat az *arányosság elvét* is figyelembe vette, az indokolás szerint ugyanis a rendeletjavaslat legfontosabb elemeit úgy alakították ki, hogy az ne lépje túl a fent említett célkitűzések eléréséhez szükséges mértéket, és hogy a lehető legkevesebb beavatkozással járnak a tagállamok jogrendje és intézményi struktúrája számára.¹⁵

AZ EURÓPAI ÜGYÉSZSÉG HOZZÁADOTT ÉRTÉKE

A SZERVEZET FELADATAINAK ÉS TÁRGYI HATÁSKÖRÉNEK SZÉLES KÖRŰ MEGHATÁROZÁSA

Annak érdekében, hogy az Európai Ügyészség hatékony eszköz legyen az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények elleni küzdelemben, elengedhetetlen, hogy a feladatkörét és a tárgyi hatáskörébe tartozó deliktumok körét – az intézmény által elérni kívánt célokra tekintettel – a lehető legtágabban határozzák meg. Ennek a követelménynek az EPPO rendelet alapvetően eleget tesz.

Az Európai Ügyészség *általános feladatát* illetően az EPPO rendelet – az EUMSZ 86. cikk (2) bekezdésével összhangban – rögzíti, hogy az Európai Ügyészség felelős az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények elkövetőivel és azok büntőrsaival szembeni nyomozás és vádhatósági eljárás lefolytatásáért, valamint e személyek bíróság elé állításáért. Ebben a vonatkozásban az Európai Ügyészség nyomozásokat folytat és eljárási cselekményeket végez, valamint ellátja az ügyészi feladatokat a tagállamok illetékes bíróságain az egyes ügyek jogerős lezárásáig.¹⁶ Az Európai Ügyészség feladatkörét az EPPO rendelet így módon az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményekre korlátozza.

¹³ Vö. HAJDU Magdolna: Gondolatok és kérdések az Európai Ügyészi Hivatal létrehozása kapcsán. *Magyar Jog*, 2014/9., 503.

¹⁴ Vö. HERLIN-KARNELL, Ester: The Establishment of a European Public Prosecutor's Office: Between 'Better Regulation' and Subsidiarity Concerns. In: GEELHOED, Willem – ERKELENS, Leendert H. – MEIJ, Arjen W. H. (eds.): *Shifting Perspectives on the European Public Prosecutor's Office*. Asser Press, The Hague, 2018, 53–55.

¹⁵ Lásd: EPPO rendeletjavaslat indokolása.

¹⁶ EPPO rendelet 4. cikk.

Az *Európai Unió pénzügyi érdekeinek fogalma* alatt a rendelet az uniós költségvetést, valamint a Szerződések alapján létrehozott intézmények, szervek és hivatalok költségvetését, továbbá a gazdálkodásuk és ellenőrzésük alá tartozó költségvetéseket, illetve az ezek révén megszerzett vagy ezek részére teljesítendő valamennyi bevételt, kiadást és eszközt érti.¹⁷

Az Európai Ügyészség tárgyi hatáskörébe a szerv általános feladatkörével összhangban alapvetően szintén az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények tartoznak. Eszerint az Európai Ügyészség a – nemzeti jogba átültetett – 2017/1371 irányelv¹⁸ által szabályozott, az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények, valamint az elsősorban ezen deliktumok elkövetésére irányuló bűnszervezetben való részvétellel kapcsolatos bűncselekmények miatt járhat el. Az Európai Ügyészség tárgyi hatáskörébe tartozó bűncselekmények körét tehát az EPPO rendelet a PIF irányelvre visszautalva határozza meg, amely az alábbi bűncselekményi tényállásokat definiálja: az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás, pénzmosás, aktív és passzív vesztegetés és hűtlen kezelés. Az EPPO rendelet az Európai Unió pénzügyi érdekeit közvetlenül sértő deliktumok mellett kiterjeszti az Európai Ügyészség hatáskörét – meghatározott feltételek teljesülése esetén¹⁹ – minden *egyéb olyan bűncselekményre, amely elválaszthatatlanul kapcsolódik az Unió pénzügyi érdekeit sértő büntetendő cselekmények valamelyikéhez.*²⁰ Az Európai Ügyészség ily módon olyan bűncselekmények tekintetében is hatáskörrel rendelkezik, amelyek az Unió pénzügyi érdekei mint szupranacionális uniós jogtárgyak mellett és azokkal összefüggésben *tagállami jogi tárgyakat* is sértenek.²¹ Az EPPO rendelet az elválaszthatatlanul kapcsolódó bűncselekmények fogalmát nem határozza meg²², ezen deliktumokat se taxatív, se példálózóan nem sorolja fel, így ezek körét a joggyakorlatnak kell kialakítani.²³

Fontos utalni arra, hogy az Európai Ügyészség tárgyi hatáskörébe tartozó bűncselekmények köre a jövőben könnyen bővíthet, hiszen az EUMSZ 86. cikk (4) bekezdése lehetővé teszi, hogy az *Európai Tanács* egyhangú határozattal *más, több államra kiterjedő vonatkozású súlyos bűncselekményt* is az Euró-

¹⁷ EPPO rendelet 2. cikk 3. pont.

¹⁸ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1371 irányelve (2017. július 5.) az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemlről [HL L 198., 2017. 07. 28., 29–41.] (a továbbiakban: PIF irányelv).

¹⁹ Lásd: EPPO rendelet 25. cikk (3)–(4) bek.

²⁰ EPPO rendelet 22. cikk (3) bek.

²¹ PETRUS Sz.: i. m. 32.

²² Vö. KARSAI Krisztina: A kívülmaradás lehetetlensége – az Európai Ügyészség működésének várható hatásai a kimaradó tagállamokban. *Magyar Jog*, 2018/12., 673.

²³ BÉKÉS Ádám – GÉPÉSZ Tamás: Az Európai Ügyészség hatásköri szabályozása. Hatékony-e a köztes szabályozás? *Iustum Aequum Salutare*, 2019/2., 47; GIUFFRIDA, F.: i. m. 11.

pai Ügyészség hatáskörébe vonjon. A szerződési felhatalmazás alapján az Európai Bizottság már 2018-ban kiadott egy közleményt, amelyben javasolta az Európai Tanácsnak, hogy a terrorfenyegetésekre adott átfogó és megerősített európai válasz részeként az Európai Ügyészség hatáskörét a *több tagállamot érintő terrorista bűncselekményekre* is terjessze ki.²⁴ Az Európai Ügyészség tárgyi hatáskörének kiterjesztése ugyanakkor több szempontból is idő előttinek és célszerűtlennek tűnik, hiszen bár a szervezet nyilvánvalóan hozzájárulhat a terrorizmus és más súlyos, határokon átnyúló bűncselekmények elleni küzdelem hatékonyságának növeléséhez, egy ilyen döntést kizárólag az Európai Ügyészség működésének gyakorlati tapasztalatai tükrében lehetne megalapozottan meghozni.²⁵

A BŰNCSELEKMÉNYEK NYOMOZÁSÁNAK ÉS FELDERÍTÉSÉNEK HATÉKONYABBÁ TÉTELE

Az EPPO rendelet az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények elleni fellépést az Európai Ügyészség és a nemzeti hatóságok *megosztott hatáskörébe*²⁶ utalja.²⁷ Ennek értelmében az Unió pénzügyi érdekeit sértő és az azokkal

²⁴ Lásd: Az Európai Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és az Európai Tanácsnak: Védelmet nyújtó Európa: az Európai Ügyészség hatáskörének a határon átnyúló terrorista bűncselekményekre való kiterjesztésére irányuló kezdeményezés [COM(2018) 641., 2018. 09. 12.]. Bővebben lásd JUSZCZAK, Adam – SASON, Elisa: Fighting Terrorism through the European Public Prosecutor's Office (EPPO)? What future for the EPPO in the EU's Criminal Policy? *Eu crim*, 1/2019, 66–73.

²⁵ Vö. HERRNFELD, Hans-Holger – BRODOWSKI, Dominik – BURCHARD, Christoph: *European Public Prosecutor's Office. Regulation (EU) 2017/1939 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office ('the EPPO'). Article-by-Article Commentary*. Nomos, Baden-Baden, 2021, 7.

²⁶ Lásd: EPPO rendelet (13) preambulumbek.

²⁷ BÉKÉS Á. – GÉPÉSZ T.: i. m. 44., 46.; CSONKA, Péter – JUSZCZAK, Adam – SASON, Elisa: The Establishment of the European Public Prosecutor's Office. The Road from Vision to Reality. *Eu crim*, 3/2017, 128.; HERRNFELD, Hans-Holger: The Draft Regulation on the Establishment of the European Public Prosecutor's Office – Issues of Balance Between the Prosecution and the Defence. In: BRIÈRE, Chloé – WEYEMBERGH, Anne (eds.): *The Needed Balances in EU Criminal Law. Past, Present and Future*. Hart, Oxford–London–New York–New Delhi–Sydney, 2018, 391.; KARSAI Krisztina: External Effects of the European Public Prosecutor's Office Regime. *Miskolci Jogi Szemle*, 2019/2. különszám, 1. kötet, 461–462.; MET-DOMESTICI, A.: i. m. 144.; POLT Péter: *A költségvetés büntetőjogi védelmének egyes elméleti és gyakorlati kérdései: Hazai gyakorlat és uniós mechanizmusok*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2019, 107.; 123.; SICURELLA, Rosaria: A Blunt Weapon for the EPPO? Taking the Edge off the Proposed PIF Directive. In: GEELHOED, W. – ERKELENS, L. H. – MEIJ, A. W. H.: i. m. 121.

elválaszthatatlanul összefüggő bűncselekmények elleni fellépés fő szabály szerint az *Európai Ügyészség kompetenciájába* tartozik, a rendelet azonban a szervezet hatáskörének gyakorlása vonatkozásában több *kivételt* is megfogalmaz.²⁸ A megosztott hatáskör koncepciójával a tagállamok nagyobb szerepet kaptak az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények elleni fellépésben, mivel a rendelet a meghatározott összeghatár alatti, kevésbé súlyos ügyeket a tagállamok hatáskörében hagyja, illetve szélesebb körű *diszkrecionális jogkört* biztosít az Európai Ügyészség részére az ügyek nemzeti hatóságokhoz történő áttételére. Ezáltal az Európai Ügyészség leterheltsége csökkenhet, működése pedig észszerűbbé és hatékonyabbá válhat, hiszen így a bagatell ügyekkel nem kellene foglalkoznia, hanem kizárólag a kiemelt fontosságú, súlyos, több államot érintő, határokon átnyúló ügyekre, uniós dimenziójú ügyekre fókuszálhat, ahol az Európai Ügyészség fellépése valójában *hozzáadott értéket* jelenthet.²⁹

Az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményekkel kapcsolatos megosztott hatáskör koncepciójának kiegészítéseként, a potenciális – akár pozitív, akár negatív – joghatósági konfliktusok³⁰ kiküszöbölése érdekében az EPPO rendelet rögzíti, hogy az uniós szintű nyomozások és a vádhatósági eljárások következetességének biztosítása érdekében az Európai Ügyészség a nemzeti hatóságokhoz képest *elsőbbséget* élvez. Ez azt jelenti, hogy amennyiben az Európai Ügyészség úgy határoz, hogy gyakorolja a hatáskörét, az illetékes nemzeti hatóságok ugyanazon büntetendő cselekmény vonatkozásában nem gyakorolhatják saját hatáskörüket.³¹ Az uniós nyomozás elsőbbségének igényét az is indokolja, hogy az Európai Ügyészség uniós szinten biztosíthassa a *nyomozások és a vádhatósági eljárások következetességét*, és elláthassa azok irányítását.³²

²⁸ Lásd: EPPO rendelet 25. cikk (2)–(4) bek., 27. cikk (8) bek. és 34. cikk (3) bek. Bővebben lásd ÁLVAREZ, Davis Vilas: *The Material Competence of the European Public Prosecutor's Office*. In: BACHMAIER WINTER, Lorena (ed.): *The European Public Prosecutor's Office. The Challenges Ahead*. Springer, Switzerland, 2018, 37–40.; CAIANIELLO, Michele: *The Decision to Drop the Case: Res Iudicata or Transfer of Competence?* In: BACHMAIER WINTER, L. (ed.): i. m. 107–109.; SICURELLA, R.: i. m. 122–125.

²⁹ Lásd CONINX, Michele: *The European Commission's Legislative Proposal: An Overview of its Main Characteristics*. In: ERKELENS, L. H. – MEIJ, A. W. H. – PAWLIK, M. (eds.): i. m. 29.; HERRNFELD, H.-H. – BRODOWSKI, D. – BURCHARD, Ch.: i. m. 199.; KLIP, A.: i. m. 374–375.; POLT Péter: *Az Eurojust működése és az Európai Ügyészség létrehozatalának tervei*. In: HOLLÁN Miklós (szerk.): *Az EU mint a szabadság, a biztonság és a jog térsége. Magyarország az Európai Unióban 2004-2014*. Nemzeti Közszoigalmati Egyetem, Nemzetközi Intézet, Budapest, 2014, 183.

³⁰ Vö. HERRNFELD, H.-H. – BRODOWSKI, D. – BURCHARD, Ch.: i. m. 210.

³¹ EPPO rendelet 25. cikk (1) bek. Vö. EPPO rendelet 27. cikk (5) bek.

³² EPPO rendelet (58) preambulumbek.

Az Európai Ügyészség hatáskörébe tartozó bűncselekmény elkövetése esetén a szervezet *hivatalból*, az *officialitás elve* alapján köteles eljárni, amit a *törvényesség és a jogbiztonság elve*, valamint az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményekkel szembeni *zéró tolerancia elve* indokol.³³ Az EPPO rendelet által kialakított sajátságos *munkamegosztás* alapján, míg az Európai Ügyészség feladatkörébe tartozik – szükség esetén a nemzeti hatóságokkal együttműködve – az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények miatti *nyomozási, vádemelési és vádképviseleti tevékenység*, addig a tagállami hatóságok kompetenciájában maradt a *bíróági eljárás lefolytatása és a meghozott ítélet végrehajtása*.³⁴ A nyomozási és vádemelési tevékenysége keretében az Európai Ügyészség jogosult nyomozásokat indítani, a tagállami hatóságok által már megindított nyomozásokat saját hatáskörébe vonni, nyomozási cselekményeket és egyéb intézkedéseket elvégezni vagy a nemzeti hatóságokat ezek végrehajtására utasítani, az ügyet a nemzeti hatóságoknak átadni, az eljárást megszüntetni, valamint a tagállami hatóságok előtt vádat emelni.³⁵ A nyomozás során a delegált európai ügyész nagymértékben a *nemzeti bűnüldöző szervekre* – így különösen a rendőrségre, az adó- és a vámhatóságokra – támaszkodik, az Európai Ügyészség a nyomozati feladatait így elsődlegesen a tagállami hatóságokon keresztül látja el.³⁶ A nemzeti bűnüldöző hatóságok ebben az esetben az Európai Ügyészség „*meghosszabbított karjaként*” járnak el.³⁷

Az Európai Ügyészség ezzel egy teljesen újszerű megközelítést hozott az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő cselekmények elleni küzdelem terén, amely így hozzájárulhat a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség és a pénzügyi érdekek védelme vonatkozásában fennálló *fragmentáltság felszámolásához*³⁸ és az uniós költségvetés elleni deliktumok *hatékony, koherens és egységes*

³³ CONINXS, M.: i. m. 33.; PAWLIK, Marta – KLIP, André: A Dissappointing First Draft for a European Public Prosecutor's Office. In: ERKELENS, L. H. – MEIJ, A. W. H. – PAWLIK, M. (eds.): i. m. 185.

³⁴ BÉKÉS Ádám: *Nemzetek feletti büntetőjog az Európai Unióban*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2015, 210.

³⁵ Bővebben lásd: EPPO rendelet 26–40. cikk.

³⁶ CSONKA, P. – JUSZCZAK, A. – SASON, E.: i. m. 129.; DANNECKER, Gerhard: The role and added-value of the European Public Prosecutor's Office in the protection of the financial interests of the European Union. In: FARKAS, Ákos – DANNECKER, Gerhard – JACSÓ, Judit (eds.): *External, Internal and Criminal Investigations of Criminal Offences Affecting the Financial Interests of the European Union*. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2022, 396–397.; HERRNFELD, H.-H. – BRODOWSKI, D. – BURCHARD, Ch.: i. m. 247–249.; KUHL, L.: i. m. 141–142.

³⁷ Vö. HERRNFELD, H.-H. – BRODOWSKI, D. – BURCHARD, Ch.: i. m. 251.

³⁸ Vö. CAIANIELLO, Michele: The Proposal for a Regulation on the Establishment of an

védelmébe. Az Európai Ügyészség jelentősen különbözik mind a nemzeti hatóságoktól, mind a többi uniós szervtől, így különösen az OLAF-tól és az Eurojusttól. Míg ugyanis az OLAF adminisztratív vizsgálatok végzésére jogosult, az Eurojust pedig a tagállami hatóságok által folytatott nyomozások koordinálását látja el, addig az Európai Ügyészség egy *uniós szintű nyomozó hatóság*, az első olyan uniós intézmény, amely tényleges *bűnügyi nyomozási és vádemelési jogkörrel* rendelkezik a pénzügyi érdekeket sértő bűncselekmények vonatkozásában.³⁹

Az Európai Ügyészség felállítása ily módon egy igen fontos lépést jelent egy egységes uniós büntető igazságszolgáltatás megteremtése felé: a szupranacionális nyomozó hatóság felállításával az Európai Unió büntetőügyekben folytatott együttműködésének új korszaka kezdődött meg. Mindeddig a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség működésének sarokköve a *nemzeti igazságügyi hatóságok közötti horizontális együttműködésen alapuló kölcsönös elismerés elve* volt, amely értelmében valamely tagállamban hozott döntést a többi tagállam igazságügyi hatóságainak minden további jogcselekmény nélkül el kell ismernie és végre kell hajtania. A kölcsönös elismerés alapelve biztosítja a nemzeti döntések határokon túli elfogadhatóságát, amely révén a tagállamok által kibocsátott határozatok lényegében *extraterritoriális hatállyal* bírnak. Az Európai Ügyészség létrejöttével ugyanakkor az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények felderítése és nyomozása terén a *horizontális kooperációt a vertikális integráció váltja fel*, vagyis a nemzeti hatóságok közötti kölcsönös segítségnyújtás és kooperáció helyébe a *delegált európai ügyészek közvetlen együttműködése* lép, amely révén új, *sui generis* határokon átnyúló együttműködési rezsim jön létre. Az Európai Ügyészség ugyanis önálló döntéshozatali jogkörrel rendelkezik, határoz a nyomozás megindításáról, a nyomozási intézkedésekről és a vádemelésről, a szervezet uniós szintű döntéseit pedig az Unió egész területén, valamennyi tagállamban közvetlenül végre kell hajtani. A jogsegélyen alapuló nemzetközi együtt-

European Public Prosecutor's Office: Everything Changes, or Nothing Changes? *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 21(2), 2013, 116–118.; CONINX, M.: i. m. 38.; JUSZCZAK, Adam – SASON, Elisa: The Directive on the Fight against Fraud to the Union's Financial Interests by Means of Criminal Law (PFI Directive). Laying Down the Foundation for a Better Protection of the Union's Financial Interests? *Eucrim*, 2/2017, 85.; KUHL, L.: i. m. 137.; LIGETI, K. – WEYEMBERGH, A.: i. m. 55.; MISKOLCZI B.: i. m. 55.; POLT P. (2019): i. m. 107.

³⁹ BÉKÉS Á. – GÉPÉSZ T.: i. m. 44.; CSONKA, P. – JUSZCZAK, A. – SASON, E.: i. m. 125–126., 132.; SPIEZIA, Filippo: The European Public Prosecutor's Office: How to Implement the Relations with Eurojust? *Eucrim*, 2/2018, 133.; VENEGONI, Andrea: The New Frontier of PFI Investigations. The EPPO and Its Relationship with OLAF. *Eucrim*, 4/2017, 193.; VERVAELE, John A. E.: The European Public Prosecutor's Office (EPPO): Introductory Remarks. In: GEELHOED, W. – ERKELENS, L. H. – MEIJ, A. W. H. (eds.): i. m. 12.

működést és a nemzeti hatóságok döntéseinek kölcsönös elismerését ily módon az *európai ügyészek uniós szintű és a tagállamokban közvetlenül végrehajtandó döntései* váltják fel. Az Európai Ügyészség felállítása ezáltal a meglévő jogi eszközökhöz képest *egyszerűbb, gyorsabb és hatékonyabb lehetőségeket* biztosít az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelmére.⁴⁰

Mindezekből következik, hogy az Európai Ügyészség felállítása *egységesebbé, következetesebbé és koherensebbé* teheti az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények elleni fellépést. Az Európai Ügyészség révén hatékonyabbá és teljesebbé válhat a *határokon átnyúló ügyekben történő együttműködés, a tagállamok közötti információcsere és információáramlás, egyszerűsödhet a bizonyítékok beszerzése, a nyomozások összehangolásával elkerülhetővé válhatnak a többes büntetőeljárások és felismerhetőbbek lennének a több tagállamot érintő bűncselekmények, ami által hatékonyabban és gazdaságosabban lehetne felhasználni a meglévő erőforrásokat.* Az Európai Ügyészség létrejötte hozzájárulhat a *forum shopping veszélyének csökkenéséhez, a büntetőeljárások gyorsításához, valamint az ilyen deliktumokkal kapcsolatos vádemelések és elítélések számának és ezáltal a csalárdan megszerzett uniós források visszatérítési arányának növeléséhez.* Mindezek hatására *nőne a bűnüldözés hatékonysága, ami nagyobb visszatartó és elrettentő erővel bírna, ami pedig végső soron az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények számának és az általuk okozott károk nagyságának csökkenéséhez, és közvetett módon az Európai Unióba vetett közbizalom és az egységes belső piac stabilitásának növekedéséhez vezetne.*⁴¹

AZ UNIÓS INTÉZMÉNYEKKEL VALÓ EGYÜTTMŰKÖDÉS ERŐSÍTÉSE

Az Európai Ügyészség hatékony működése érdekében elengedhetetlen, hogy az újonnan felálló szupranacionális nyomozó hatóság megtalálja a helyét a jelen-

⁴⁰ Lásd CSONKA, P. – JUSZCZAK, A. – SASON, E.: i. m. 129.; KARSAI Krisztina: *Az Európai Ügyészség és Magyarország. Kihívás vagy elszalasztott lehetőség?* Transparency International Hungary, Budapest, 2021, 13.; KUH, L.: i. m. 137.; LIGETI, K. – WEYEMBERGH, A.: i. m. 54–55., 59., 73.; MET-DOMESTICI, A.: i. m. 144., 147–148.; RUGGIERI, Francesca: Eurojust and the European Public Prosecutor's Office. Introduction to Historic Reform. In: RAFARACI, Tomasso – BELFIORE, Rosanna (eds.): *EU Criminal Justice. Fundamental Rights, Transnational Proceedings and the European Public Prosecutor's Office.* Springer, Switzerland, 2019, 187.; SPIEZIA, F.: i. m. 131.; VENEGONI, A.: i. m. 194.

⁴¹ ALLEGREZZA, Silvia – MOSNA, Anna: Cross-Border Criminal Evidence and the Future European Public Prosecutor. One Step Back on Mutual Recognition? In: BACHMAIER WINTER, L. (ed.): i. m. 161–162.; CSONKA, P. – JUSZCZAK, A. – SASON, E.: i. m. 132.; KUH, L.: i. m. 137. Vö. KARSAI K. (2021): i. m. 27–29.

legi intézményi keretben⁴² és *hatékony együttműködési formákat* dolgozzon ki az uniós költségvetés védelmében érintett egyéb uniós szervekkel, így különösen az Eurojusttal, az Europollal és az OLAF-fal, valamint más uniós intézményekkel⁴³, a megerősített együttműködésben nem részes tagállamokkal⁴⁴ és az Európai Unió kívüli államokkal.⁴⁵ A fenti együttműködési kapcsolatok közül jelen tanulmány keretei között az Európai Ügyészség, és egyrészt az Eurojust, másrészt az OLAF viszonyrendszerét kívánjuk kiemelni.

Az uniós intézmények közötti kooperáció és információcseré formáinak kialakítása különösen azért fontos, hogy biztosítható legyen az *erőforrások hatékony megosztása*, és egyúttal *elkerülhetőek legyenek a hatásköri összeütközések*, az *azonos ügyek többszöri elbírálása* és ezáltal a *ne bis in idem* alapelvének megsértése. Ennek értelmében az EPPO rendelet kimondja, hogy a feladatainak elvégzéséhez szükséges mértékben az Európai Ügyészség *együttműködési kapcsolatokat* alakíthat ki, tarthat fenn és *közvetlenül információkat cserélhet* más uniós intézményekkel, szervekkel és hivatalokkal azok céljainak megfelelően. A fent említett célok elérése érdekében az Európai Ügyészség *technikai és operatív jellegű munkamegállapodásokat* köthet annak érdekében, hogy megkönnyítsék a részes felek közötti együttműködést és információcserét.⁴⁶

Az uniós intézmények közül az *Európai Ügyészség és az Eurojust* közötti kapcsolat szabályozása elsődleges fontosságú. Bár a Lisszaboni Szerződés szó szerinti értelmezése azt sugallja, hogy a szervezetet az *Eurojustból* vagy az *Eurojust átalakulásával* alakítják ki⁴⁷, az Európai Ügyészség végül nem az Eurojust jogutódjaként, hanem attól *független szerveként* jött létre, a két intézmény így párhuzamosan működik.⁴⁸ Ebből következően, a hatékonyság biztosítása érdekében *kölcsönös együttműködésen alapuló, szoros kapcsolatot* kell kiépíteni a két szerve-

⁴² Vö. CSONKA, P. – JUSZCZAK, A. – SASON, E.: i. m. 131.

⁴³ Vö. FOUWELS, Martine: Cooperation between the European Commission and the European Public Prosecutor's Office An Insider's Perspective. *Eucrim*, 3/2022, 204–206.

⁴⁴ Az Európai Ügyészség és a megerősített együttműködésben részt nem vevő Magyarország kapcsolatáról bővebben lásd KARSAI K. (2018): i. m. 670–678.; KARSAI K. (2019): i. m. 461–470.; KARSAI K. (2021): i. m. 1–54.; POLT, Péter: Cooperation between the European Public Prosecutor's Office and Hungary. In: FARKAS, Á. – DANNECKER, G. – JACSÓ, J. (eds.): i. m. 413–420.

⁴⁵ Lásd DANNECKER, G.: i. m. 400–401.; POLT P. (2019): i. m. 117.

⁴⁶ EPPO rendelet 99. cikk. A részletes szabályokat az EPPO rendelet 100–105. cikkei tartalmazzák.

⁴⁷ LIGETI, Katalin: The European Public Prosecutor's Office: Which Model? In: KLIP, André (ed.): *Substantive Criminal Law of the European Union*. Maklu, Antwerp–Apeldoorn–Portland, 2011, 51., 60–61.; SPIEZIA, F.: i. m. 133–134.

⁴⁸ POLT P. (2019): i. m. 106.

zet között, akiknek partnerként kell együttműködniük az operatív ügyekben.⁴⁹ Ennek érdekében az EPPO rendelet már az általános rendelkezések között utal rá, hogy az Európai Ügyészség megfelelően együttműködik az Eurojusttal és igénybe veszi annak támogatását. Az Európai Ügyészség és az Eurojust *operatív, adminisztratív és irányítási kapcsolat* alakít ki és tart fenn, az Európai Ügyészség pedig *operatív ügyekben* bevonhatja az Eurojustot a határokon átnyúló ügyeket érintő tevékenységeibe, és igénybe veheti az *Eurojust igazgatási támogatását és erőforrásait*.⁵⁰ A két szerv közötti kapcsolatra vonatkozóan a *2018-ban elfogadott Eurojust rendelet*⁵¹ is tartalmaz rendelkezéseket, amelyek elsődlegesen a *hatáskörök elhatárolását* célozzák. A rendelet értelmében az Európai Ügyészség működésének megkezdését követően az Eurojust – bizonyos kivételektől eltekintve – *nem gyakorolhatja hatáskörét az Európai Ügyészség hatáskörébe tartozó bűncselekmények vonatkozásában*. A hatáskörök elhatárolása és megfelelő gyakorlása érdekében az Eurojust, az Európai Ügyészség és az érintett tagállamok *konzultálnak és együttműködnek egymással*, valamint *munkamegállapodásokat* köthetnek.⁵² Mivel az Európai Ügyészségről és az Eurojustról szóló rendelet – a komplementaritás elvének szem előtt tartásával⁵³ – csak a két szerv közötti együttműködés főbb kereteit rögzíti⁵⁴, a kooperáció gyakorlati megvalósulását érintően számos lehetőség napvilágot látott.⁵⁵ Az Európai Ügyészség és az Eurojust az együttműködés elveinek és részletszabályainak kidolgozása érdekében *2021 februárjában kötött egymással munkamegállapodást*.⁵⁶

Az Eurojust mellett az OLAF a másik olyan uniós intézmény, amellyel az Európai Ügyészségnek feladatai ellátása érdekében együtt kell működnie, hiszen mindkét intézmény alapvető feladata az *Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő cselekmények elleni fellépés*. Míg azonban az Európai Ügyészség *bűnügyi*

⁴⁹ EPPO rendelet (10) és (102) preambulumbek.

⁵⁰ EPPO rendelet 3. cikk (3) bek. és 100. cikk.

⁵¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1727 rendelete (2018. november 14.) az Európai Unió Büntető Igazságügyi Együttműködési Ügynökségéről (Eurojust) és a 2002/187/IB tanácsi határozat felváltásáról és hatályon kívül helyezéséről [HL L 295., 2018. 11. 21., 138–183.]

⁵² Lásd: Eurojust rendelet 3. cikk (1)–(2) bek. és 50. cikk.

⁵³ Vö. RAMOS, Jorge Ángel Espina: The Relationship between Eurojust and the European Public Prosecutor's Office. In: BACHMAIER WINTER, L. (ed.): i. m. 89.

⁵⁴ Vö. POLT P. (2019): i. m. 117–118.

⁵⁵ Bővebben lásd RAMOS, J. Á. E.: i. m. 88–100.; SPIEZIA, F.: i. m. 134–135.; WEYEMBERGH, Anne – BRIÈRE, Chloé: Relations between the EPPO and Eurojust – Still a Privileged Partnership? In: GEELHOED, W. – ERKELENS, L. H. – MEIJ, A. W. H. (eds.): i. m. 172–185.

⁵⁶ Lásd: <https://www.eppo.europa.eu/sites/default/files/2021-02/Working-Arrangement-Eurojust-EPPO.pdf>.

nyomozásokat folytathat, addig az OLAF igazgatási vizsgálatokat végezhet, amelyek az *adminisztratív jog* területéhez tartoznak. A két intézmény kapcsolatrendszerét illetően az EPPO rendelet rögzíti, hogy a két szerv *kölcsönös együttműködésen és információcserén alapuló szoros kapcsolatot* alakít ki és tart fenn, annak érdekében, hogy biztosítsák az OLAF és az Európai Ügyészség egymást *kiegészítő jellegét*⁵⁷ és *elkerüljék az átfedéseket*. Az Európai Ügyészség az általa folytatott nyomozás során kérheti, hogy az OLAF a megbízatásával összhangban *támogassa vagy egészítse ki az Európai Ügyészség tevékenységét*, különösen információk, elemzések, szaktudás és operatív támogatás rendelkezésre bocsátása, az illetékes nemzeti közigazgatási hatóságok és az uniós szervek konkrét intézkedési koordinációjának elősegítése, valamint igazgatási vizsgálatok lefolytatása révén.⁵⁸ Mivel a két intézmény tárgyi hatásköre lényegében megegyezik, a *párhuzamos eljárások kiküszöbölése* érdekében az EPPO rendelet rögzíti, hogy az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények vonatkozásában az *Európai Ügyészség elsőbbséget* élvez, amennyiben tehát az Európai Ügyészség bűnügyi nyomozást végez, az OLAF nem indíthat párhuzamosan folyó igazgatási vizsgálatot ugyanabban az ügyben.⁵⁹ Az EPPO rendelet ezen rendelkezéseivel lényegében azonos szabályokat tartalmaz az OLAF vizsgálatáról szóló, 2020-ban módosított rendelet.⁶⁰ A rendelet felhatalmazása alapján a két uniós intézmény *2021. július 5-én kötött egymással munkamegállapodást*, amelyben rögzítették az együttműködés és információcsere részletes szabályait és feltételeit.⁶¹

Ahogy tehát az látható, az Európai Ügyészség és az OLAF közötti együttműködés elsődlegesen a két uniós intézmény *hatásköreinek egyértelmű elhatárolását* célozza, annak érdekében, hogy elkerülhetőek legyenek a *párhuzamos eljárások* és hogy a két szerv hatékonyan kiegészítse egymást és segítse a másik

⁵⁷ Vö. BÉKÉS, Ádám: Critical Thoughts on the Future Cooperation between EPPO and its Partners in Light of the Recently Adopted Regulation. *Annals of the West University of Timisoara Law Series*, 1/2018, 11.; KUHL, L.: i. m. 140.

⁵⁸ EPPO rendelet 101. cikk (1), (3) és (5) bek.

⁵⁹ EPPO rendelet 101. cikk (2) és (4) bek.; (103) és (105) preambulumbek. Vö. EPPO rendelet 39. cikk (4) bek.

⁶⁰ Az Európai Parlament és a Tanács (EU, Euratom) 2020/2223 rendelete (2020. december 23.) a 883/2013/EU, Euratom rendeletnek az Európai Ügyészséggel való együttműködés és az Európai Csalás Elleni Hivatal vizsgálati hatékonysága tekintetében történő módosításáról [HL L 437., 2020. 12. 28., 49–73.].

⁶¹ Lásd: https://www.eppo.europa.eu/sites/default/files/2021-07/Working_arrangement_EPPO_OLAF.pdf. Bővebben lásd KOLLOZCEK, Nadine – GONZALEZ DE ANLEO, Julia Echanove: The European Anti-Fraud Office and the European Public Prosecutor's Office. A Work in Progress. *Eucrim*, 3/2021, 188–189.

fél tevékenységét.⁶² Bár az Európai Ügyészség immár fő szabály szerint kizárólagos hatáskörrel rendelkezik az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények nyomozására, az OLAF feladata ezáltal nem üresedett ki, hiszen a szerv tárgyi és területi hatásköre bővebb, mint az Európai Ügyészségé. A *tárgyi hatáskört* illetően az OLAF eljárhat olyan ügyekben is, amelyek az Unió pénzügyi érdekeit sértik ugyan, de nem valósítanak meg bűncselekményt, pusztán szabálytalanságnak minősülnek, valamint olyan cselekmények miatt, amelyek deliktumnak minősülnek ugyan, de az értékhatárok miatt nem tartoznak az Európai Ügyészség hatáskörébe. A *területi hatáskört* illetően az OLAF valamennyi tagállamban jogosult eljárni, így hatásköreit azokban az államokban is gyakorolhatja, amelyek nem részesei az Európai Ügyészségről szóló megerősített együttműködésnek. Az OLAF szerepét és a két szerv kapcsolatrendszerét illetően végezetül érdemes kihangsúlyozni azt is, hogy a szabálytalanságokkal kapcsolatos *adminisztratív vizsgálatok eredményei az Európai Ügyészség eljárásában is felhasználhatók*.⁶³ Ez utóbbi révén kiküszöbölhető lehet az OLAF működésének egyik legnagyobb hátránya, miszerint a tagállami hatóságok a szerv által lefolytatott adminisztratív nyomozások eredményeit nem kötelesek figyelembe venni.⁶⁴ Így a két uniós intézmény közötti együttműködés biztosíthatja azt, hogy az OLAF nyomozásai során megszerzett bizonyítékok ne vesszenek kárba, azokat az Európai Ügyészség hatékonyan fel tudja használni.⁶⁵

A fentiek alapján megállapítható, hogy az Európai Ügyészség és a többi uniós intézmény jogállásáról szóló másodlagos uniós jogforrások csak az együttműködés keretrendszerét vázolják fel, így a kooperáció részleteinek kidolgozása az érintett szervek feladata lesz, hiszen az Európai Ügyészség csak ebben az esetben lesz képes igazi *hozzáadott értéket* jelenteni az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények elleni küzdelemben. Az uniós intézmények közötti együttműködés elmélyítése révén ugyanakkor az Európai Ügyészség felállítása egyúttal az Eurojust, az OLAF és a többi uniós intézmény hatékonyságának növeléséhez is hozzájárulhat.

⁶² Bővebben lásd BÉKÉS, Á. (2018): i. m. 11.; DANNECKER, G.: i. m. 403–405.; JURIC, Mirjana: The Players in the Protection of the EU's Financial Interests. European Cooperation between Authorities Conducting Administrative Investigations and those Conducting Criminal Investigations. *Eucrim*, 3/2022, 215–216.; KUHL, L.: i. m. 141.; VENEGONI, A.: i. m. 195–196.

⁶³ Lásd HERRNFELD, H.-H. – BRODOWSKI, D. – BURCHARD, Ch.: i. m. 600–601.; KUHL, L.: i. m. 140.; VENEGONI, A.: i. m. 195.

⁶⁴ Vö. MARLETTA, Angelo: Interinstitutional Relationship of European Bodies in the Fight against Crimes Affecting the EU's Financial Interests. Past Experience and Future Models. *Eucrim*, 3/2016, 143.

⁶⁵ Lásd HAJDU M.: i. m. 502–503.

ZÁRÓGONDOLATOK

Az Európai Ügyészség felállításával az uniós büntetőjogi integráció történetében elsőként létrejött egy olyan *uniós szintű, szupranacionális nyomozó hatóság*, amely tényleges bűnügyi nyomozási és vádemelési jogkörrel rendelkezik. A függetlenség, hatékonyság és elszámoltathatóság elve alapján működő Európai Ügyészség „*egységes hivatalként*”⁶⁶ eljárva az Európai Unió egész területén egységesen látja el a feladatkörét, ezzel hozzájárulva az uniós pénzügyi érdekek hatékony, koherens és egységes védelméhez. Az Európai Ügyészség legnagyobb előnye, hogy működésével a tagállamok közötti addigi kölcsönös segítségnyújtáson és jogsegélyen alapuló horizontális kooperációt a *delegált európai ügyészek közvetlen vertikális együttműködése* váltja fel, amely lényegesen leegyszerűsíti, meggyorsítja és lerövidíti az uniós költségvetést sértő bűncselekmények felderítését és nyomozását. Az Európai Ügyészség működése *nagyobb elrettentő és visszatartó erőt* biztosíthat, amely az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények számának és a jogtalanul elvont uniós források csökkenését eredményezheti.

Mindezek alapján egyértelműen kijelenthető, hogy az Európai Ügyészség egy jelentős mérföldkönek tekinthető az Európai Unió pénzügyi érdekének védelme terén és hozzájárulhat az uniós költségvetést sértő bűncselekmények elleni fellépés hatékonyabbá tételében. Az Európai Ügyészség valódi hozzáadott értékét ugyanakkor csak a szervezet gyakorlati működése alapján lehet megítélni, amely már az első években is komoly kihívások előtt áll.⁶⁷

Az Európai Ügyészség ugyanakkor nyilvánvalóan komoly beavatkozást jelent a tagállamok nemzeti szuverenitásába, hiszen ezáltal az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményekkel kapcsolatos eljárásokban a tagállamok büntetőigénye – a tárgyalási szakig – megszűnt és ezen deliktumok nyomozása fő szabály szerint a tagállamok szintjéről szupranacionális szintre helyeződött át.⁶⁸ Ezáltal az Európai Ügyészség egy *szupranacionális uniós büntetőjog és büntető-eljárási jog első kezdeményezésének*, „*csírájának*” is tekinthető.⁶⁹ Mindezek miatt az Európai Ügyészség egy igen fontos szimbolikus lépésnek is tekinthető, amely akár *további szupranacionális büntető igazságszolgáltatási szervek*, így például egy *uniós büntetőbíróóság felállítására* irányuló törekvéseket is előmoz-

⁶⁶ Lásd: EPPD rendelet 8. cikk (1) bek.

⁶⁷ Vö. VENEGONI, Andrea: The EPPO Faces Its First Important Test. A Brief Analysis of the Request for a Preliminary Ruling in G. K. and Others. *Eu crim*, 4/2022, 282–285.

⁶⁸ HAJDU M.: i. m. 503–504.; LIGETI, K. – WEYEMBERGH, A.: i. m. 54., 73.; POLT P. (2019): i. m. 127–128. Vö. VERVAELE, J. A. E.: i. m. 12–13.

⁶⁹ Lásd SATZGER, Helmut: *Internationales und Europäisches Strafrecht. Strafanwendungsrecht – Europäisches Straf- und Strafverfahrensrecht – Völkerstrafrecht*. Nomos, Baden-Baden, 2016, 192.

díthatja.⁷⁰ Bár mindez még elképzelhetetlennek tűnik, nem szabad elfelejteni, hogy néhány éve, évtizede még maga az Európai Ügyészség is irreális utópiának tűnt. A szupranacionalitás felé vezető következő lépcsőfok eléréséig – a nemzeti szuverenitásukat foggal-körömmel védő tagállamok ellenállása miatt – nyilvánvalóan nehéz és rögzös út vezet, az uniós büntetőjog azonban egy *dinamikus* és *organikus* fejlődő jogterület, és az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének igénye folyamatosan szükségessé teszi a büntetőjogi integráció további elmélyítését. Az uniós költségvetés ellen irányuló csalárd magatartások elleni küzdelem ugyanis nemcsak az Unió, hanem közvetett módon *valamennyi uniós polgár érdeke*.

⁷⁰ Vö. CAIANIELLO, M. (2013): i. m. 118., 124.; HAJDU M.: i. m. 504.

VÁGI KATA FRANCISKA*

BERTALDÓ ANDRÁS: FIATALKORÚ TERHELTEK A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

*Bertaldó András*¹ „Fiatalkorú terheltek a büntetőeljárásban” című könyve 2022-ben jelent meg a Wolters Kluwer Hungary kiadásában. A mű a szerző doktori értekezésének² szerkesztett változata.

A szerző már előszavában rögzíti álláspontját, amely szerint a könyv szempontjából nem szerencsés a Be.-beli megfogalmazás („fiatalkorúak elleni büntetőeljárás”), mivel a büntetőeljárás – különösen fiatalkorúak esetében – sosem *valaki ellen*, hanem *valamiért* indul.

A könyv számos részterületre kiterjedő kutatómunka eredménye, az olvasót 11 fejezetre bontva vezeti végig a fiatalkorúakat érintő egyes témákon.

Az első fejezetben említést tesz a Nyitott Bíróság programról, amelynek elsődleges célja a felnövekvő generációk jogtudatos állampolgárrá nevelése. De miért éppen ez a korosztály részesül kiemelt figyelemben? Ezzel kapcsolatban rögzíti, hogy a fiatalkorú olyan pszichológiai sajátosságokkal jellemezhető időszak, amelyben számos testi, lelki, erkölcsi változás zajlik.

A könyv célja a fiatalkorú terheltek büntetőeljárásai helyzetének aktuális elemzése, de történeti összefüggésben és nemzetközi kitekintéssel. Többek között azt igyekszik megválaszolni, hogyan csökkenthető a fiatalkorúakkal szembeni letartóztatások száma, hogyan kell őket megszólítani úgy, hogy a lehető

* VÁGI Kata Franciska, doktorandusz, Széchenyi István Egyetem Doktori Iskola

1 A Szegedi Törvényszék bírója

2 <https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/bertaldo-andras/bertaldo-andras-muhelyvita-ertekezes.pdf>

legtöbb információt megtudjuk az adott ügyről, miközben garanciális jogait nem sértjük.

A szerző hipotéziseit és kutatási módszereit a könyv e részében közli, majd összefoglalja a 18 éven aluli korosztály életkori jellemzőit; ezt követően áttér a nevelés-gyógyítás különbségeire azzal, hogy hangsúlyozza az utóbbi évtizedek tendenciáit, ami egyre inkább a fiatalkorúak gyógyítását helyezi előtérbe.

A második fejezet betekintést nyújt a Legfőbb Ügyészség által közzétett statisztikai adatokba, ezzel is felhívja az olvasó figyelmét erre a témára. Áttekinti többek között a fiatalkorú és felnőtt elítéltek számát/arányát 2009 és 2019 között, amely ugyan csökkenő tendenciát mutat, de a szerző itt azt is hangsúlyozza, hogy a számok önmagukban nem jelentenek semmit, ha nem elemezzük a háttérben lévő okokat. Bár a számok alapján csökkenést látunk, az viszont kimondottan aggasztó adat, hogy a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények súlyosabbak: egyértelmű emelkedést mutat a személy elleni bűncselekmények elkövetése, az első helyen pedig a vagyon elleni, illetve a vagyon elleni erőszakos bűncselekmények szerepelnek.

Hozzáfűzi a szerző, hogy mind titkári, mind bírói szerepében számos alkalommal találkozott-találkozik fiatalkorú bűnelkövetőkkel, de személyes élményeket nem oszt meg.

A harmadik fejezetben felvázolja a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában jelentős jogintézményeknek a 20. századi történetét annak érdekében, hogy a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás fejlődési ívét megvizsgálja, valamint áttekinti a korábbi jogintézmények jelenkorban való alkalmazhatóságát. A fejezet kezdetén kiemeli, hogy nem a régi jogszabályokra fókuszál, hanem egyes konkrét jogintézményekre, majd javaslatot tesz néhány előírás ismételt bevezetésére. Az egyéni értékelés kapcsán kritikát fogalmaz meg arra vonatkozóan, hogy az 1951. évi tvr. hatálya alatt a tanács oktatási osztályának az erőteljes politikai színezetet mutató véleményét is be lehetett szerezni.

A letartóztatás intézményénél megjegyzi, hogy annak alkalmazása egyre inkább visszaszorulóban van, hátrányait egyértelműen felismerték mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban, mivel nem szolgálja az érintett fiatal értelmi-érzelmi-erkölcsi fejlődését. Rögzíti, hogy az '51-es tvr., illetve a '62-es Be. tartalmazta azt a rendelkezést, hogy a fiatalkorú részvételével zajló eljárásba pedagógusok kerültek bevonásra, és kötelező volt az oktatási intézmény értesítése. Ezen túl megismétli a helyi tanács oktatási osztálya véleményének beszerzésével kapcsolatos véleményét. A pedagógusok bevonását, valamint a jogerős határozat iskolának történő megküldését kétséget kizáróan bevezetendőnek tartja, ami azért fontos, mert megfogalmazása szerint „*a holisztikus gondolkodásmód*

jegyében segíti a nevelő hatás kifejtését”, védi a deviáns fiatal és társait, valamint hatékonyabb pedagógiai eszközöket tud választani. A hatályos Be.-ből hiányolja az 1998. évi Be. azon rendelkezését, amely a fiatalok részvételével zajló büntetőeljárás során az érintett iskolai jellemzésének beszerzését tette kötelezővé. Említést tesz továbbá az Fb. azon szabályáról, amely lehetővé tette a jogalkalmazó számára, hogy a bűnösség megállapítása nélkül, tárgyaláson kívül szankciót alkalmazzon. Egyfelől ezt bölcs megoldásnak tartja a szerző, másfelől azonban figyelmeztet arra, hogy ekkor bűnösség megállapítása nélkül kerül sor szankció alkalmazására.

A negyedik fejezetben a szerző a gyermekközpontú igazságszolgáltatás egyes elemeinek érvényesülését elemzi, elsősorban a kihallgatás során. A fejezetben személyes példával is él: a Bambergi Járásbíróságon töltött tanulmányútján azt tapasztalta, hogy a helyi bíró az egész büntetőeljárás alatt közvetlen magatartást tanúsított a terhelttel. Azt azonban nem szabad elfelejteni, hogy a jogalkalmazó milyen minőségben van jelen. A szerző véleménye szerint az eljáró bíró nem eshet ki a jogalkalmazói szerepből, és az igazságszolgáltatásban nem feladat a barátkozás, csupán a korrekt eljárási keretek meghatározása és ezzel párhuzamosan a gyermeki jogok és érdekek biztosítása.

A kihallgatás intézményével kapcsolatban kiemeli, hogy *„a gyermekközpontú igazságszolgáltatás nem vezethet odáig, hogy a kímélet oltárán feláldozzuk az igazságot*”. Ebből pedig az következik, hogy nem kerülhetők ki bizonyos kérdések, illetve nem lehet egységes sablont felállítani minden fiatalokúra nézve, hiszen közöttük is jelentős különbségek lehetnek. Egyetért Gyurkó Szilviával, aki szerint nem az előírások tesznek gyermekközpontúvá egy büntetőeljárást, hanem azok megfelelő alkalmazása. A könyv szerzője szerint a gyakorlatban a bíróságok is fokozott figyelmet fordítanak e rendelkezések megfelelő adaptálására, és bár a Nyitott Bíróság, illetve a Sulirendőr program mellékesnek tűnhet a téma szempontjából, ám a megelőzésben mégis fontos szerepet játszanak. Ezt követően áttér a kihallgatás során felmerülő személyi garanciákra. Megjegyzi, hogy a védőre, a törvényes képviselőre, illetve az ügygondnokra vonatkozó szabályok alkalmazása oda vezethet, hogy ugyanabban az ügyben ugyanazt a fiatalokút két ügyvéd is képviselheti (értsd: a védő és az ügygondnok), ami indokolatlan költségnövekedéssel jár. Ezzel kapcsolatban azt javasolja, hogy az ügygondnoki minőséget ne ügyvéd, hanem gyermekvédelmi gyám töltsse be, mivel így biztosított lenne, hogy ne két jogi védő, hanem egy jogi védő és egy lelki segítő álljon a fiatal mellett a büntetőeljárásban. A Szekszárdi Járásbíróság fiatalokúak ügyeivel foglalkozó bírójának fele támogatja ezt az elképzelést. A Be. 73. §-ára vonatkozó módosítást javasol, a szakaszt egy (4a) bekezdéssel egész-

szítené ki, miszerint „*A fiatalkorú elleni büntetőeljárásban ügygondnokként a fiatalkorú lakóhelye szerint illetékes gyámhatóság vezetője által kijelölt gyermekvédelmi gyám jár el.*”

A könyv *ötödik fejezete* a fiatalkorúakat érintő letartóztatást helyezi a vizsgálat középpontjába. Elsőként leszögezi, hogy az csak végső esetben és a lehető legrövidebb ideig legyen alkalmazható. Megjegyzi, hogy nem ez az elsődleges kényszerintézkedés a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában, de ezen a ponton hiányérzete támadhat az olvasónak, mivel a szerző nem jegyzi meg, hogy melyik kényszerintézkedés az elsődleges. (A szerző megjegyzi, hogy kidolgozott egy sémát, ami alapján meg lehet állapítani, hogy szükséges-e, és ha igen, akkor pontosan melyik kényszerintézkedés alkalmazandó.)

A bűncselekmény különös tárgyi súlya nem került meghatározásra a jogalkotó részéről – elsőként ezt a hiányosságot fogalmazza meg a szerző, ám ezt követő gondolatai már arról szólnak, hogy meglátása szerint miért is jó ez így. Ilyen módon ugyanis lehetőséget ad a jogalkalmazó számára a mérlegelésre, valamennyi lényeges körülmény figyelembevételére, ez pedig rendkívül rugalmasá teszi a rendszert. A jogalkalmazói gyakorlat azt mutatja, hogy a fiatalkorúak letartóztatására akkor is sor kerül, amikor a bűncselekmény tárgyi súlya nem különös. Ez pedig a szerző meglátása szerint azért van így, mert a bírák nem kizárólag a bűncselekmény tárgyi súlya alapján, hanem alanyi szempontokat is figyelembe véve döntenek, ez azonban ellentétes a jogalkotó szándékával. Bertaladó András azzal a javaslattal él, hogy a jogalkalmazói gyakorlatot felül kéne vizsgálni oly módon, hogy csupán a személyben rejlő fokozott társadalomra veszélyesség esetén ne kerüljön sor a fiatalkorú letartóztatására.

Ezt követően a letartóztatás jogintézményével kapcsolatos EJEB-döntéseket említi, amelyekkel a letartóztatásra vonatkozó alapvető szabályokra – így különösen az eljárás során kívül történő lefolytatására, a külön intézményben történő elhelyezésre, valamint a bizonyítékokhoz való hozzáférés követelményére – utal.

A fejezeti összegzésben megismétli a letartóztatás alkalmazása szükségességéhez irányadó, általa kidolgozott szempontokat: elsőként azt kell elemezni, hogy más kényszerintézkedéssel kiválthatók-e az elérni kívánt célok. Amennyiben nem, akkor a letartóztatás kapcsán az első kérdés, hogy az ehhez szükséges okok valamelyike fennáll-e. Amennyiben igen, úgy léphetünk tovább a következő lépcsőfokra. A második fokon azt kell mérlegelni, hogy a fiatalkorú által elkövetett cselekménynél igazolható-e a különös tárgyi súly, és amennyiben igen, akkor mérlegelni kell az egyes különös okok súlyát, valamint azt, hogy alkalmazható-e valamely enyhébb kényszerintézkedés.

A hatodik fejezet középpontjába a környezettanulmányt és a pártfogó felügyelői véleményt helyezi. A fejezet bevezetéseként ismerteti a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának modelljeit, amelyeket a nemzetközi jogtudomány állapított meg, majd Lévy Miklós gondolatait idézve rögzíti, hogy Magyarország az igazságügyi modellt követi, de a bűnözéskontroll elemei is megfigyelhetők. Ezt követően a szabad bizonyítás megtörése felől közöl. Ennek első eleme a poligráf alkalmazásának tilalma, a második pedig az egyéni értékelési eszközök beszerzésének előírása. Ezzel kapcsolatban kiemeli, hogy a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának célja egyrészt a prevenció, másrészt a nevelés, ami azért fontos, mert a bíróság a döntésénél nemcsak a bűncselekmény tárgyi súlyát mérlegeli, hanem a terhelt nevelési lehetőségeit egyaránt, ehhez pedig elengedhetetlen, hogy ismerje a terhelt életviszonyait, személyiségjegyeit. Erre szolgál a környezettanulmány és a pártfogó felügyelői vélemény. Elsőként a pártfogó felügyelői véleménnyel foglalkozik, így deklarálja a Be. 203. § (1) bekezdésében található fogalmat, ezt követően pedig rögzíti annak 4 funkcióját (amelyek: leíró jellegű tényfeltárás, értékelő-elemző feladat, a bűnisméltés kockázatának elemzése, a fiatalkorú terhelt szükségleteinek bemutatása). Ezt követően áttér a környezettanulmányra, amelynek fogalmát a Be. és a 8/2013. KIM rendelet alapján így határozza meg: „[A] környezettanulmány a gyermek- és fiatalkorúra, terheltre, fizetési kötelezetre vonatkozó, az ő sajátos szükségleteinek, környezetüknek megismerése szempontjából lényeges körülményekre kiterjedő egyéni értékelési bizonyítási eszköz, amely a fiatalkorú bűnmegelőzési szempontú kockázatértékelését is tartalmazza.”

Összehasonlítja az egyéni értékelés két említett eszközét, alaposan és áttekinthetően tér ki azok azonosságaira és lényegi különbségeire. Ebből vonja le a szerző azt a következtetést, amely alapján a jogszabályok – így mind a Be., mind a 8/2013. KIM rendelet – módosítására tesz javaslatot. Eszerint a környezettanulmány azon elemeit, amelyeket a pártfogó felügyelői vélemény nem tartalmaz, beépíteni kívánja az utóbbira vonatkozó rendelkezésekbe. Meglátása szerint ugyanis egyértelműbb és átláthatóbb lenne a szabályozás, ha két, lényegileg azonos jogintézmény helyett csak egyet tartana meg a jogalkotó. Erre tekintettel tehát a környezettanulmány törlését javasolja.

A hetedik fejezet, a „fiatalkorúak a bíróságon” című rész célja, hogy elemezze azokat a jogalkotói előírásokat, jogalkalmazói gyakorlatokat, amelyek a fiatalkorú elleni büntetőeljárás bírósági szakához tartoznak. A fiatalkorúak bíróságával kapcsolatban a Be. azt vezette be, hogy az egyesbíró eljárása az elsődleges, valamint, hogy a fiatalkorúak bírái nem kizárólag fiatalkorúak

ügyeivel foglalkoznak. Kifejti, hogy a Szekszárdi Törvényszék fiatalkorúak bírónak 57 százaléka nem ért egyet a hatályos szabályozással, azt azonban 64 százalékuk támogatja, hogy valamennyi járásbíróság bevonásra került, mivel a tapasztalatok szerint ez gyorsabbá tette az eljárást. *Vaskuti András* javaslatát említi, amely gyökeresen megváltoztatná a mostani rendszert, ám azt nem fejti ki, hogy ő maga hogyan viszonyul ehhez. Ezt követően idézi *Kadlót Erzsébet* jelenlegi rendszerre tett kritikáját, miszerint a fiatalkorúak bíróságának megszüntetése mellett egyetlen érv szól, mégpedig a büntetőeljárás gyorsítása, amely azonban nem írhatja felül a szakmaiságot. A korábbiakban említett bírónak csupán 36 százaléka gondolja úgy, hogy kizárólag negatív hatása van annak, hogy valamennyi járásbíróság fiatalkorúak ügyeivel foglalkozó bíróság is egyben. Kitér arra is, hogy kijelölés útján válik valaki fiatalkorúak bírójává, a kijelölés azonban nem ad szaktudást. Ezért javasolja rendszeres tréningek szervezését, amelyek során a résztvevők pedagógusi-pszichológiai ismereteket is szerezhettek. Az általa megkérdezettek jelentős többsége vállalná ezeket a képzéseket, amennyiben azok költsége nem őket terhelné. Egyetért a szerző Vaskuti András azon gondolatával, hogy csupán névleg tekinthető fiatalkorúak bíróságának, ha a rendesbírósági szervezetrendszeren belül külön képzettség nélkül látja el valaki ezt a tevékenységet.

A másik kérdés, amit feltesz, hogy szükség van-e ülnökökre az eljárás során? Meglátása szerint jelenlétük csupán formalitás, a tényleges döntésben nem vesznek részt, továbbá személyesen nem ismerik a fiatalkorút, sablonokban pedig nem lehet gondolkozni. Javaslatára szerint ülnökök bevonása helyett az egyéni értékelés pontos és teljeskörű megvalósítása szükséges, véleményét pedig a megkérdezettek is osztották: csupán 23 százalékuk gondolta úgy, hogy az ülnökök részvétele az eljárás hatékonyságát növeli.

Ezt követően az ügyészekre és védőkre fókuszál, ám meglátása szerint a figyelem mégis a bírákra terelődik, mivel a végső döntést ők hozzák.

A nyolcadik fejezet kezdetén a szerző két kérdést tesz fel, amelyeket vizsgálni kíván: egyrészt, hogyan viszonyul a fiatalkorúakra vonatkozó szabályozás a többi külön eljáráshoz, másrészt pedig, hogy miként hasznosíthatók a további külön eljárások a fiatalkorú megalapozott, kíméletes, de mégis gyors felelősségre vonásához és a nevelő hatás kifejtéséhez. A külön eljárások kapcsán leírja, hogy ezek alkalmazása során nem a gyorsaság a fő szempont, hanem a megalapozottság, ám a kettő nem kell, hogy kizárja egymást. A külön eljárások lehető legrugalmasabb alkalmazását javasolja és hangsúlyozza, hogy a jogi normák rendelkezésre állnak, csak helyesen fel kell ismerni, hogy mikor melyik vezet eredményre.

A kilencedik fejezet megírásakor Bertaldó András a következő kérdésre keresi a választ: vajon milyen eszközök állnak rendelkezésre annak érdekében, hogy a bűncselekmény terheltjévé vált fiatalkorút távol tartsák a formális büntető igazságszolgáltatási rendszertől anélkül, hogy ezzel feladnák a büntetőeljárás célját. Vizsgálat alá vonta továbbá, hogy mikor van erre lehetőség, és milyen szempontokat kell figyelembe venni, valamint mikor van szükség arra, hogy a formális büntető igazságszolgáltatásnál enyhébb módszereket alkalmazzanak a fiatalkorúaknál.

Az elterelés lényege abban áll, hogy a formális büntető igazságszolgáltatás helyett alternatív jogkövetkezményeket szab ki a jogalkalmazó, így elsősorban nem a büntetést tartja szem előtt. A különböző alternatív eljárások és szankciók célszerűségének megítéléséhez alanyi és tárgyi tényezők, illetve meghatározott eljárásjogi követelmények, továbbá a terhelt részéről a bűnösség beismerése és az alternatív szankciókba való beleegyezés szükséges. Az elterelésnél és a külön eljárásoknál írtak alapján a szerző egy sémát vázol fel, amelynek első eleme a prevenció – ez pedig elsősorban a gyermek, ifjúság- és szociálpolitika területe. Abban az esetben, ha ez eredménytelennek bizonyul, akkor kell mérlegelni az elterelés lehetőségét meghatározott szempontok alapján. Ha pedig ez alapján eredményesnek látszik, akkor ki kell választani a legmegfelelőbb alternatív eljárásokat, szankciókat. Ezt követően felsorolja azokat a jogintézményeket, amelyek ilyen esetben felmerülhetnek, így említést tesz a közvetítői eljárásról, a feltételes ügyészi felfüggesztésről, valamint azok legfontosabb ismérveiről, illetve ugyanígy tesz az ügyészi megrovás és az egyezség kérdésével kapcsolatban is. Fejezeti összegzésében hangsúlyozza azon álláspontját, miszerint érdemes minél szélesebb körben megfontolni mind az elterelés, mind a külön eljárások igénybevételét. Ezt az 1998. évi Be.-ben szereplő elterelési lehetőséggel támasztja alá: a vádemelés elhalasztása esetén az ügyek 85 százaléka zárult eredményesen.

A tizedik fejezet megírását a szerző, hogy a kontinentális jogrendszerek hasonlósága alapján érdemes megnézni más államok megoldásait: jelen esetben Németország jogrendszerét tekinti át, amelynek fő célja annak vizsgálata, hogy megfontolandó lehet-e az egyes német megoldások átültetése a magyar eljárásokba.

Az összehasonlítást a szabályozás szintjének vizsgálatával kezdi, és kifejti, hogy ezen a ponton a magyar megoldást tartja megfelelőbbnek, mivel az egy törvényben való szabályozás meglátása szerint átláthatóbb és egységesebb rendszert vezet be. Az azonban mindkét jogrendszerben elsődleges szempont, hogy a preventív, nevelési célok kerüljenek a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának középpontjába.

Felteszi azt a kérdést, hogy vajon a merev magyar vagy a rugalmas német jog az előnyösebb. Ennek megválaszolásához elsőként az életkori határokat tekinti át, amelyek alapvetően megegyeznek mindkét területen, ám a 18. és a 21. életév közöttiek elnevezésében van különbség, ugyanis a magyar jog ezt az életkori kategóriát a fiatal felnőttek csoportjának nevezi, míg Németországban felnövekvő emberként tekintenek rájuk. Megjegyzi, hogy a német rendszer meghatározott feltételek teljesülése esetén megengedi, hogy a fiatal felnőttek esetében is érvényesülnek a fiatalokúakra irányadó szabályok, ami esetleg a magyar jogban is megvalósulhatna. Majd említi egy példát, amit ő maga itthon tapasztalt, amikor az eljáró bíróság a fiatalokúakra irányadó szabályokat alkalmazta, de nem tért ki részletesen arra, hogy melyek voltak azok a pontos körülmények, amelyek ezt indokolták. Véleménye szerint nincs szükség erre a rugalmasságra hazánkban, ugyanis a magyar joganyag elegendő mozgásteret ad arra, hogy a jogalkalmazó a fiatal felnőttek megfelelő súllyal figyelembe vegye.

Csakúgy, mint a magyar jogban, Németországban is központi része az eljárásnak a fiatalokú élet- és családi körülményeinek megismerése, ám ehhez a német jog kimondja, hogy a törvényes képviselő és az iskola képviselője is kihallgatandó. Ezt követően a nyilvánosság kérdésével, majd a védő, illetve a törvényes képviselő szerepével foglalkozik.

Leírja, hogy letartóztatásra mindkét országban csak különösen indokolt esetben van lehetőség, valamint említést tesz arról, hogy a német jog által megengedett egyszerűsített eljárás bevezetését a Szekszárdi Törvényszék fiatalokúak ügyeivel foglalkozó bírái közül 71 százalék tartja megfontolandónak.

A szerző *külön fejezetet* szentel a könyv felépítésének áttekintésére, amelyben a lényeges gondolatok nyomatékosítása érdekében megismétli írása főbb sarokpontjait, hipotéziseit és az egyes fejezetekben megfogalmazott észrevételeit, javaslatait.

Utószavában hangsúlyozza, hogy „a jogtudatosságra és a társadalmi együttélés írott és íratlan szabályainak betartására nevelés örök érvényű feladat a társadalmi felelősségvállalás jegyében”, amely elsődlegesen a család, majd a pedagógusok feladata, a jogalkalmazó csupán őket követheti a sorban, de a cél minden viszonylatban ugyanaz.

A könyv *mellékletét* képezi az a kérdőív, amelyre az egyes fejezetekben utalt a szerző, és amelynek kérdéseire a Szekszárdi Törvényszék illetékességi területére kijelölt fiatalokúak bírói, valamint a Tolna Megyei Főügyészség illetékességi területére kijelölt fiatalokúak ügyészei adták meg válaszaikat.

A jelentős mennyiségű magyar és külföldi forrás felhasználásával olvasmányos, logikusan felépített és szerkezetileg is áttekinthető írás született, amely – különösen a megfogalmazott javaslatok által – tükrözi a szerző szakértelmét és gyakorlatias szemléletét a témában. Látható, hogy a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának egyes kérdéseit társadalmilag kiemelt jelentőségűnek tartja, amelynek fejlesztendő területeire megteszi a gyakorlat által megkívánt javaslatait.

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL*

BÜNTETŐJOG, BÜNTETŐELJÁRÁSI JOG, KRIMINOLÓGIA, KRIMINALISZTIKA

BELOVICS Ervin: *Büntetőjog I. Általános Rész.*
Ötödik, hatályosított (2023. októberi) kiadás. ORAC Kiadó, Budapest,
2023

BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál:
Büntetőjog II. Különös Rész.
Kilencedik, hatályosított (2023. szeptemberi) kiadás. ORAC Kiadó,
Budapest, 2023

BÉRCES Viktor – GERENCSÉR Balázs Szabolcs (szerk.): *Az ügyészség az
igazságszolgáltatás rendszerében: 150 év elméleti és gyakorlati tapasztalatai*
Budapest, Pázmány Press, 2023

GÁL István László (szerk.): *Magyar büntetőjog. Különös rész*
Osiris Kiadó, Budapest, 2023

GÁRDONYI Gergely: *A bűnügyi szemle*
Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2023

GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – LŐRINCZ Viktor Olivér: *Jogi diagnózisok II.:
a COVID-19-világjárvány hatásai a jogrendszerre*
TTK Jogtudományi Kutatóintézet–L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2022

KIRÁLY Tibor: *A védelem és a védő a büntetőügyekben*
Gondolat Kiadó, Budapest, 2023

* Összeállította: JÓNÁS Irén könyvtáros, Országos Kriminológiai Intézet

NAGYCENKI Tamás: *Szervezett bűnözés és a jog*
Wolters Kluwer Hungary, 2023.

TÓTH Géza: *Tettazonosság a büntetőeljárársban*
Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2023 (E-könyv)

EURÓPAI UNIÓS JOG

Catherine BARNARD – Steve PEERS: *European Union Law*
4th Edition, Oxford University Press, 2023

GURISEV-PAP Viola – GYENÉY Laura (szerk.) – KÁRTYÁS Gábor –
KURUNCZI Gábor – SZABÓ Marcel (szerk.): *Az uniós polgárság jelene és
jövője: úton az egységes európai állampolgárság felé?*
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

HARASZTI Margit Katalin: *A kínzás és a rossz bánásmód fogalmának
értelmezése a nemzetközi jogban*
Gondolat Kiadó, Budapest, 2023

VÁRNAY Ernő – PAPP Mónika: *Magyarázat az Európai Unió jogáról*
Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2023

VÉKÁS Lajos (szerk. bizottság elnöke):
Nemzetközi magánjogi évkönyv 2023
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

KÖZIGAZGATÁSI JOG, PÉNZÜGYI JOG

HALÁSZ Zsolt – KLICSU László: *Költségvetési jog*
Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2023

NAGY Marianna – HOFFMANN István (szerk.): *A Magyarország helyi
önkormányzatairól szóló törvény magyarázata I.*
Negyedik, hatályosított kiadás. ORAC Kiadó, Budapest, 2023

ORBÁN Szabolcs (szerk.): *Az általános közigazgatási rendtartás
magyarázata. A közigazgatási eljárás szabályai I.*
Második, aktualizált, bővített kiadás. ORAC Kiadó, Budapest, 2023

SÁNDORNÉ ÚJ Éva:

A társasági adó kedvezményei és a de minimis támogatások

Penta Unió, Budapest, 2023

SZUPERA Péter (szerk.): *A közigazgatási perrendtartás magyarázata.*

A közigazgatási eljárás szabályai II.

Második, aktualizált, bővített kiadás. ORAC Kiadó, Budapest, 2023

TOMASOVSKY Edit: *A követő jog alapproblémái és szabályozási kérdései*

ORAC Kiadó, Budapest, 2023

POLGÁRI JOG, POLGÁRI ELJÁRÁSJOG, MUNKAJOG

GÁL Judit – KODAY Zsuzsanna – MONDOK Edit:

Társasági és cégjogi iratmintatár

Negyedik, átdolgozott, 2023. évi kiadás. ORAC Kiadó, Budapest, 2023

GELENCSÉR Dániel – WELLMANN György (szerk.): *Polgári jogi*

szerződések tára. Szerződésminták a társasági, a családi, a dologi, a kötetmi és az öröklési jog köréből, összesen 174 iratminta

ORAC Kiadó, Budapest, 2023

KINCSES Attila: *Polgári jog I. Alapelvek, az ember, mint jogalany, a*

személyiségi jogok, a dologi jog

Jogi szakvizsga sorozat. Novissima Kiadó, 2023

KOZMA Anna – LŐRINCZ György – PÁL Lajos:

A Munka Törvénykönyvének magyarázata

ORAC Kiadó, Budapest, 2023